

Держави після 2020

Максим Скрипченко

2020

К
Р
О
Н
А
В
І
Р
У
С

Від автора

Часто доводиться чути фрази подібні до «я політикою не цікавлюся». Згідно з дослідженням Центру Разумкова у 2017 році, 60,3% респондентів в Україні сумарно не надто цікавляться політикою (43,1%) або не цікавляться нею зовсім (17,2%). Лише 37,7% відповіли, що дуже (5%) або скоріше (32,7%) цікавляться політикою.

У таких випадках я завжди повторюю, що політика абсолютно всюди. Уявимо собі чоловіка середнього віку з іменем Олег.

Олег прокинувся і встав з ліжка, виробленого з незаконно вивезеної закордон карпатської сосни. Він пішов приймати душ, але ж недовго, бо ціна за гарячу воду значно підросла ще минулого місяця. Поки на нього зверху падали важкі краплі, він роздумував над тим, чому чиновники постійно піднімають ціну на комунальні послуги. Далі — сніданок, а значить Олег вмикає телевізор, щоб було трохи веселіше вживати придбану у фастфуді за рогом їжу. Як на зло, по ящику крутять тільки рекламу, а оскільки скоро нові вибори — рекламу крутять політичну. Ось відома жіночка з відомої політичної партії закликає зменшити ціни на комунальні послуги, бо людям немає чим заплатити за газ. Нарешті реклама закінчується і починається випуск новин. Телеведуча розповідає, що на Прикарпатті через рекордну повінь сотні людей втратили житло, дехто навіть загинув. Експерт в студії каже, що основною причиною таких стихійних лих є масова (та ще й незаконна) вирубка карпатських лісів і навіть приводить в приклад одну велику міжнародну компанію, яка не цурається вивозити український ліс на свої фабрики в Європу. Олег згадує, що його ліжко виробила та ж компанія. Ну добре, час йти на роботу.

Дорога до його офісу займає хвилин 15 пішки — пощастило не стояти у заторах, в яких його місто стоїть вже не один рік, адже місцева влада геть не переймається створенням хороших транспортних розв'язок. Олег зітхає з байдужістю, адже на машину він так і не заробив, а у метро заторів не буває.

Щоправда, вартість проїзду знову підняли з незрозумілих нікому причин. Обходячи припарковані прямо на тротуарі автівки, Олег потрапляє до офісу. Він працює менеджером з продажу і, відверто кажучи, робота йому не подобається. Можливо було б краще, якби йому не доводилося усі рахунки виставляти не на ім'я своєї компанії, а на фіктивні ФОПи, щоб мінімізувати податки власника. Ніби це і дрібничка, але займає добрих декілька годин на день. Чомусь у нього почав сильно боліти живіт, напевне це той злощасний фастфуд. Нарешті робочий день закінчився. Сьогодні п'ятниця та ще й кінець місяця. Забираючи свій конверт з чесно заробленими гривнями, Олег одразу відклав декілька тисяч, які він щомісяця відправляє своїй мамі, адже їй не надто вистачає пенсії. Скоро ще має прийти офіційна мінімальна зарплатня на картку. По дорозі додому він вирішив зайти до магазину і купити продуктів на вихідні. Сума у чеку його засмутила. Олегу завжди було цікаво, чому у кожному чеку є «сума ПДВ», цілих 20%, які йдуть незрозуміло куди, зате виймаються саме з його кишені. Дійшовши до свого будинку по темній вулиці без ліхтарів, він відчинив двері своєї квартири. Тепер можна розслабитися.

Кожен з нас є цим Олегом. Більшість з читачів вже зрозуміла, до чого були два попередніх абзаци. Ми обираємо політиків, які дозволяють незаконну вирубку лісів, що потім приводить до катастроф. Ми голосуємо за людей, які збільшують чи зменшують ваші витрати на комунальні послуги. Ми даємо право місцевій владі займатися розвантаженням доріг, побудовою нових транспортних розв'язок, освітленням вулиць, визначенням нових цін на транспорт. Ми мінімізуємо податки або робимо вигляд, що їх не існує, бо «вони занадто високі» та «олігархи ж їх не сплачують, чому це повинен робити я», а потім скаржимося, що людям похилого віку сплачують копійчану пенсію (а звідки брати гроші, якщо Олег і всі навколо уникають сплати податків?). А живіт в Олега почав боліти, адже точка фастфуду біля його будинку стоїть там не зовсім законно — давши хабаря представнику місцевої влади, «підприємець» отримав змогу продавати «їжу» навіть без ліцензії.

Усіх цих проблем і складнощів можна уникнути, якщо відповідально поставитися до свого політичного вибору. Кожен повинен зрозуміти, що усе

навколо — наслідок нашого і тільки нашого вибору. Конституція надає Олегу право обрати такого свого представника, який визначить адекватний для Олега рівень податків, не дозволить вирубку лісів, освітлить чи заасфальтує вулицю, підніме пенсію для його старенької мами.

Це важливий момент для розуміння ключової аудиторії цієї книги. Відверто кажучи, я не ставив за мету заробити кошти, пишучи цю книгу. Моїм єдиним мотивом є зібрати докупи багато фактів та спостережень, які можуть бути цікавими та навіть стати у нагоді. Першочергово це повинна була бути стаття в одному з відомих ЗМІ, яка переросла у щось набагато більше за обсягом та змістом. Я об'єктивно усвідомлюю, що більшість людей не візьме цю книгу до рук лише через наявність слова «політика» у назві. У мене немає сумнівів, що текст читатимуть люди, у яких є щирий інтерес до теми книги та ті, для кого попередні абзаци були й так зрозумілі. Але я все ж залишив їх на той рідкий випадок, якщо ця книга потрапить до рук людини, що на секунду задумається, чи варто її читати.

Можливо, частина речей у цій книзі буде для вас вже відомою, оскільки я буду згадувати речі, про які знає кожен, хто цікавиться політологією, соціологією чи міжнародними відносинами. Про дещо ви могли чути з новин або просто здогадуватися. Тим не менш, я сподіваюся, що вам буде цікаво.

P.S. Варто відзначити, що ця книга не є науковим доробком, а тому я не вважаю за потрібне витратити свій час на оформлення списку використаних джерел. Та й зацікавиться цим один читач зі ста. Якщо це саме ви — в наш час інформацію знайти не важко :)

Вступ

Ви ніколи не задумувалися, хто визначає періодизацію в історії? Ось, що пише Вікіпедія: «періодизація в історії — раціональний спосіб впорядкування масиву емпіричної та теоретичної інформації за часовою протяжністю з метою поглиблення пізнання й розуміння змінних станів об'єктів навколишнього світу». Іншими словами, періодизація історії — особливого роду систематизація, яка полягає в умовному поділі історичного процесу на певні хронологічні періоди. В європейській історичній науці прийнято таку періодизацію історії:

Доісторичність: поява людини — 3000 до н. е. (поява писемності);

Античність: 800 до н. е. — 476 н. е. (зруйнування Риму);

Середньовіччя: 476—1492 (відкриття Америки);

Ранній новий час: 1492—1789 (Французька революція);

Новий час: 1789—1914 (Перша світова війна);

Новітній час: 1914 — сьогодні.

Радянська історіографія визначала періоди так:

Первісне суспільство: поява людини — кінець IV тис. до н.е (поява перших міст-держав Стародавнього Межиріччя);

Стародавній світ: кінець IV тис. до н.е. — кінець V ст. н.е. (падіння Західної Римської імперії);

Середньовіччя: кінець V ст. — кінець XVI ст. (національно-визвольна війни та буржуазна революція у Нідерландах);

Нова історія: кінець XVI ст. — 1917 (Велика Жовтнева соціалістична

революція);

Новітня історія: 1917 — сьогодні.

Нічого нового ви тільки що не дізналися, хіба про різницю між європейським і радянським підходами. Але як же визначають ці періоди? І хто має таке ексклюзивне право? Зрозуміло, що це абсолютно суб'єктивно, досвідчені історики пишуть книги, які потім лягають в основу навчального матеріалу у школах, в університетах і система таким чином функціонує вже десятиліттями. Теоретично «Середньовіччя» могло б називається «Важка доба» або взагалі по-іншому, якби у певний час якась група науковців так вирішила підписати цей період.

Ось візьмемо «Новий час». У нього входить багато інших, дрібніших періодів, наприклад, «Вікторіанська епоха». В межах «Вікторіанської епохи» визначають ще декілька десятків дрібніших періодів. І так до нескінченності.

Колись я зацікавився питанням, який історичний період настане після «Новітнього часу», коли це відбудеться і як він буде називатися? Багато експертів вже встигли поділити період після 1991 на безліч періодів. Важливо зазначити, що я розглядаю 1991 рік як основоположний, тому що він (на мою думку та на думку багатьох фахівців) поклав край Ялтинсько-Потсдамській системі міжнародних відносин. Дві наддержави — СРСР і США протягом більше чотирьох десятків років боролися за сфери впливу та загрозували знищенням одна одній. Раптом настав вакуум сили, і у світі залишилася тільки одна наддержава. Можна довго сперечатися, чи є новими наддержавами Китай, Індія, Росія та інші країни, але ми тут не для цього. Основна думка, яку я хочу донести, полягає у тому, що «Новітній час» закінчився у 1991 році. Після цього в усьому світі відбулися зміни такої сили, що усім нам доведеться змиритися: наступив новий історичний період.

Якщо «Античність» тривала всього близько 13 століть, «Середньовіччя» 10 століть, «Ранній новий час» 3 століття, «Новий час» 2 століття, то «Новітній час» навіть менше століття. Як правило, кінець старого періоду та початок нового визначають за декількома факторами: розвал великих держав,

технологічний прогрес, початок чи закінчення глобальних війн. З 1991 року вже відбулося усе вищезазначене крім глобальної війни, яка, однак, майорить на горизонті через цілий ряд обставин.

Технологічний прогрес пішов так високо вгору, що деякі науковці вирішили після «Новітнього часу» вказати появу двох нових періодів: «Епоха атому» (ми її вже пройшли у 1945-2000 роках) та «Інформаційна ера» (після 2000 року). Слово «ера» дозволяє розтягнути цей період на дуже великий проміжок часу. З вашого дозволу я братиму за основу, що ми живемо в історичному періоді під цією назвою.

В межах інформаційної ери можна визначити важливі періоди:

Світ після 9/11: захоплення терористами літаків у США 11 вересня 2001 року. Американські експерти визначають цю подію як поворотний епізод в історії США, після якого Вашингтон почав безпосередні військові операції на Близькому Сході, повністю його дестабілізувавши і розпочавши кривавий період помсти ісламістів-радикалів, що вилилося у тисячі терактів та навіть створення «Ісламської держави Іраку і Леванту» (ІДІЛ).

Світ після 2008: глобальна економічна криза, яка, почавшись, в одній країні, нанесла величезну шкоду усім іншим державам світу.

Світ після 2014: окупація Російською Федерацією Криму та Донбасу. Це великий переділ території в Європі з часів II Світової війни, що не був санкціонований жодною країною крім держави-агресора. Дехто визначає цей рік як початок нової холодної війни. Також у цей час почалося створення ІДІЛ, що поклало початок Європейській міграційній кризі 2015 року.

Світ після 2020: глобальна пандемія, яка прямо зараз призводить до гігантського обвалу національних економік як великих держав, так і малих країн.

Саме період після 2020 року і буде розглядатися у цій книзі.

Поламана логіка глобалізації

У студентів-міжнародників та студентів-політологів до слова «глобалізація» своє негативне ставлення. Глобалізацією закривають усі дірки, нею можна пояснити будь-яке явище, про неї постійно говорять, коли немає чого більше сказати. Так що ж це таке простими словами?

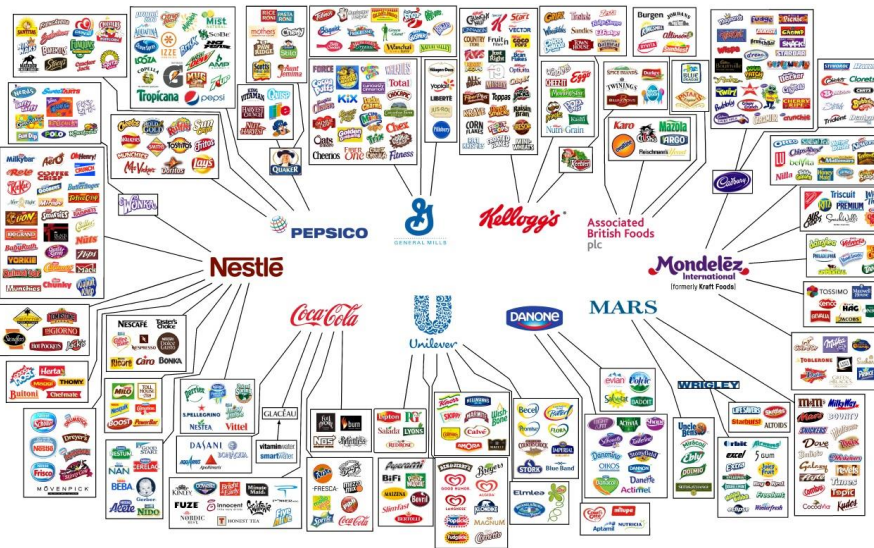
Давайте знову звернемося до Вікіпедії. Її зручно використовувати, оскільки її автори намагаються подавати складні визначення простими словами. Отже, глобалізація — процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. У ширшому розумінні — перетворення певного явища на планетарне, таке, що стосується всієї Землі. Основними наслідками глобалізації є міжнародний поділ праці, міграція в масштабах усієї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних та технічних процесів, а також зближення культур різних країн. Це об'єктивний процес, зумовлений розвитком транспорту та засобів зв'язку, він носить системний характер, тобто охоплює всі сфери життя суспільства. В результаті глобалізації світ стає більш зв'язаним і залежним від усіх його суб'єктів.

У глобалізації є свої плюси і є свої мінуси. З плюсів можна визначити наступне: можливість придбати будь-який товар з будь-якого куточку світу в крамничці біля свого будинку; можливість обирати по ціні та якості з цілого списку різних товарів та послуг; можливість зробити виробництво (і, відповідно, товари) дешевшим через перенесення його у країну, де робоча сила коштує дешевше; можливість продавати свої товари та послуги по усьому світу; зменшення імовірності початку світової війни через взаємозалежність у товарах і послугах. Мінусів також чимало: безробіття у

розвинених країнах; багато екологічних проблем; знищення особливостей локальних культур та народностей; знищення малого виробника; **швидке поширення хвороб**. Список переваг і недоліків можна продовжувати ще дуже довго, тим паче, більшість з них — суб'єктивні.

Варто зрозуміти одне — безперервний процес глобалізації було раптово примусово зупинено, і це кардинально змінює картину світу, до якого ми встигли звикнути за останні десятки років.

Перша асоціація у багатьох фахівців, що спадає на думку при згадці глобалізації — транснаціональні корпорації (ТНК). Багато хто навіть не підозрює, наскільки вони закріпилися на ринках навіть найбільш віддалених країн. Якщо ви завжди знали, що більшість м'яких засобів виробляється за кордоном, то вас має здивувати той факт, що більшість соків в Україні виробляється ТНК, які зареєстровані на Заході. Навіть пляшка звичайної води у ваших руках з великою імовірністю була вироблена, можливо і на українському заводі, але цей завод у кінцевому рахунку належить ТНК. Не пошкодуйте часу, проведіть експеримент — візьміть перших п'ять речей з товарними етикетками та запишіть назву виробника. Потім відкрийте свій браузер та знайдіть кінцевого власника виробника або торгової марки і ви будете здивовані: не менше ніж три з п'яти товарів мають неукраїнське коріння. Вам може здаватися, що це нісенітниця, адже товар має унікальну українську назву та й купуєте ви його вже десятки років. І тут немає нічого дивного: ТНК могли купити виробника хоч у минулому році, а сам товар може випускатися у різних країнах під різними назвами. Мережа «Burger King» в Австралії називається «Hungry Jack's», антиперспіранти «Ахе» в англійських країнах називається «Lynx», а «Rexona» називається «Sure». Відомий через свою рекламу «Містер Пропер» у майже кожній країні називається по-різному.

Хто володіє великими компаніями?

Структура власності відомих автомобільних брендів // <http://www.eafa-egypt.com>

Білорусь багатьом в Україні відома як батьківщина картоплі, адже ще в СРСР ця республіка повинна була фокусуватися саме на зборі урожаю бульби. Більше того, білоруси споживають найбільше картоплі у світі: у перерахунку на одну людину виходить 183 кілограми в рік. Це не заважає мережі закладів «МакДональдз», що знаходяться у Білорусі, завозити картоплю з півночі Польщі. До речі, в Україні ця ж мережа також використовує польську картоплю для виробництва своєї продукції.

Журналісти встановили, що компанія «ІКЕА», відома усьому світові через доступні та стильні меблі, скуповує незаконно вирубаний карпатський

бук та на території свого румунського заводу виготовляє продукцію, яка потім продається в Україні. Що цікаво: станом на липень 2020 року в Україні навіть немає фізичного представництва компанії «ІКЕА».

Одна з ключових тенденцій минулих десятиліть — перенесення виробництва товарів до Китаю. Більшість відомих світових корпорацій («Apple», «Jungheinrich», «Samsung» та безліч інших) ще у кінці 1990-х усвідомила потенціал Китаю як центру виробництва своєї продукції. Економічно потужні західні держави вимагали гідної оплати праці та дотримання відповідних умов для багатотисячних колективів працівників гігантських заводів. Це все додавало у вартості до виробів, за які потім мав сплатити покупець. Утім, варто зазначити, що основну частину вигоди від перенесення виробництва отримали акціонери корпорацій, а не споживачі.

Тож такі країни як Китай, Малайзія, В'єтнам, Шрі-Ланка, Індонезія запропонували цікаві для ТНК умови: заробітна платня в десятки (а інколи й у сотні) разів менше, люди можуть працювати понаднормово, також можна залучати найдешевшу робочу силу — дітей. Журналісти розслідували порушення прав людини, знімали сюжети, але зрештою усім було байдуже. Раптом світові ЗМІ розірвала новина щодо нового типу вірусу у Китаї. Як би Пекін не намагався приховати реальних даних, про них все одно дізналися і заводи довелося зупинити, щоб не дати новому захворюванню піти у маси. І ось світовий гігант, який випускає близько 90,6% комп'ютерів, 80% кондиціонерів, 80% ламп, 70,6% телефонів, 63% взуття, 60% цементу, 49,8% продукції зі свинини та відповідає за 48,2% світового запасу вугілля раптово припиняє роботу фабрик. Замовники отримують повідомлення про те, що нас час карантину заводи не мають можливості виробити необхідну продукцію. Коли коронавірус вийшов за межі Китаю, подібна ситуація повторилася з іншими країнами. Наприклад, Німеччина, зупинила свої автомобільні заводи.

Несподівано й те, що у світі почався дефіцит велосипедів. Люди, які почали боятися скупчення людей у громадському транспорті і водночас не мали грошей на купівлю особисто автотранспорту, захотіли перейти на велосипеди. Ця ситуація стала масовою в країнах

Азії, де раптово виявилось, що існуюча пропозиція попиту не задовольняє. Ціни значно виросли, а обсяг продажів навіть у Франції виріс у 3,5 разів. Ніхто не знає, наскільки ця ситуація вплине на загальну тенденцію переходу людства на економний особистий транспорт, що не шкодить екології, але очевидно, що державам потрібно буде більше приділяти уваги розвитку велосипедного транспорту: змінювати правила дорожнього руху та будувати нові велодоріжки.

Так ось у лютому в Китаї виникла складна ситуація через масову відсутність товарів на ринку. Пройшов місяць, а ситуація сильно не покращилася. Аналітики, що працюють на ТНК, зробили простий висновок: **дороге стабільне виробництво краще за дешеве нестабільне**. Така позиція радикальним чином змінює відношення до підходу щодо виробничих центрів. У березні-квітні 2020 року почався активний відтік західного капіталу з Китаю. Місцевій владі навіть довелося примушувати хоча б частину співробітників йти працювати на заводи у масках зі спеціальними перепустками, тому що у випадку повної зупинки виробництва Китай би назавжди втратив авторитет стабільного постачальника.

Немає сумнівів, що такі події матимуть і позитивний ефект. В першу чергу це стосується промислово розвинених країн, великих держав, які давно не можуть забезпечити населення місцями для низькокваліфікованої роботи. Після повернення виробництва рівень безробіття повинен значно знизитися, оскільки проблеми з працевлаштуванням мають здебільшого люди без відповідної освіти.

Статистика свідчить, що люди з вищою освітою в декілька разів швидше знаходять роботу не за фахом, тобто значно легше переживають кризу втрати робочого місця.

Це також підніме престиж національного виробника та примусить уряди вводити імпорتنі мита на конкуруючі товари. Гостро стане питання сировини, яку потрібно буде закупляти у тих же старих постачальників, але перенаправляти її у нові місця, що значно підвищить ціну логістики. У той же

час у країнах, звідки виробництво буде переноситися, настане важка економічна криза і зросте рівень безробіття. Це велика проблема для таких центрів виробництва і вони вже формують стратегії, як з цим боротися.

Багато українців щороку їздять на заробітки до Польщі на сезонні роботи. Цього року вони припали якраз на розпал пандемії. Поляки самі не могли посіяти та зібрати врожай, оскільки у країні залишилося мало низькокваліфікованої робочої сили — більша їх частина поїхала шукати кращої долі у Німеччину та Сполучене Королівство. Подібне трапилося з Фінляндією, де звикли, що українці займаються збором ягід у цей період. Дійшло до того, що, хоч ці країни і забороняють в'їзд звичайних людей з України, вони просили український уряд дозволити сформувати і відправити цілі літаки працівників, які мали б допомогти з роботою. За тести на коронавірус та медичне страхування для таких робітників погодилися платити країни, які прийматимуть літаки.

Є цікава ситуація з Індією, яка розуміє, що втрачає можливість виконувати багато замовлень на своїх фабриках, але не вважає це критичним: влада впроваджує в життя стратегію аутсорсингу програмістів. Мається на увазі, що індійські програмісти будуть виконувати замовлення західних компаній за дешевшими цінами і при цьому вони не будуть виїжджати з Індії. Це вигідно усім: індійська влада бере податок з великих прибутків фахівців, що приходять з-за кордону, самі програмісти отримують зарплатню, в рази вищу за середню по країні і не витрачають її на дорогу оренду житла на Заході, а замовники, не сплачуючи операційні витрати за програмістів (офіс, допомога з орендою житла, податки із заробітної платні та збори у різні фонди) просто підписують угоду з юридичною особою в Індії та отримують свої послуги. Індія вже визначила ІТ галузь і саме аутсорсинг як основний напрямок своєї економіки на десятиліття. Пандемія допомогла державі утримати своїх ІТ-спеціалістів від виїзду за кордон на постійне місце проживання і показала значну перевагу аутсорсингу. В Україні, до речі, також набуває популярності створення подібних компаній.

Китай, наприклад, цілеспрямовано веде політику зменшення цін на виробництво товарів для закордонних покупців (справедливості заради, з кінця ХХ століття китайські фабрики значно підвищили ціни на замовлення). Пекін надає кредити тим заводам, які вимушено простоюють через відсутність працівників або замовлень у результаті пандемії. Цікаво, що китайська влада вдало скористалася коронавірусом: уряд почав цілеспрямовано скуповувати акції тих фабрик, заводів і компаній, які втрачають у ціні. Головним пріоритетом є отримати більшість голосів у структурі власності компаній, що працюють в Китаї, тим самим обмеживши політичний та економічний вплив Заходу. Чимало конспірологів переконані, що Пекін створив коронавірус, аби скупити за низькою ціною побільше компаній, які успішно працюють всередині країни.

Врешті-решт, справа зовсім не в самому Китаї, а у концепції, коли товар з-за кордону — дешевше за зроблений у вашій країні. Кордон у 2020 році набуває нових значень.

Одна з головних причин бажання українців стати частиною Європейського Союзу — приєднання до Шенгенської зони. Ось вам дані соціологічного дослідження, проведеного фондом «Демократичні ініціативи» спільно з Центром Разумкова у 2015 році: основними перевагами від членства в ЄС українці вважають можливість вільного пересування людей за кордон (39%), підвищення рівня життя людей (37%), вільний доступ молоді до навчання в університетах держав-членів ЄС (34%). Важливо, що обирати

можна було декілька відповідей.

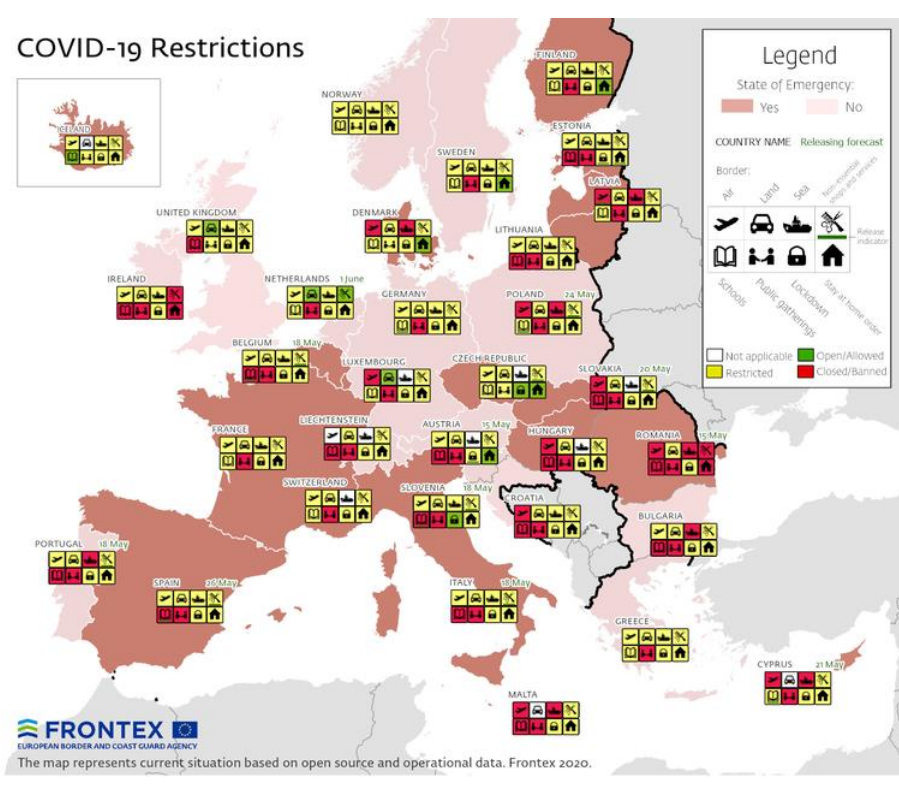
Насправді, мало хто цікавиться інституціями та механізмами всередині Європейського Союзу, перша і головна асоціація — можливість їздити по Європі без кордонів. У плані міжнародних подорожей Шенгенська зона діє подібно до єдиної держави з прикордонним контролем на зовнішньому кордоні — при в'їзді та виїзді із зони, але без прикордонного контролю на внутрішніх рубежах держав, що входять у цю зону.

Шенгенська зона — частина так званих «чотирьох свобод» Європейського союзу: вільне переміщення товарів, робочої сили, капіталу і послуг (до речі, дехто додає «інтелектуальний ресурс»). Через початок пандемії перші дві свободи було призупинено і це вкрай важливий прецедент з огляду на те, що з моменту створення ЄС держави-члени тільки те й робили, що домагалися повної лібералізації та спрощення усіх процедур. Це перший період в історії Союзу з обмеженням цих свобод на такий великий проміжок часу. З точки зору психології такої події, вона показала євроскептикам те, що відбулося б у випадку виходу їх країни з ЄС і водночас продемонструвала певну слабкість існуючих міжурядових інституцій.

З дня заснування Союзу, чиновники усіх держав-членів докладали максимальних зусиль, аби уніфікувати законодавства своїх країн. Це полегшило б взаємне працевлаштування громадян, митне оформлення товарів і послуг та дало б можливість збільшити інвестиції у привабливі сектори. Після початку закриття міждержавних кордонів в межах ЄС стало зрозуміло, що інтереси націй переважають над декларативними інтересами усього Союзу. Іспанія, відкривши кордон для більшості країн Європи, відтермінувала дозвіл на в'їзд зі сторони Португалії, Франція просто вирішила максимально довго тримати кордон закритим, а Польща заборонила життєво важливий транзит через свою територію.

Черги в аеропортах та на сухопутних кордонах — те, з чим ЄС боровся останні десятиліття. Європейські чиновники декларували бажання прирівняти по часу проходження контролю по прильоту з Парижу до Берліна та

проходження контролю по прильоту з Берліна до німецького Дрездена. Для громадянина ЄС мало стати неважливим, чи він покидає свою країну — у нього повинно було бути право безперешкодно подорожувати в межах ЄС. Зупинка роботи аеропортів, припинення обслуговування точок перетину сухопутного кордону як всередині ЄС, так і ззовні стало важким ударом не тільки для туризму, а й для інституцій Європейського Союзу. Брюссель намагався надавати інструкції усім країнам, як діяти у певних ситуаціях та спонукав держави чинити за однаковим протоколом, але це не спрацювало. Поки деякі країни просто забороняли приліт пасажирів у свої аеропорти, інші дозволяли, але за умови наявності негативного результату тесту на COVID-19. Частина країн почала тестувати усіх гостей прямо по прильоту в аеропорти, а частина тільки вибірково, розробивши систему виявлення осіб з підвищеною температурою тіла. ЄС більше не мав можливості контролювати процес як одне ціле, населення країн не протестувало — люди більше довіряють національним урядам. Більше того, стали відомі випадки, коли місцеві громади дізнавалися про присутність іноземців у своїх містечках та барикадували їх у будинках, аби ті не могли «поширювати смертоносний вірус».

Наразі також розгортається цікава тенденція щодо зміни популярності так званого «релокейту». Представники великих компаній шукають собі працівників з інших країн, щоб платити їм менше ніж раніше найнятим фахівцям (та зекономити на наборі нових спеціалістів) організують їх переїзд до країни, де знаходиться офіс компанії. Раніше це було ледь не «рожевою мрією» багатьох програмістів — отримати освіту та перший стаж у провінційному містечку не дуже розвиненої країни, а потім раптово переїхати у Маямі, де почати отримувати в десять разів більше. Ситуація з пандемією змінила відношення до такого процесу. По-перше, спеціалісти з кадрових агенцій витрачають не один місяць, щоб тільки підібрати кандидатуру, після чого починається процес узгодження заробітної платні та деталей по контракту. Врешті-решт, ще близько місяця-двох займає організація перельоту та пошук житла. Коли країни почали закривати свої кордони, вже майже найняті фахівці так і не змогли переїхати до нового місця роботи. Крім труднощів для компаній, які втрачають кошти та робочу силу, це також шкодить і спеціалістам, які до того встигли піти з попереднього місця роботи і залишилися без засобів для існування. У той же час це відкриває вікно можливостей для їх Батьківщини, яка матиме можливість запропонувати альтернативну роботу та спробувати переконати таких людей у відсутності необхідності покидати свою державу для працевлаштування. Це надзвичайно важливо, оскільки цільова група людей, що їдуть з країни по «релокейту» — молодь з однією або двома вищими освітами віком до 35 років, фахівці у сфері інформаційних технологій, за якою майбутнє.

Дещо подібна ситуація з лікарями. Наприклад, в Україні є тенденція здобувати вищу освіту медика та їхати працювати закордон, особливо в Чехію, на набагато кращу зарплатню. Однак 2020 рік довів: лікар стає не те що критично важливою професією, а стратегічним активом держави. Росія відправляла своїх військових лікарів в охоплені вірусом регіони Італії, щоб домогтися зняття санкцій через окупацію Криму та Донбасу, багато країн взагалі заборонили виїзд з країни лікарів, що, хоч і обмежило їх права і

свободи як людей, мало велике значення для національної безпеки.

Медичні системи усіх держав світу (за рідким винятком Китаю та інших авторитарних країн) були сфокусовані на лікуванні людей як окремих осіб, а не на масовому лікуванні населення та перешкоджанні розвитку глобальної пандемії. Жодна система охорони здоров'я не змогла без складнощів впоратися з ростом кількості хворих: моторошні кадри переповнених лікарень є майже у кожній країні. Багато держав уже переглянули свої протоколи лікування вірусних хвороб, а також почали дискусії щодо кардинального збільшення фінансування медичних закладів та їх перебудови. У багатьох державах (Німеччина, Україна, Сполучені Штати, Франція, Сполучене Королівство) лікарі виходили на масові акції протесту через низький рівень заробітних плат та незабезпеченість засобами захисту, що призвело до шалених показників захворюваності серед лікарів. Кожен п'ятий інфікований в Україні на початку пандемії — лікар. Це не тільки піднімає питання збільшення рівня небезпеки при обранні цієї професії (і, відповідно, грошового забезпечення), а й того, хто буде лікувати самих медиків, коли весь персонал буде масово уражений вірусом. Наприклад, у Великій Британії влада спонукала колишніх лікарів та медсестер повернутися до роботи хоча б на короткий період часу, бо держава відчувала катастрофічну відсутність лікарів. Навіть коли зголосилося багато колишніх медпрацівників, їх все одно було недостатньо і довелося залучати волонтерів. Важливо, що розробки по вакцині від COVID-19 стали питанням національної безпеки. Поки більшість країн світу погодилося співпрацювати разом у цьому напрямку, деякі держави (той же Китай) засекретили свої напрацювання. Це також перетворилося на певну гонку: хто перший отримає вакцину, той отримає мільярди доларів прибутку.

Багато роботодавців переглянуло свій спосіб ведення справ. У деяких країнах бізнес так і не отримав допомоги від держави. Поки у США кожному безробітному громадянину видавали грошову допомогу, деякі держави ніяк не могли узгодити процедуру скасування плат за оренду та сплати податків під час періоду карантину. Пауза в органах законодавчої та виконавчої влади

виявилася смертельною для багатьох представників малого та середнього бізнесу. Під час карантину в Україні у квітні кожне третє підприємство призупинило свою діяльність, 6% назавжди закрили бізнес, а держава втратила сотні мільйонів податкових надходжень і це буквально за місяць обмежувальних заходів. Ті підприємства, які вижили і продовжують працювати, скоротили персонал та перевели частину людей на дистанційну форму роботи. Це дозволило частково розвантажити транспортну систему, коли люди замість того, щоб сидіти вдома без можливості користуватися громадським транспортом, просто пересіли на власні автівки. Втім, юридичні моменти дистанційної роботи і досі неузгоджені, багато людей просто взяли відпустки за свій рахунок і сподіваються не втратити роботу під час чергових карантинних обмежень.

Банальна річ, але варто згадати про туризм. Близько 13% світового ВВП займає туристична сфера, яка отримала дуже важкий удар і ледь піднімається. Особливо це помітно, якщо врахувати, що з цих 13% майже п'ята частина належить Китаю. Люди втратили кошти, вони бояться, що їх не пустять в одну країну, не дозволять летіти через другу і врешті-решт їх будуть примушувати відбути 14-ти денний карантин (що виглядає як обмеження волі) у незнайомій для них державі. Експерти оцінюють можливість відновлення минулорічного рівня авіа перельотів з туристичною метою лише за два роки (за умови, що в цей час не буде пандемій). Крім очевидних секторальних втрат не варто забувати і про транзитну роль певних держав. Відомі на весь світ Катарські авіалінії дуже багато своїх пасажирських та вантажних рейсів проводили через транзитну точку у столиці Досі, яка тепер майже пустує. Це фундаментально змінює роль держави на Близькому Сході, яка виступала величезним транспортним вузлом і тепер повністю залежить від зовнішніх обставин. Вже була згадана Польща, яка є важливим транспортним вузлом у Східній Європі. З іншої ж сторони, відбувся початок розвитку внутрішнього туризму. Інше питання — внутрішня інфраструктура може бути не пристосована для такої кількості туристів. Наприклад, в Україні це призвело до 30-кілометрового затору перед вїздом до Одеси 27 червня. У

таких країн як Туреччина, Єгипет, Таїланд чи Туніс залишилася велика проблема: населення не має достатньо коштів, щоб дозволити собі відпочинок у великій туристичній мережі, яку відвідували іноземці по прийнятних для них цінам.

Цей розділ варто закінчити згадкою «заробітчан», людей, які з тих чи інших причин, поїхали постійно або тимчасово працювати до інших країн. Важливо зазначити, що у цього питання є дві сторони для держави. З одного боку, країна втрачає необхідні людські ресурси, а з іншого — отримує прямі інвестиції з-за кордону у вигляді грошових переказів. Трудові мігранти переказали у 2019 році в Україну близько 12 мільярдів доларів, що складає орієнтовно 11% ВВП України. Це величезна сума для нашої держави, мігранти — найбільші інвестори в нашу економіку. Всього ж у світі у 2019 році було переказано додому близько 714 мільярдів доларів. У 2020 році цей показник прогнозується в 572 мільярди, тобто менше на цілих 20%. Звісно, доля розвинутих країн в цій сумі може бути не настільки значною, але для таких держав як Україна, Індія, Філіппіни, Мексика, Таїланд, Палестина, Гаїті, Непал, Молдова, Албанія — це катастрофа, тому що держава не доотримує величезну частину коштів у вигляді прямих інвестицій.

Дискусії з приводу того, чи змінить пандемія COVID-19 підхід держав та великих корпорацій до глобалізації, зазвичай закінчуються на ствердній відповіді. А чи зміниться сама глобалізація? Чи змінить це наше життя? Певно, що так.

Чим більше, тим краще?

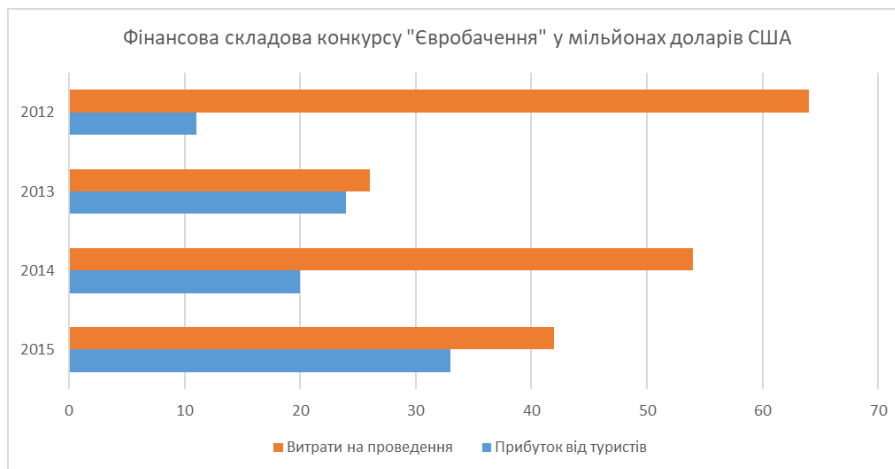
Здавалося б, що на тлі загального економічного занепаду питання культури та спорту займають перші місця з кінця. Насправді, це зовсім не так.

Держава заробляє на масових заходах декілька разів: вона отримує податок з кожного придбаного квитка; з кожного продукту, придбаного під час відвідування такого масового заходу; з кожного гонорару виконавцям або гравцям. Але найбільше вона виграє від стимулювання своєї економіки через масовий приїзд туристів. З точки зору національної економіки владі не так цікаві 40 тисяч футбольних фанатів, які придбають квитки на футбольний матч на «Олімпійському», як 40 тисяч фанатів, що орендуватимуть житло, відвідуватимуть музеї, бари, кафе, ресторани і повсюди будуть залишати гроші. Середньостатистичний іноземний турист витрачає в Україні близько 100 євро щодня, а це втричі більше за внутрішнього українського туриста. Наприклад, у 2019 році іноземці принесли економіці України близько 1,4 мільярда доларів. У той же час США заробили 215 мільярдів, Іспанія — 75 мільярдів, Франція — 65 мільярдів. Цікаво, що Україну відвідало близько 15 мільйонів туристів, в той час як Іспанію 82 мільйони, що більше майже в 6 разів, хоча заробити французи встигли майже в 50 разів більше. У загальному світ за цей період заробив 1,4 трильйона доларів.

Туристична галузь включає не тільки відвідування музеїв, це також курорти, музичні фестивалі, спортивні заходи та банальний транзит. Давайте почнемо з музичних фестивалів. Їх щороку проходять тисячі у всьому світі, вони залучають дуже багато туристів, які приїжджають у країну проведення не тільки на час самого фестивалю, а й на декілька днів більше. У 2020 році для багатьох європейців великою прикрістю стало скасування пісенного конкурсу «Євробачення». Цей захід зазвичай приводить до візиту близько 40 тисяч туристів, що еквівалентно одному очікуваному футбольному матчу.

Витрати на проведення «Євробачення» дуже різняться. У 2017 році Україна приймала цей пісенний конкурс та витратила на його проведення 32 мільйони доларів. Фактично з бюджету було витрачено лише 25 мільйонів, але ще 7 було взято з фонду продажу квитків (існує правило — усі гроші, зароблені на «Євробаченні» повинні йти на «Євробачення»). У 2019 році Ізраїль витратив ту ж суму. Рівень витрат залежить від бажання країн зекономити, можливості приймати гостей на існуючих стадіонах чи потреби будувати нові приміщення та багато іншого. Найцікавіше питання: то скільки ж держава заробляє на проведенні такого конкурсу. І ось тут важливо: підрахувати майже неможливо, але у більшості випадків країни організовують «Євробачення» собі в мінус. Кошти з продажу квитків не йдуть до бюджету держави, хоч це і логічно з точки зору того, що вона їх витратила на проведення конкурсу. Наприклад, експерти приблизно оцінили прибуток від приїжджих туристів у Відень на «Євробачення-2015» у 33 мільйони доларів при витратах держави в 42 мільйони. Є дуже небагато прикладів держав, які змогли «відбити» цей конкурс прямо під час його проведення: Швеція у 2013 фактично «вийшла в нуль». Азербайджан у 2012 році заробив 11 мільйонів, а витратив 64 мільйони, зумівши прийняти тільки 7 тисяч туристів. Виникає просте запитання: навіщо тоді це взагалі робити? Відповідь проста і вона ховається у двох простих речах: престиж держави та майбутніх туристах. Ці дві речі взаємопов'язані, оскільки назва держави, що проводить захід, постійно знаходиться не тільки на вустах ведучих, слова яких транслюються на близько 200 мільйонів постійних глядачів, але й символіка держави знаходиться на усіх поліграфічних матеріалах, що стосуються конкурсу. Фактично це дуже дороге, але реально ефективне ексклюзивне спонсорство, схоже до того, коли на футбольному стадіоні висять логотипи компаній, які продають пиво. Економічні наслідки таких подій оцінити справді важко, адже незрозуміло, чи майбутні туристи приїжджають до країни через власний інтерес, чи їх зацікавила можливість відвідати певну державу після постійної її згадки на телебаченні та у мережі інтернет. Нідерланди, як держава, що перемогла у 2019, були готові до прийняття гостей, однак коронавірус зіпсував всі плани і привів до великих економічних збитків. Цікаво, що пісні,

відібрані для цьогорічного конкурсу, не зможуть брати участь у боротьбі за призове місце під час перенесеного на 2021 рік заходу.

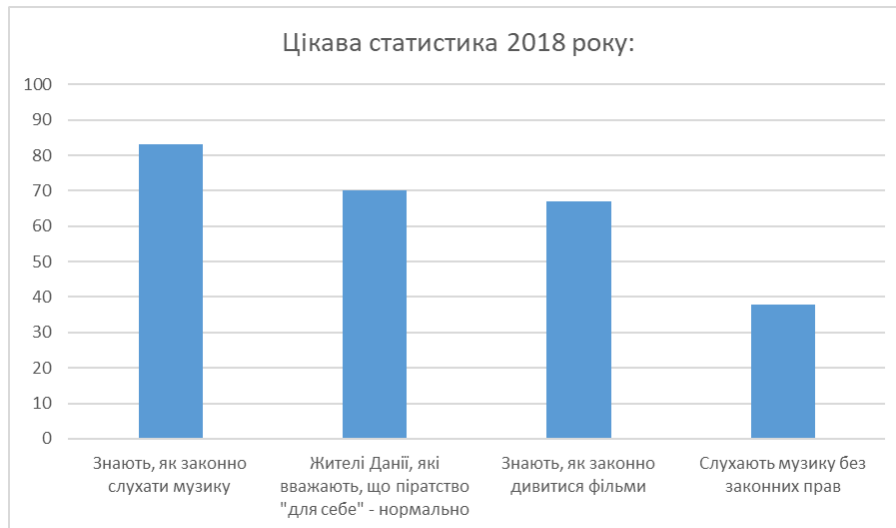

Проте тут мова йшла тільки про фестивалі, що безпосередньо фінансуються державою та проходять під її контролем. Хоча «Євробачення» є одним з найбільш відомих заходів, більшу частину туристів приваблюють тисячі мілких, середніх та великих фестивалів, які є популярними на локальному рівні або приваблюють поціновувачів тільки певних жанрів музики. З великою імовірністю ви не знали: найбільший фестиваль у світі — «Mawazine», що проводиться у Марокко і приймає близько трьох мільйонів людей. Це, на секундочку, майже десята частина населення країни, хоч і зрозуміло, що велику частину складають туристи з інших країн. Музичний фестиваль «Donauinselfest» проходить під відкритим австрійським небом, є безкоштовним та залучає також близько трьох мільйонів осіб. Населення Австрії складає близько 9 мільйонів осіб, тобто критична більшість відвідувачів — іноземці. Я перелічив тільки два наймасовіших заходи, хоча кожна країна має свої сотні прикладів з десятками тисяч відвідувачів. Можна згадати і Україну, в якій у 2019 році шість днів тривав «Atlas Weekend», що залучив близько 500 тисяч глядачів. Більшість цих заходів скасована або перенесена, що принесло шалені збитки організаторам та державі, яка очікувала значимий економічний ефект, особливо органи місцевої влади, які вже розраховували за виручені кошти будувати кращу інфраструктуру, щоб у наступному році прийняти ще більше гостей та розвивати власні міста.

Що вже й казати про концертну галузь, яка сильно постраждала від цієї

кризи. Ніхто не може назвати навіть приблизну кількість глядачів, які так і не змогли наживо побачити виступ своїх кумирів, але деякі експерти вважають, що таких людей більше 500 мільйонів в усьому світі. Найбільша проблема не для відвідувачів, які легко отримали свої відшкодування за скасовані концерти, а для самих співаків. Більшість з них була вимушена йти в онлайн та робити безкоштовні трансляції, щоб утримувати свою аудиторію. Мало для кого є секретом, що у співаків та гуртів є два основних джерела прибутку: концерти та виступи на корпоративних святах. Якщо останнє ще можна якось обіграти, порушуючи карантинні обмеження, то з концертом так зробити не вийде. Як результат, артисти по усьому світу вимушені продавати своє майно, бо виявилось, що зовсім небагато з них відклало кошти. Більшість навіть не усвідомлювала, що може настати момент, коли заплановані на весь рік надходження раптом анулюються. Уявіть, що вам раптово сказали: «У цьому році працюєте без зарплати». Читаючи ці рядки, ви справедливо задумаетесь: до чого тут політика, якщо людина не змогла навчитися відкладати гроші (тим паче, такі великі)? По-перше, держава не доотримала податків з кожного проданого квитка (а це великі кошти в масштабах держави), не надала можливості розвиватися малому бізнесу, який орієнтувався на ці концерти, а навпаки — користуючись монополією на закон, просто заборонила проведення заходів. 4,4% світового ВВП займає так звана «креативна галузь». В Україні цей оборот складає близько 100 мільярдів гривень щороку. По-друге, музичні виконавці переключилися на продаж своїх композицій через онлайн стрімінгові платформи (Apple Music, наприклад) та поштучно через сервіси типу iTunes. І тут замайоріла проблема — цифрове піратство, до якого раніше ставлення було хоч і жорстке, але не таке ретельне, адже існувала можливість заробити набагато більші суми в офлайн. Сидячи вдома на карантині та самоізоляції, людям потрібно було розважатися — дивитися фільми, читати книги та слухати музику. Не будучи впевненим у майбутньому дні та при відсутності стабільних грошових надходжень, мало хто міг собі дозволити купувати офіційні треки виконавців, і це спричинило цілий скандал. Справи пішли ще гірше, коли стало відомо про позови артистів, які раптово зрозуміли, що стрімінгові платформи їм не виплачують усю суму

коштів або виплачують набагато менше ніж вони заслуговують. На державному рівні лобісти почали піднімати питання більш жорсткого регулювання цифрової галузі та більшої відповідальності за порушення авторських прав.

Складна ситуація трапилася і з артистами інших жанрів. Всесвітньо відомий «Цирк дю Солей», що почав працювати у 1984 у Канаді, вимушений у 2020 оголосити банкрутство та звільнити 3480 осіб. Керівництво планує займатися реструктуризацією боргів та залучить навіть кредит від держави. Щоправда, проблеми у компанії виникли ще раніше, але саме пандемія стала останнім цвяхом.

Годі й казати про спорт. У 2020 році повинен був відбуватися Чемпіонат Європи з футболу. Ця подія не є класичним у нашому розумінні чемпіонатом. Справа в тому, що до нього готувалися ще з 2012 року, хоча здавалося б, що в той час готуватися потрібно було до Євро-2016. Важливим моментом виявилось, що саме у 2020 буде відзначатися 60 років з першого такого чемпіонату, який символізує мир в Європі та єднання заради спорту. Саме з цієї причини ще 8 років тому було домовлено проводити турнір не у класичній системі «одна країна — декілька міст» або «дві країни — декілька міст», а у системі «багато країн — у кожній по місту». Цей задум повинен був крім політичного підтексту привести до збільшення кількості спортивних туристів, адже були залучені Данія, Угорщина, Нідерланди, Ірландія, Румунія,

Шотландія, Іспанія, Німеччина, Італія, Росія, Азербайджан та Велика Британія. Усі ці країни почали витратити сотні мільйони доларів кожна на побудову або модернізацію футбольних стадіонів за необхідними технічними вимогами. Варто відзначити, що проведення таких чемпіонатів, як і чемпіонату світу з футболу в тому числі, ніколи не окупають себе, вони також стимулюють туризм та збільшують престиж держав. Не секрет, що турнір перенесли на 2021 рік, хоча він і досі буде називатися «Євро-2020». Очевидні мінуси від перенесення чемпіонату для держав перераховувати не варто, вони й так зрозумілі. Хоча деяким містам це дасть можливість добудувати те, що не встигали (а таке трапляється постійно).

Масовий спорт важливий для держав у першу чергу через податки з продажу квитків, реклами і спонсорських дій, покращення здоров'я молоді, яка обирає спорт на перевагу шкідливим звичкам та через той же туризм. Тому при перенесенні або скасуванні будь-яких спортивних заходів за участі багатьох людей держава несе втрати. У той же час стадіони, як і концертні зали, є атомною бомбою під час пандемії в силу концентрації великої кількості людей на малих площах. Обмежити присутність там людей означає вберегти економіку від подальших потрясінь, викликаних ростом кількості хворих.

Майже у кожній країні світу є свої ліги з більшості видів спорту, де люди професійно ним займаються і заробляють на цьому кошти. Після початку пандемії усі заходи за участі спортсменів було припинено і це привело до цікавих спостережень. Футбольні та баскетбольні клуби провели переоцінку своїх активів (гравців), адже, незважаючи на відсутність матчів, зарплату зіркам платити потрібно, а вона у них величезна. У той же час спонсори не були готові викидати кошти у пусте місце, оскільки їх символіка зникла з телевізору. Як багато хто знає, на телебаченні є спеціалізовані футбольні, баскетбольні та й загалом спортивні канали, які постійно транслюють матчі та ігри по всьому світу. Настав момент, коли транслювати було нічого, багато каналів почали показувати старі, попередньо записані, змагання. Різні країни шукали свої способи боротьби з такою ситуацією. Деякі держави повністю забороняли грати навіть при пустих трибунах і навіть заборонили проводити

тренування команд. Частина країн дозволила ігри, але за умови пустих трибун та якщо гравці проходять тести на коронавірус. Решта держав встановила обмеження на кількість відвідувачів заходів таким чином, щоб між ними було декілька метрів, що дозволило хоча б частково заповнювати стадіони. Дуже уміло з ситуації вийшла Білорусь. Коли на початку пандемії весь світ про всяк випадок закрити стадіони, білоруські команди продовжували грати як ні в чому і не бувало. Дійшло до того, що ігри маловідомих на планеті футбольних команд транслювалися і коментувалися на каналах світового рівня. Ця ситуація стала причиною появи багатьох мемів та жартів на тему любові до білоруського футболу, підняла питання безпеки, на яку наражали глядачів та гравців, але, тим не менш, звернула увагу всього світу на Білорусь. Про існування цієї країни, як не дивно, знали небагато, але зараз ситуація змінилася.

Будь-які масові заходи є цікавими для держави, адже дозволяють підняти її престиж, залучити більше туристів, що у кінцевому рахунку приводить до збільшення наповнення державного бюджету та створення робочих місць. На жаль, це ще один пункт з порядку денного країн світу, який пандемія значно обмежила.

Війни закінчити не можна продовжувати

Чому держави воюють? На це філософське питання можна написати не один трактат. Давайте дивитися у саму суть війни. Причини (боротьба за ресурси, бажання стати «великою державою», шовінізм і т.д.) різні, але суть зводиться до одного тваринного інстинкту — боротьби за виживання. Власне, звідси виникає ще одне питання: що може змусити людей перестати вбивати одне одного? Наприклад, після оголошення дати Олімпійських ігор на два місяці припинялися війни між грецькими царствами і встановлювалося священне перемир'я, яке заборонялося порушувати. Історія знає випадки, коли воюючі між собою сторони об'єдналися для боротьби зі значно сильнішим противником (можна згадати напади вікінгів на британські поселення), але це спрацьовувало лише при розумінні, що без об'єднання смерть наступить вже за дуже короткий проміжок часу. Коронавірус, як і будь-яка хвороба, не має матеріальної форми, його не видно, а тому і небезпека від нього здається далекою та малоймовірною. Незважаючи на це, після початку пандемії багато політиків закликали припинити війни, аби боротися проти спільної загрози. Найбільш лицемірно це звучить від Володимира Путіна, який сам почав і активно продовжує вести війну проти України. Навіщо ви тоді ці війни починали? Чому ви не могли їх закінчити раніше і чому вам для цього потрібен був коронавірус та пандемія?

Очевидно, що жодних реальних справ за цим словами немає. Це звичайний політичний хід, покликаний бажанням підняти задоволення серед своїх виборців та здобути нових прихильників в інших країнах, які марять

гуманістичними ідеалами і тільки чекають героїв, які раптово припинять довготривалі конфлікти. Для того, щоб усвідомити всю абсурдність таких висловлювань, зробимо невеличке занурення в історію. 31 березня 1954 року СРСР направив офіційну дипломатичну ноту урядам США, Франції та Великої Британії, в якій йшлося буквально про наступне: формування військових блоків призвело як до I, так і до II Світової війни, а тому їх існування ставить під загрозу існуючий мир, тим паче враховуючи антирадянську риторику НАТО. Але особиста вигода не так важлива, коли йдеться про мир в усьому світі, йшлося в ноті, а тому СРСР офіційно подає заявку на членство в НАТО. Уявіть собі, комуністична держава, що тільки і твердить про перемогу над капіталізмом, який хоче знищити радянську державу, раптом заявляє, що вона готова покінчити з ворожнечею, вступивши до Північноатлантичного альянсу. Звісно ж, Захід категорично відкинув цю пропозицію, але заява свою справу зробила — багато людей щиро повірили, ніби СРСР хоче миру і його не цікавить подальша конфронтація, а демократичні уряди власних країн, навпаки, ведуть їх до війни.

Тим і цікавий випадок заклику Путіна щодо припинення війн, адже Росія, як правонаступниця СРСР, використовує абсолютно ту ж тактику. Поки у Лівії воює приватна військова компанія, повністю підконтрольна російському уряду, Кремль заявляє про заклик припинити війну у Лівії, хоча свою присутність досі не визнає. 1 липня 2020 року Рада Безпеки ООН одноголосно схвалила рішення щодо глобального припинення вогню на час пандемії COVID-19. Гуманітарна пауза має тривати впродовж 90 днів. За це рішення проголосувала і Російська Федерація, а вже 2 липня з російської зброї був важко поранений український солдат, який захищав Україну від агресора зі сходу.

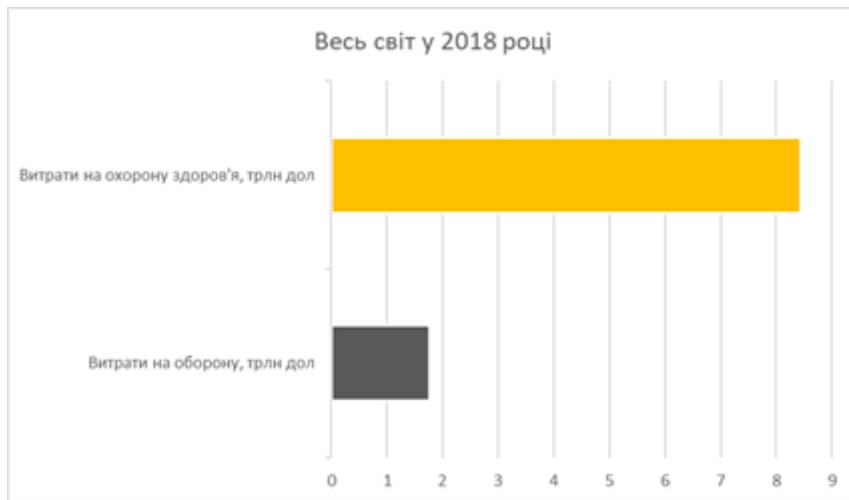
Проте дійсно, війни під час пандемії є ще більш загрозливими ніж будь-коли і на це є цілий ряд обставин.

Грошове утримання навіть невоюючих збройних сил — справа дуже дорога. Не дарма ж США роками піднімають питання збільшення витрат своїх союзників на оборону, тому що самі Сполучені Штати, як найбільший донор

НАТО, відмовляються сплачувати більшу за інших частину внесків, які все ростуть і ростуть. Сполучені Штати витрачають 20% ВВП на утримання системи охорони здоров'я і це майже найбільший показник у світі. На власні збройні сили вони витрачають близько 3,5% ВВП, тобто в п'ять разів менше. У випадку США, скорочення витрат на оборонну промисловість і збільшення надходжень у систему охорони здоров'я не дасть таких великих результатів, як, наприклад, в Омані. Султанат витрачає близько 16% ВВП на оборону і 3% на забезпечення необхідного рівня здоров'я населення. Подібна ситуація в Афганістані, Іраку, Саудівській Аравії, Конго, Алжирі. В Росії, наприклад, система охорони здоров'я займає майже таке ж місце у структурі ВВП, як і збройні сили — близько 5%.

Перенесення коштів зі сфери оборони від видимого ворога у сферу оборони від невидимого ворога могло б врятувати більше життів у невоюючих країнах. Дійсно, лідери країн, що знаходяться у стані війни, можуть справедливо зазначити: їх держави може просто не існувати через декілька років, якщо зараз вона сфокусується на боротьбі з вірусом, а не на відбитті збройної агресії. Проте це ніяк не стосується країн у стані миру. Державам, які не мають об'єктивних підстав вважати, що на них готується напад, логічніше зосередитися на перенесенні витрат з оборонного сектора в сферу охорони здоров'я.

Цікаво, що при збільшенні витрат на оборону на 1%, витрати на охорону здоров'я падають у середньому на 0,62%. У бідних країнах подібні витрати у такому випадку можуть впасти на 0,96%. Відштовхуючись від такої статистики, можна зробити висновки про стан системи охорони здоров'я у країнах, де значна частина ВВП йде на утримання власних збройних сил.

Статистика свідчить, що у світі існує близько 80 мільйонів біженців і це число постійно росте. Ці люди не мають власного житла, для них важливо займатися питаннями власного фізичного виживання. Враховуючи відсутність роботи в охоплених війною регіонах, Організація об'єднаних націй та різні гуманітарні організації часто надають допомогу постраждалим у вигляді безкоштовних продуктів харчування, одягу та тимчасового житла. Для таких людей це фактично єдине джерело засобів для існування. Після початку пандемії сума асигнувань на подібні заходи значно впала, оскільки ООН була вимушена спершу допомагати у боротьбі з коронавірусом саме розвиненим країнам, які є її основними донорами. Національні інтереси держав, які величають себе гуманітарними лідерами, переважили бажання допомагати обездоленим в усіх куточках світу, а тому ООН довелося вивести частину коштів з допомоги біженцям і перевести їх на поліпшення ситуації з охороною здоров'я у розвинених країнах. В той же час організація сильно постраждала від критики, наприклад, американців, які платять близько 25% внесків до бюджету установ ООН, але при цьому не відчули допомоги під час кризи COVID-19.

Ця ситуація може тільки погіршитися, адже війни не припиняються, а тільки розгораються все з новою силою. Наприклад, на Близькому Сході у воюючих сторін немає звички допомагати біженцям та взагалі мирному населенню, адже грошей ледве вистачає на закупівлю зброї та набоїв. Варто очікувати збільшення гуманітарної напруги і збільшення міграційних потоків

після відкриття кордонів.

Багато держав після початку пандемії вирішили застосувати парамілітарні (як-от Національна гвардія у США) та військові формування для двох цілей: правоохоронна функція (захист від мародерства та пильнування за дотриманням режиму карантину) та допомога лікарям в якості логістичної системи. Можна абсолютно точно стверджувати, що ця тенденція збережеться.

У структурах збройних сил більшості країн є підрозділи боротьби з хімічною та бактеріологічною зброєю. Власне, саме таких спеціалістів Росія відправила в Італію, аби ті «допомогли» італійському народові подолати спалах коронавірусу. Тим самим Росія отримала доступ до території держави-члена НАТО і його логістичної системи, не кажучи вже про пропагандистську мету цього заходу.

Ці фахівці тепер стоять на рівні з лікарями, і багато держав серйозно задумалися над доцільністю розширення таких підрозділів. З часів II Світової війни хімічна чи бактеріологічна зброя ще не використовувалася у жодному глобальному конфлікті, а тому підрозділи боротьби з цієї зброєю несли все менше користі. Кошти на їх утримання та модернізацію новими засобами витрачати доводилось, але реальної потреби у їх потенційному застосуванні не було, тому такі підрозділи влада різних країн скорочувала як могла. У той же час великі держави продовжували дослідження бактеріологічної зброї як такої, що набагато доцільніша ніж ядерна у використанні. Власне, конспірологи і звинуватили Китай у витoku коронавірусу саме з такої лабораторії.

Справа у тому, що імовірність застосування ядерної зброї у світі є вкрай малою. Після часів Кубинської кризи та «Умілого лучника» (почитайте про навчання «Able Archer», якщо вперше чуєте), коли світ буквально стояв на порозі ядерної катастрофи, стало зрозуміло, що загроза гарантованого взаємного знищення є настільки великою, що втрачається сенс нанесення удару. Потрібно було розглядати такі варіанти зброї масового ураження та

знищення, при яких потерпілій стороні було б важко зрозуміти реальне джерело агресії та можливі наслідки такого удару. Ідеально, якщо така зброя не змінить кліматичний ландшафт світу (не настане «ядерної зими») та знищить тільки людей, залишаючи цілою інфраструктуру. Під цю роль ідеально підійшла бактеріологічна зброя.

З моменту появи новин про епідемію невідомого вірусу у Китаї до написання цієї книги у липні 2020 пройшло більш ніж півроку. Багато вчених стверджували, що цей вірус не могли створити у лабораторних умовах, частина стверджує навпаки і жодного консенсусу немає. Мова не йде про доведену чи недоведену вину Китаю, а про факт того, що людство дійсно не може остаточно зрозуміти, звідки з'явився вірус, що вбиває сотні тисяч людей. Уявімо, що це була цілеспрямована спроба перевірки застосування бактеріологічної зброї. Наразі неможливо встановити винних та зрозуміти, кому потрібно нанести удар у відповідь. Звісно, рано чи пізно джерело буде встановлено, але на це потрібен час. В умовах агресії певної країни з потужними ресурсами часу може і не бути. Варто лише створити вірус, летальніший за COVID-19 в тисячі разів, та покращити способи його поширення і результат може привести до катастрофічних наслідків. При чому функцій у такої зброї може бути безліч: від створення економічного хаосу і промислового колапсу до знищення збройних сил, вищого командування та цивільного населення перед проведенням повномасштабного вторгнення. Поки атакована сторона буде декілька місяців вивчати природу вірусу — вже не буде кому і як реагувати. Саме тому війська, що займаються боротьбою з таким видом зброї, тепер будуть одними з найбільш пріоритетних для модернізації та підготовки. Якщо раніше загальновизнаною тенденцією було нарощення ІТ-військ для проведення і відбиття хакерських атак (кібератака Росії на Естонію у 2007, хакерські атаки з Північної Кореї та збільшення державного бюджету за рахунок програм-вимагачів і т.д.), то тепер додався новий вид зброї. Найбільша ефективність буде досягнута при застосуванні обох засобів одразу. До речі, найбільше аргументів щодо лабораторного походження COVID-19 було надано «невідомими хакерами», дотичними до

американських спецслужб, які зуміли отримати доступ до бази даних сумнозвісної лабораторії в Ухані.

Важливою проблемою під час пандемії коронавірусу у 2020 році стало утримання збройних сил у бойовому стані. Уявімо класичну для I та й II Світової війни ситуацію, коли по лінії фронту стоять дві армії. Одна з них атакує або готується до атаки, інша (яка має менші сили) обороняється, час від часу все відбувається навпаки. І ось по одну сторону лінії розмежування солдати починають проявляти симптоми ГРВІ. Спершу повсюди стає чути кашель, чихання, у людей починає боліти голова, втрачається можливість адекватно концентруватися на веденні бойових дій. Дехто починає втрачати свідомість та задихатися, військових медиків не вистачає, ситуація критична. У таких умовах інша сторона може з легкістю прорвати оборону на певній ділянці фронту. Варто врахувати механізм військової субординації, коли менший чин звітує вищому і так виходить, що солдат не напряму контактує з верховним головнокомандувачем. Це ставить під загрозу існування боєздатної армії як такої, створює небезпеку усунення вищого військового командування. Експерти зазначають, що начальнику генерального штабу треба мінімум 6 місяців з моменту вступу на посаду, щоб повністю володіти усією інформацією для успішного ведення війни. Фахівці також стверджують, що керівники усіх підрозділів, чисельністю більше тисячі людей, повинні хоча б декілька тижнів підготуватися для ефективного виконання бойових наказів. В умовах нинішньої мобільної війни це неприпустимо.

Багато дослідників I Світової війни наголошують, що пандемія коронавірусу — ніщо порівняно з тифом та іспанським грипом, які викосили десятки мільйонів людей і напряму вплинули не тільки на хід, а й на результат бойових дій. При чому, ці хвороби дійсно вплинули на існування незалежної України. Наприклад, епідемія тифу стала одним з фактором поразки армії Української народної республіки (УНР) та Української галицької армії (УГА) у війні за незалежність. У 1917 році внаслідок жовтневого перевороту були демобілізовані цілі частини солдат, які захворіли ще в окопах, але тепер поїхали додому, тим самим поширюючи хвороби по усій

території колишньої російської імперії. Оскільки армії УНР та УГА не мали такої стабільної логістичної і медичної системи як армії західних держав, то новостворені бойові підрозділи були тяжко уражені вірусами. Ізолювати окремих хворих і не допустити розвитку епідемії було неможливо. Дослідники зазначають, що у тих умовах вірус поширювався б повільніше, якби військові не тримали в одному місці помираючих від хвороб та тих, хто йде на поправку. Ба більше, влада УНР домагалася закупівлі ліків від тифу у Франції, але остання заблокувала поставки, що поставило новостворену державу у ще гірше становище. Схожа ситуація трапилася і під час II Світової війни з Українською повстанською армією: відсутність стаціонарної медичної системи внесла вагомий внесок у поразку повстанців. При цьому керівництво УПА провело спеціальну операцію, внаслідок якої було отримано доступ до невеликої кількості вакцин від тифу. До речі, епідемії негативно вплинули на бажання тоталітарних держави, таких як СРСР і Третій Рейх, використовувати робочу силу у концентраційних таборах, оскільки довелося витратити ресурси на локалізацію вибухів вірусу. В'язнів, в яких знаходили вошей, часто одразу відправляли в газову камеру або розстрілювали через імовірність виводу з ладу одразу великої кількості «робочої сили». І якщо на полонених окупанти вакцину не витрачали, то самі жертви намагалися дістати їх усіма силами. Це траплялося навіть у єврейських гетто, де люди збирали до купи усі цінні речі, щоб обміняти їх на вакцини.

Іспанський грип або «іспанка», як цю хворобу ще інколи називають, почав набувати розмахів епідемії вже у 1918 році.

Вам буде цікаво дізнатися, що грип називали «іспанським», бо в більшості країн зберігалася цензура у ЗМІ щодо реальної кількості заражених та загиблих, а в Іспанії була вільна преса. Тому і склалося враження, що в Іспанії ним хворіли найбільше і вірус прийшов саме звідти. Хоча насправді цим грипом перехворіла мінімум третина населення планети. Важливо зазначити, що тоді, як і зараз, згадувалося, ніби вірус вбивав лише наймолодших та найстарших, а на практиці це було зовсім не так: більшість загиблих була у віці 20-40 років. Цікаво буде й те, що міф, ніби розчин солі і води допомагає

профілактиці COVID-19, з'явився саме в часи епідемії іспанського грипу, адже США були першою країною, яка організовано змушувала солдат полоскати ротову порожнину цим розчином декілька разів на день.

«Іспанка» допомогла державам зрозуміти, що необхідно створювати міністерства та міжнародні організації, які будуть займатися питаннями охорони здоров'я. В Європі було створено інститут безкоштовної медицини, а американці переклали витрати на страхову медицину на роботодавців. У 1919 році було створено першу міжнародну організацію по захисту здоров'я — Міжнародне бюро з боротьби з епідеміями у Відні. У Лізі Націй (прообраз ООН) було створено відділ охорони здоров'я, який потім переріс у Всесвітню організацію охорони здоров'я (ВООЗ) при Організації Об'єднаних націй, яку ми знаємо зараз. Ще тоді став очевидним розрив у якості надання лікарських послуг: найвищий показник смертності в Європі — Сербія з 4% загиблих серед усього населення, в той час як у Замбії (Африка) померло 21% населення, а на островах Самоа в Тихому океані — 23% населення всього тільки за два місяці.

Джерело походження іспанського грипу досі залишається таємницею, але основними варіантами є Сполучені Штати, Сполучене Королівство та Китай (як одна з небагатьох країн, що відносно легко пережила епідемію). Найпопулярніша гіпотеза полягає в тому, що відомий штам вірусу мутував на військовій базі Форт-Райлі (штат Канзас) у результаті комбінації вірусів домашньої птиці та свиней, яких там вирощували. Звідти солдатів відправляли по всьому світі й там вони поширювали хворобу. Невідомо, наскільки це правда, але першим епіцентром «іспанки» у США стала саме військова база, солдати з якої контактували з європейськими колегами. Внаслідок цього тривалість життя у США офіційно скоротилася з 51 до 39 років. Оскільки хворих можна виявити вже тільки на пізніх етапах, то карантинні заходи виявилися не настільки дієвими. Важливо зазначити, що легковажно сприйнята перша хвиля привела до набагато страшнішої другої хвилі, яка й вбила більшість людей.

Читач буде здивований, коли дізнається, що «іспанка», тиф, холера призвели до покращення ситуації з правами жінок. Саме жінки, які були медсестрами і надавали першу медичну допомогу, стали основною бойовою силою у системі охорони здоров'я. З певних причин чоловіки-лікарі помирали швидше, в той час як жінки продовжували працювати.

За 24 тижні «іспанка» вбила більше народу, ніж СНІД за 24 роки. Також вона погубила більше людей, ніж віспа і чорна чума за 50 років. Цей вид грипу убив більше американців, ніж дві світові війни, війна в Кореї і у В'єтнамі разом узяті. По усьому світу щотижня вмирав мільйон людей. Деякі фахівці навіть порівнювали статистику смертей в Іспанії від того виду грипу та від COVID-19 — в день помирало 1200 людей в обох випадках. Закінчилася епідемія, як вказує багато джерел, в основному через мутацію вірусу до менш легального штаму та смерті основної кількості розповсюджувачів.

Чоловіка без маски не пускають до трамваю. США, місто Сіетл, 1918 рік / National Archives and Records Administration

Найбільше розносили хвороби по усьому світі саме армії, оскільки на той

момент вирувала світова війна, яка вимагала ротації особового складу та змін місця дислокації. Найбільш негативно вплинуло перевезення важкохворих до лікарень у тилу і паралельне інфікування супроводжуваних осіб. Багато дослідників стверджують, що «іспанка» максимально прискорила закінчення війни. В історичних архівах можна знайти згадки, коли військове командування передавало через листоношу наказ для наступу, а в окопах боєздатним залишався тільки кожен десятий солдат. При чому ситуація з іншої сторони фронту була аналогічна, внаслідок чого на деяких ділянках ніхто навіть не стріляв.

Що вже й казати про історію середньовічних баталій. Часто, коли цілі армії, беручи в облогу місто, доводили міщан у замку до голоду і змушували їх здаватися — армія починала хворіти і втрачала до 70% особового складу. Цим самим вона зводила декілька річне стояння під мурами до нуля. У XIV столітті шотландська армія планувала вторгнення в охоплену чумою Англію, оскільки вважала це найкращим моментом для нападу. Шотландці понесли величезні втрати через хворобу, відступили та заразили населення своєї ж Батьківщини.

Багато хто зазначить: ситуації з арміями, які окопалися і стоять по лінії фронту — зараз у світі майже рідкість. І тут я погоджуся, але приклад з позиційною війною доволі влучний: його легше сприймати і, що більш важливо, він зрозумілий українцям, які якраз ведуть оборонну війну у такий же спосіб. Система комунікацій Збройних сил України постійно повідомляла про нові випадки коронавірусної хвороби у військових частинах, особливо акцентуючи увагу на кількість хворих у підрозділах, що виконують бойове завдання на сході України. Деякі «ЗМІ» бойовиків з окупованих територій повідомляли про заражених коронавірусом цивільних осіб «з українського боку», яких Київ спеціально відправляв наближатися до бойових позицій самих бойовиків, аби їх заразити. Як би це абсурдно не звучало, такі заяви свідчать, що росіяни всерйоз розглядають застосування таких заходів по відношенню до українських військових.

У випадку зараження вірусом мобільної частини невоюючої армії, це ставить під загрозу національну безпеку держави, яка не у змозі захистити

свої кордони у випадку раптової агресії.

Цікавим випадком було зараження декількох осіб на авіаносці США «Теодор Рузвельт», що призвело до інфікування третини усього особового складу вже впродовж перших кількох днів березня 2020 року. Тоді військове керівництво вирішило не дозволяти морякам вийти на землю для проходження лікування. Більшість людей було ізольовано всередині самого корабля, а частину найбільш хворих вивозили спеціальними медичними гелікоптерами. Таким чином було виведено з ладу гордість американського флоту — авіаносець, на якому перебувало 4800 військовослужбовців (це приблизно 9-та частина російських сил на Донбасі). Корабель, що несе 90 літаків та вертольотів, став відомим під час війни в Іраку — майже 7000 льотних годин дозволили знищити інфраструктуру противника, його систему протиповітряної оборони та нафтопереробні заводи. Сам авіаносець знищити вкрай важко, адже навколо нього постійно знаходяться інші кораблі, поруч знаходяться підводні човни, а небо охороняє морська авіація. Проте для виведення корабля з ладу не знадобилося ракет, цю справу за людей і техніку зробив коронавірус.

Що б там не було, війни тривали впродовж усієї історії людства і будуть тривати вічно, доки не зникне останній конфлікт між державами та народами. А така перспектива є вкрай малоймовірною. Розробка ж біологічної зброї свідчить про те, що наступний глобальний конфлікт приведе до значно більших жертв ніж у попередніх світових війнах. Врешті-решт, Сунь Цзи у своєму творі «Мистецтво війни» писав: «Найкраще з усього — підкорити чужу армію без бою». Якщо раніше йшлося про пропаганду, то тепер і про біологічну зброю.

Ця політика зламалась: несіть нову

Пандемія COVID-19 змусила більшість країн приймати чимось різкі та швидкі кроки для запобігання гуманітарній катастрофі. Держава — складний механізм взаємопов'язаних та взаємозалежних інститутів, які повинні працювати на благо громадянина. Будь-яке рішення влади проходить довгий процес прийняття і узгодження перед тим, як воно буде введено в дію (звісно, якщо це не тоталітарна країна, де все робиться за бажанням однієї людини). У більшості законодавств держав світу не існувало якогось протоколу введення карантину та створення карантинних обмежень. Коли органи влади усвідомили необхідність прийняття рішень у цьому напрямі, з'явилася потреба змінювати законодавство. Найлегше з цим впоратися вдалося країнам, де уряд, як виконавча гілка влади, швидко видавав постанови, які не потребували узгодження з президентом чи парламентом. Єдина технічна складність — збір Кабінету міністрів, засідання якого мало бути проведене у віртуальній площині через ризик заразити коронавірусом вищі чини держави. Здавалося б, що відеоконференція у 2020 році здатна легко замінити фізичне засідання уряду, але це не так.

У кожної країни свій рівень цифровізації (якщо вам більше подобається — діджиталізації) процесу прийняття рішень. Більшість держав світу не має розроблених у законодавстві механізмів проведення дистанційних засідань уряду чи парламенту. У Великій Британії, наприклад, Палата общин досі голосує голосом або ногами (прочитайте про цей унікальний історичний досвід), яким чином це перевести у цифрову площину? Сказане «за» через інтернет може не мати юридичної сили, оскільки у регламенті Верховної Ради України прописано, що голосування здійснюється кожним народним депутатом

особисто за допомогою електронної системи в такий спосіб, що унеможлиблює голосування замість народного депутата іншою особою (наразі це можливо тільки через систему «Рада»). У нашому законодавстві ще є виняток щодо голосування шляхом підняття руки у разі відсутності технічної можливості голосування за допомогою електронної системи. У когось може скластися враження, що це дрібниці, але рішення в обхід цієї системи можуть бути визнані неконституційними і це приведе до скасування будь-яких таких змін до законодавства. Зміна ж законодавчої бази — процес затяжний і складний, що приводить до роздумів над питанням доцільності існування фізичних залів засідань та величезної купи кабінетів. Окремо виникають підстави переглянути важливість захисту депутатів від вірусів під час голосувань.

Україна є хорошим прикладом для пояснення, як цифровізація прийняття рішень у законодавчих та виконавчих органах влади може призвести до фальсифікації актів законодавчої та виконавчої влади. Коли один депутат голосує за декількох своїх колег шляхом натискання кнопок на їх пультах — це «кнопкодавство», яке можливо встановити тільки за умови наявності у залі відеоспостереження. Цим успішно займаються журналісти. Інколи збоїть і система «Рада», яка, за свідчення деяких депутатів, показує голос «за» при натисканні кнопки «проти», але це легко змінити через відкриття голосу депутатом. Простір для фальсифікацій — мінімальний. Але уявіть собі ситуацію, в якій під час засідання уряду замість міністра юстиції голосує хакер, що заволодів доступом до комп'ютера справжньої посадової особи. При чому ми говоримо не про листування, а про онлайн засідання Кабінету міністрів, під час якого неможливо встановити дійсну особу людини по той бік екрану, зважаючи на розвиток технологій глибокої підробки відео (deepfake). Про парламент і говорити немає чого — спробуйте одночасно підключити 450 осіб до єдиної системи відеозв'язку, щоб в усіх адекватно працював інтернет. Що робити у випадку, коли до комп'ютерів 226 депутатів підключиться зловмисник, який зможе повністю змінити результат голосування. Багато хто чув про те, як керівництво Верховної Ради роздумувало, де розсадити депутатів, щоб забезпечити декілька метрів

соціальної дистанції на свіжому повітрі, адже одна інфікована особа може вивести з ладу законодавчу гілку влади будь-якої держави. До речі, саме з цієї причини робота у парламентах все більше була сфокусована на роботі у комітетах. Багато фахівців відзначають, що пріоритет попередній обробці законопроектів у комітетах стає все більш чітко виражений у розвинених країнах, які скорочують час обговорення депутатами питань у загальній залі. В окупованому Криму росіяни створили спеціальний «опитувальний лист», в якому є перелік запитань, винесених на сесію. Так звані «депутати» повинні надіслати «за» або «проти» до кожного пункту по електронній пошті. Цікаво, що пропозицію про аналогічне голосування у Раді Безпеки ООН росіяни просували так агресивно, що відмовилися від інших, набагато більш раціональних, пропозицій.

У державних установах більшості країн при прийнятті дистанційних рішень для підтвердження особи, що віддає наказ чи розпорядження, використовується спеціальний захищений зв'язок. Такого каналу зв'язку між домашніми комп'ютерами міністрів бути не може — це не передбачено. Така ж сама ситуація і з парламентом. При чому, якщо закриті засідання парламенту, де відбувається розгляд таємної інформації, бувають вкрай рідко, то уряд часто працює в режимі обмеженого доступу. Яким чином технічно убезпечитися від витоку інформації за відсутності спеціального обладнання, наявного в урядових будівлях?

Мало хто не знає про програму «Zoom», яка раптово набула шаленої популярності у середовищі малих, середніх, великих компаній та навіть державних діячів. За перші чотири місяці карантину аудиторія цього додатку виросла з 10 мільйонів до 300 мільйонів користувачів, я вже мовчу про ріст капіталізації компанії у рази. Цікавим є те, що ця програма стала популярною серед політиків усіх рівнів — вона безкоштовна і працює на більшості існуючих пристроїв. Перше, з чим довелося зіштовхнутися політикам країн зі слабкою інфраструктурною базою — малий рівень покриття комунікаціями, які надають доступ до мережі інтернет. ЗМІ декількох африканських країн повідомляли про ситуації, коли деякі депутати просто не могли працювати з

дому, оскільки швидкість інтернету не дозволяла цього робити. Певна частина депутатів взагалі не могла вийти у всесвітню мережу. Інколи доводилося чути, як під час антикорупційного виступу одного з опозиційних депутатів, він раптово «відключався» від конференції і організатор заявляв, що у того проблеми з підключенням.

Проте найбільша проблема — питання безпеки. Ще у листопаді 2018 року компанію «Zoom» звинуватили у дірці в коді програмного забезпечення. Тоді можна було неавторизованому користувачу підключитися до бесіди, видалити користувачів, редагувати їх повідомлення та захоплювати відео їх камер. У липні 2019 року була знайдена вразливість, що дозволяла підключати користувача до додатку без будь-якого його про те повідомлення, таким чином безперешкодно знімаючи на камеру усе, що потрапляє в об'єктив. Навіть видаливши «Zoom», він автоматично перевстановлювався і продовжував зйомку. У квітні 2020 року записи тисяч закритих відеоконференцій опинилися у відкритому доступі. Важливим моментом є те, що записи усіх розмов зберігаються на серверах компанії. Технологія наскрізного шифрування (коли записи розмов неможливо прослухати без доступу до пристроїв співрозмовників) стала доступною тільки нещодавно та є платною. Хоча експерти ставлять під сумнів і її функціонування.

У США сенаторам рекомендували перестати користуватися програмою «Zoom» з робочою метою і перейти на американські аналоги, розроблені урядовими спеціалістами. Справа в тому, що компанія «Zoom Video Communications Inc» передавала усі дані через сервери в Китаї, що було дуже дивно і незрозуміло з точки зору цифрової логістики. Хоч керівництво компанії і стверджує, що вона жодним чином не співпрацювала з китайським урядом, експерти зазначають, що влада Китаю могла отримати доступ до усіх закритих конференцій урядовців різних країн, включаючи міжнародні організації. Вишенькою на торті стало приєднання до закритих конференцій невідомих осіб, які вмикали на весь екран порнографічні матеріали прямо під час засідань представників органів влади. Насправді, це стосується усіх додатків для аудіо та відео конференцій, адже у більшості з них програмний

код є закритим і невідомо, хто у кінцевому рахунку може отримати доступ до розмов, в яких обговорюються питання державної таємниці. Більшість держав це усвідомили і почали або посилили розробку спеціалізованого програмного забезпечення, яке покликане встановити захищений зв'язок для вищих посадових осіб.

Одними з важливих функцій депутата є перевірка виконання законодавчих рішень та вирішення проблем людей на окрузі, тобто, прийом громадян. Ці функції забирають багато часу, вони є законодавчо закріплені. Пандемія привела до ситуації, коли депутата фактично позбавили його конституційних прав, адже прийом громадян було припинено, масові зібрання заборонено. Це цікавий прецедент.

Демократичні держави (а такою у світі себе визначає більшість країн) існують лише завдяки виборчому праву. Однак, що робити в умовах, коли вибори провести немає можливості? Більше того, виникає проблема проведення передвиборчих кампаній, адже масові заходи заборонені. І лише вищі посадові особи (які також балотуються) мають право проводити зустрічі з лікарями, керівниками установ і таким чином пропагувати голосування за свою кандидатуру або політичну партію, що є звичайнісіньким використанням адміністративного ресурсу.

Країни по-різному ставилися до проведення виборів під час війн, в які вони були залучені. Частина оголошувала воєнний стан та за принципом «коней на переправі не міняють» заявляла, що вибори будуть проведені вже після закінчення війни. Деякі держави все ж проводили вибори, але за певними обмеженнями. Наприклад, під час I та II Світової війни найбільші політичні партії у Сполученому Королівстві сформували так званий «виборчий пакт». За його умовами, якщо у парламенті звільнилося місце, яке раніше займав представник консерваторів, то інші партії не будуть висувати опонентів на цьому окрузі, а дозволять перемогти консерваторам. У той же час, наприклад, Південна Корея у 1952 під час жорстокої війни з Північною Кореєю зуміла провести президентські вибори.

Та ж Південна Корея проводила і парламентські вибори 2020 року. Під час пандемії коронавірусу основним завданням чиновників було запобігти передачі вірусу. Було вирішено, що всіх виборців з температурою вище 37,5 градусів буде направлено в спеціальні зони для голосування, які були відокремлені та віддалені від інших. Госпіталізовані пацієнти з COVID-19 могли відправити свій бюлетень поштою. Але основна проблема полягала в тому, щоб створити умови для безпечного голосування для 60 тисяч людей, які все ще знаходяться на карантині по всій країні. Їм дозволили голосувати тільки у визначений час та на окремо обраних виборчих дільницях. Людям дозволили покинути свої будинки з 17:20 до 19:00 в день голосування, але їм заборонялося користуватися громадським транспортом, щоб дістатися до дільниць. Дозволено було або йти пішки, або їхати на власному авто. Після повернення додому, виборці повинні обов'язково зв'язатися з працівниками охорони здоров'я, інакше поліція починала розшук «втікачів». Це також цікавий досвід, оскільки влада намагалася знайти баланс між гарантуванням виборчого права кожному та зменшення ризику для усього населення.

Президентські перегони у сусідній Польщі припали також на пандемію, що підняло питання можливості та доцільності проведення виборів. Вони повинні були відбутися 10 травня 2020 року, але у польському суспільстві перемогла позиція щодо їх перенесення. Варіантів було декілька — відтермінувати на декілька років, розширивши термін повноважень президента, проголосувати по пошті та ще декілька більш і менш радикальних. Спершу влада планувала провести загальні вибори через пошту, але така ідея виявилася дороговартісною та небезпечною для листонош, які могли заразитися через контакт з потенційно інфікованими виборцями та через конверти. Що вже й казати про можливість фальсифікацій та загрозу таємниці голосування. В результаті вибори було перенесено на 28 червня і вирішено провести їх традиційним способом, при цьому бажані можуть проголосувати поштою. Також поштою змушені голосувати люди, що знаходяться на карантині або у містах, де вирує спалах COVID-19. Цікаво, що переможець гонки Анджей Дуда, якщо вірити соціології, повинен був у травні

перемогти ще у першому турі, але неясність з виборами та загальна ситуація у країні негативно зіграла на руку діючому президенту в плані зменшення його рейтингу.

Очікувана ситуація склалася і в Росії, де влада запланувала провести всенародний референдум з приводу внесення поправок до конституції. Самі по собі поправки ми розглядати не будемо, зазначу тільки, що вони, серед іншого, подовжують перебування Путіна на посаді через «обнулення» його попередніх термінів, та дозволяють Росії не виконувати рішення міжнародних органів. Нас цікавить те, що референдум повинен був відбутися ще раніше, 22 квітня, але в результаті тривав з 25 червня по 1 липня. Сам факт проведення референдуму викликає багато запитань з точки зору пандемії. В дні проведення всенародного опитування у РФ спостерігався приріст 6-8 тисяч нових випадків заражень коронавірусом щодня. Це дуже великий показник, який російська влада не прийняла до уваги, адже у квітні, коли влада вирішила відмовитися від проведення референдуму, цей приріст був у декілька разів менший. Такий факт свідчить лише про одне: Кремль вирішив провести референдум будь-якою ціною. Більше того, міжнародна спільнота обурювалася байдужістю влади, яка з одного боку видає великі штрафи населенню за перебування на вулиці без дозволу, а з іншого — закликає усіх йти на безглуздий за змістом референдум. З цієї причини РФ пішла на радикальний з точки зору новацій крок — дозвіл на електронне голосування та розтягнення референдуму на цілих 7 днів, під час яких можна було зробити свій вибір. Як результат, відбулася легітимізація Путінських змін до конституції. Цікаво, що пізніше виявилось: проголосувати на референдумі можна було мінімум двічі, тобто фінальний результат «волевиявлення» є сумнівним з точки зору прозорості у країні, де й так було безліч проблем з дотриманням прав та свобод людини.

Кремль однозначно сприйняв цей досвід, усвідомлюючи, що це вирішує складнощі з маніпуляціями на виборчих ділянках і дозволяє корегувати цифри в електронному форматі у режимі реального часу. Наступні парламентські та президентські вибори будуть все більше рухатися у цьому напрямку.

Для заспокоєння громадськості уряд до 11 червня поставив до російських лікарень новий препарат «Авіфавір» проти COVID-19 з нібито доведеною клінічною ефективністю. Анонсувалося, що перші лікувальні комплекти будуть безкоштовними для всіх росіян за полісами медичного страхування. Кремль вже почав проводити широку пропагандистську кампанію з вихвалювання свого «лідерства» у великих міжнародних «перегонах препаратів» і висвітлення цього факту, як перемогу над фармацевтичною промисловістю США, Японії і Китаю. Росія навіть намагалася продати цей препарат на експорт, поширюючи неправдиві новини про «зацікавленість» з боку різних держав.

Насправді «першим російським препаратом проти коронавірусу», схваленим російським міністерством охорони здоров'я, позиціонується «Фавіпіравір», винайдений японцями в 2014 році як ліки від грипу. Фахівці стверджують, що в ньому немає нічого російського, крім упаковки.

У свою чергу репліка перевіреного японського препарату може характеризуватися не тільки зміною фармакологічних властивостей, але і непередбачуваними наслідками для пацієнтів. Це підтверджується тим фактом, що виробництво вже розгорнуто, хоча клінічні випробування триватимуть до кінця літа. Таким чином, розрекламований як «перший в світі російський препарат від коронавірусу» може в кращому випадку виявитися плацебо, в гіршому — значно ускладнити лікування пацієнтів.

Однак при цьому нічого не чути про реакцію світової науки на цю російську сенсацію. Адже очевидно, що той, хто винайде дієву вакцину проти COVID-19, є гідний Нобелівської премії. Але в інших країнах з розвиненою наукою і медициною тільки розводять руками та продовжують інвестувати в розробки десятки мільярдів доларів і євро.

Більше того, Велика Британія, Канада та Сполучені Штати 16 липня 2020 року звинуватили Москву в спробі вкрати експериментальні напрацювання по вакцині від коронавірусу. Окремі дослідники зазначають, що мета Москви — загальмувати розробку вакцини. По-перше, Кремлю вигідний глобальний хаос та збільшення витрат

західних країн на охорону здоров'я завдяки скороченню військових бюджетів. По-друге, Росія прагне стати першою країною, яка винайде вакцину: це дасть можливість заробити величезні кошти та підняти власний престиж в очах всього світу. Bloomberg провело дослідження і виявило, що вже з квітня російська еліта отримала доступ до експериментальної вакцини. Точно відомо, що до сотень «щасливчиків» увійшли топ менеджери компаній олігархів та самі мільярдери. Навряд ви здивуєтеся й тому, що Росія у серпні 2020 року оголосила себе першою країною у світі, яка створила вакцину від COVID-19. Російські чиновники на камеру вакцинувалися «новітньою розробкою», потім повідомляючи про відсутність побічних ефектів. Участь у цьому дійстві взяла навіть дочка президента РФ Путіна.

При цьому міжнародне вчене співтовариство налаштоване не дуже оптимістично: за їхніми прогнозами, перші масові вакцини від COVID-19 світ побачить вже у 2021 році. Схоже, що російська медична наука вирішила відповідати нинішньому політичному курсу щодо особливої «російської цивілізації» і буде наполягати на тому, що їх нова вакцина — це і є ліки від коронавірусу, а її невизнання іншими країнами — прояв русофобії. Або ж всі розмови про винайдену вакцину — лише психологічний прийом, розрахований тільки на внутрішню аудиторію. Ці два препарати дуже «вчасно» опинилися в інвентарі російської влади якраз перед проведенням референдуму щодо змін до конституції та проведенням військового параду у 75-ту річницю «перемоги у великій вітчизняній війні». Втім, головний санітарний лікар РФ висловила надію, що винахід буде поставлено на виробничий потік до початку другої хвилі пандемії, яка ніби очікується восени.

У травні Путін попросив мера Москви направити бригади столичних лікарів в регіони, де ситуація з коронавірусом залишається складною. Однак російська пропаганда промовчала про те, як лікарів почали звозити до Москви, аби не дати зіпсувати епідеміологічну картину напередодні важливих для російської влади подій. Зокрема медичних працівників стали завозити з тимчасово окупованих територій Донбасу.

Мобілізація лікарів за принципом «звідусіль» проводилася не тільки для ефективної роботи простих лікарень. Кремль активно приховував різкий ріст кількості хворих та летальних випадків. Є дані про те, що кількість заражень в апараті президента і керівництві парламенту була набагато вище ніж офіційна. Ці дані максимально приховувалися, але журналісти помічали ретельне обмеження фізичних контактів Путіна з підлеглими. Також просочувалися дані про масові зараження в Міністерстві оборони та серед священників Російської православної церкви. Влада, яка використовує релігію як важіль впливу на населення, не намагалася проводити ефективну санкційну політику по відношенню до священнослужителів, які працювали серед масових зібрань людей.

Аносований російським урядом план відновлення економіки підносився як комплекс заходів, спрямованих на підтримку населення і поліпшення життя простого росіянина, хоча головною метою було збільшити популярність влади серед населення. В реальності Кремль втілював в життя заходи щодо підтримки державних корпорацій і великого бізнесу.

Російські мільярдери за три місяці пандемії розбагатіли на 62 мільярда доларів. В цілому за цей період зросли доходи нафтових магнатів, хоча ціни на нафту сильно впали. Справа в тому, що підприємства мільярдерів включені в список системоутворюючих для отримання державних субсидій. Фактично, держава компенсувала їм втрати від пандемії за рахунок коштів платників податків.

При цьому в списку розбагатілих в період пандемії коронавірусу немає мільярдерів, що «піднялися» на нових технологіях, комп'ютерних технологіях чи медичних розробках, які б вони запропонували світу для боротьби з COVID-19. Багатіють тільки ті, хто сидять на нафтовій і газовій голках та наближені до адміністрації президента. Таким чином Росія спромоглася законодавчо підтримати олігархів, забуваючи про власне населення.

Законодавчі механізми в усіх країнах світу передбачають ретельне вивчення будь-яких питань перед ухваленням якихось рішень. В

інформаційну епоху це може стати великою проблемою під час значної світової кризи, на яку реагувати потрібно тут і зараз.

Громадянин спить — держава працює

Режим карантину привів не тільки до зупинки роботи кафе і ресторанів, а до призупинення бюрократичної машини. На відміну від роботи більшості приватних компаній, функціонування органів державної влади і комунальних служб є основою не просто добробуту громадян, а національної безпеки й існування держави. Не дарма після появи перших тестів на коронавірус їх одразу почали резервувати державні структури, починаючи від критично важливих поліції та пожежників до працівників різних міністерств.

Поки громадянин спить — держава працює. Вона нараховує йому пенсію, ремонтує дороги, відповідає на його запити та прохання. І якщо нарахування пенсії продовжилось й під час карантину, оскільки це є повністю автоматизованою процедурою, то почалися проблеми з усім іншим. Ці проблеми почали кидатися в очі, як тільки люди вирішили спробувати користуватися послугами, якими без проблем користувалися роками до цього.

Намагання перерахувати пенсію або спроби отримати пояснення з приводу останнього перерахунку ні до чого не призвели, адже чиновники просто закрили двері. Потрапити на прийом до міського голови або в органи податкової — все це стало фактично неможливо і заморозило цілий ряд проблем простих людей. При чому це замороження відбулося в таких обставинах, що держава не вважала дні карантину вихідними, тобто такими, коли чиновники не працюють. З юридичної точки зору державні установи працювали, а тому саме громадяни були відповідальні за дотримання термінів, хоч фізично вони нічого зробити здатні не були.

Ви могли купити собі квартиру, користуючись послугами приватного нотаріусу. Щоправда, купувати вам би її довелося наосліп, оскільки виписки з державного реєстру, довідки про відсутність заборгованості по сплаті за електроенергію, воду та газопостачання взяти б не вдалося. Припустимо, ви вже власник квартири. Вам потрібно заново підписати договір з постачальниками газу, води, електроенергії, домовитися за вивіз сміття та прибирання прибудинкової території, оскільки ці договори були оформлені на старого власника. І вам нічого з цього зробити б не вдалося. Фактично ви починаєте проживати у квартирі, де ви є власником, але при цьому сплачуєте по вже недійсному договору, що може призвести до негативних юридичних наслідків.

Уявімо собі чоловіка та жінку, які ще у 2019 році запланували зіграти у березні 2020 власне весілля. Вже у кінці лютого стало очевидно, що ресторан працювати не буде, на «медовий місяць» закордон полетіти не вийде, а що з державною реєстрацією шлюбу? У багатьох країнах її призупинили, як це відбулося спершу і в Україні. Дозволили тільки проведення розлучення, оскільки такий цивільний стан призводить до настання певних юридичних наслідків, які можуть бути життєво важливими для людини. Пізніше реєструвати шлюб дозволили, але за умови наявності засобів захисту та обмеження кількості присутніх. Знову ж, право на шлюб — невід’ємне право будь-якого громадянина, тому держава знову була вимушена вдарити по конституції.

Надзвичайно складно ситуація склалася з питанням сплати боргів за комунальні послуги. З початком пандемії, більшість держав, у тому числі Україна, впровадили мораторій на відключення користувачів від мереж під час карантину. Фактично держави дали можливість сплатити за послуги пізніше. От тільки витрати все акумулювалися, а грошей більше не ставало — люди бідніли та втрачали роботу. У перший же день після офіційного закінчення карантину комунальні служби почнуть вимагати сплату усіх попередніх боргів і тоді настане великий соціальний вибух. Якщо люди похилого віку й так отримували прогнозовану пенсію, то молодь, яка втратила роботу, просто не

матиме чим заплатити. Хоча й з пенсіонерами не все так просто, адже частина з них підпрацьовувала на ринках та сезонних роботах, які сильно постраждали від карантину. Київський міжнародний інститут соціології провів дослідження і виявив: якщо в кінці квітня можна було зарахувати до умовно заможних верств (можуть дозволити собі купувати деякі коштовні речі, такі як телевізор чи холодильник, або взагалі, що завгодно) 20,5% респондентів, то на початку червня — уже 12%. Водночас, рівень абсолютної бідності — тих, кому не вистачає грошей на їжу — практично не змінився — 11,5% наприкінці квітня проти 12% на початку червня. Таким чином, за цей період фіксується зниження добробуту населення, хоча при цьому, принаймні поки що, немає переходу до абсолютної бідності. Кожному десятому українцю не вистачає навіть на їжу.

Міністерство розвитку громад та територій України

Надання житлово-комунальних послуг під час карантину

17 березня 2020 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)».

- постачання теплової енергії
- управління будинками
- централізоване водовідведення
- централізоване водопостачання
- поводження з побутовими відходами
- постачання гарячої води

ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ!

- нарахування та стягнення неустойки (штрафів, пені) за несвоєчасне здійснення платежів за житлово-комунальні послуги;
- припинення/зупинення надання житлово-комунальних послуг громадянам України у разі їх неоплати або оплати не в повному обсязі;
- примусове виселення із житла та примусове стягнення житла, що належить на праві приватної власності громадянам України, під час примусового виконання рішень судів щодо стягнення заборгованості за житлово-комунальні послуги
- примусове виселення громадян за несвоєчасну оплату житлово-комунальних послуг із жилих приміщень у будинках державного, громадського житлового фонду та житлового фонду соціального призначення.

Багато країн законодавчо змусили банки надати відстрочку по виплатах кредитів на час карантину. І ця ситуація дуже подібна з боргами за комунальні послуги: буде соціальний вибух, але набагато більшої сили, адже найбільше постраждають не просто вибіркові люди, а цілі сектори економіки, що живуть за рахунок кредитних коштів. Це ті компанії, які взяли гроші на власний розвиток або щоб запобігти банкрутству. Багато з них не зможуть по закінченню карантину виплатити борги. Як правило, це підприємства у сфері харчування та надання послуг. В Україні за час карантину повністю закрили 40% кафе і ресторанів. Всього було ліквідовано близько 12 тисяч закладів громадського харчування з 30 тисяч існуючих. Це не враховуючи ті заклади, які досі існують на кредитні кошти і намагаються залишитися на плаву.

Багато держав були змушені обмежити права громадян на вільне пересування. Процес локалізації осередків спалаху коронавірусу приводив до закриття під замок не тільки держав, а й їх окремих районів. В'їзд і виїзд у цілі міста перейшов під тотальний контроль держав. Це було чимось схоже на Середньовіччя, коли містечка повністю закривалися, аби не допустити чи не випустити з міста чуму.

З юридичної точки зору, держави мають це право. З цією метою існує поняття «військового стану» та «надзвичайного стану», які дозволяють більш вдало використовувати ресурси та змінюють психологічне відношення людей до певної ситуації. Держави мають право обмежувати права людей у випадках, коли існує загроза існування самої країни або здоров'ю чи життю її громадян. Не дозволяючи громадянам покинути місто, держава рятує ваше життя і здоров'я, аби ви не заразилися в іншому місці та рятує жителів інших місць, які могли б заразитися від вас. А що говорити про випадки, коли влада давала дозвіл відвідувати магазин тільки у певний часовий проміжок та у визначені дні? Мотиви зрозумілі, але є питання до юридичної сторони таких рішень.

З точки зору держави і права, людина підписала суспільний договір, в якому вона віддає частину своїх прав в обмін на їх захист державою. Але як зрозуміти, коли мова йде про захист ваших прав через їх тимчасове обмеження, а коли мова йде просто про їх обмеження авторитарним урядом?

Коронавірус довів, що тоталітарні держави можуть в рази швидше справлятися з раптовими проблемами, що торкаються одразу більшої частини населення. Демократія вимагає обговорення стратегії та методів, їх суспільного схвалення. У тоталітарних державах рішення приймаються фактично одноосібно і все залежить тільки від того, наскільки це рішення взагалі правильне. Одне діло — вдалий досвід Китаю по миттєвій ізоляції міста-осередка епідемії, а інше — тотальне невизнання владою існування хвороби у Північній Кореї.

Пандемія 2020 року змогла показати, які держави є дійсно

тоталітарними. Якщо у багатьох західних аналітиків були якісь сумніви щодо того, чи Росія з моменту незалежності вже перетворилася в СРСР 2.0, то тепер їх стає все менше. Москва успішно перебрала китайський досвід створення системи дозволів пересування по вулиці під час карантину. Механізм був той самий: державна система, до якої громадянин апелює у проханні пройтися до магазину, видає qr-код, що є цифровою перепусткою. Цікаво, що цей підхід не приніс плодів. Якщо Китай спромігся за невеликий проміжок часу заблокувати подальший розвиток епідемії, то Росія успішно займала перші місця у світі за кількістю хворих на 100 тисяч населення. Звичайні росіяни взагалі критикували систему через те, що вона неправильно працює — людям масово приходили несправедливі штрафи через програмний збій.

Якщо раніше заборона на мітинги опозиції пояснювалася тисячами абсурдних причин або не пояснювалася взагалі, то тепер масові збори стали заборонятися саме через коронавірус. Важко уявити силовий розгін десяти тисяч людей, які прийшли протестувати за власні права під час оголошеного карантину у Брюсселі. Нісенітницею б здавався і арешт лідерів такого протесту. У демократичному світі це одразу назвуть диктатурою та намаганням придушити свободу слова і право на волевиявлення. Власне, так і було, коли десятки тисяч людей по усій Європі спокійно мітингували проти расизму, не зберігаючи соціальну дистанцію. І тут є інша сторона — люди, що не підтримували позицію протестувальників, ставили у приклад владу Російської Федерації, яка такого не дозволяє. Загалом на Заході Росія сприймається як оплот консерватизму в усьому світі та країна, де править тверда рука, що турбується про своїх громадян. Цей імідж був побудований вливанням мільярдів доларів у пропагандистську машину і це не може не давати результат.

Мова йде також і про держави, що не є класично тоталітарними у розумінні середньостатистичного українця. Наприклад, в Індії ЗМІ почали виділяти частину газети для оголошень виключно від уряду, де цілий розділ передавав «необхідну» інформацію, написану у кабінетах вищих урядових чинів. Незгодних журналістів, а таких назбиралося до сотні, почали

переслідувати у кримінальному порядку під вигаданими причинами. Цензура пішла далі і почала охоплювати блогерів та простих дописувачів у соціальних мережах. Тут важливо розуміти, що Індія, як країна з населенням майже півтора мільярда осіб, не могла допустити паніки щодо поширення COVID-19, адже близько 30% населення (а це — майже 500 мільйонів осіб) є неписьменними і малограмотними. У цих людей не було навіть базового розуміння, що таке коронавірус і як врятувати своє життя та здоров'я. Не забуваймо, що ця категорія населення є найбільш вразливою і до втрати робочих місць. Така ситуація призвела б до катастрофічних економічних та демографічних наслідків. Як не дивно, політика уряду щодо замовчування реальної статистики хворих певним чином дозволила за короткий проміжок часу провести роз'яснювальну роботу серед населення щодо коронавірусу. Таким чином, хоча кількість хворих в Індії могла у липні 2020 року становити близько 10 мільйонів, в країні залишалося багато вільних апаратів штучної вентиляції легень, оскільки люди зверталися до лікарів ще на початковому етапі перебігу хвороби, а не займалися самолікуванням як раніше.

Багато країн просто ввели в законодавство норму щодо відповідальності за фейки (неправдиві новини) під час пандемії. Під цей пункт почали потрапляти як організовані групи чи інші держави (наприклад, ЄС звинувачував Росію у цілих ботофермах, які централізовано поширювали новини, ніби ЄС кинув напризволяще Італію та Іспанію, даючи людям просто помирати), так і незалежні журналісти, які досліджували систему охорони здоров'я у тоталітарних державах і знаходили розбіжності з офіційними урядовими повідомленнями. Посилене законодавство по боротьбі з фейками ще більше ускладнило боротьбу опозиції з утисками свободи слова в деяких країнах.

Скандал з фейками не оминув і найбільшу соціальну мережу світу — Facebook, в якій адміністрація вирішила показати чіткі наміри боротьби з неправдивою інформацією і часто видаляла достовірні дані, що публікувалися лідерами держав, наприклад, президентом США Дональдом Трампом. У країнах, де більшість людей дізнається новини із соціальних мереж (в Україні,

наприклад, цей показник складає 68% населення), тоталітарною системою стали самі соціальні мережі. Їм раніше доводилося працювати в умовах диктатури держав, однак тепер, маючи більші інформаційні ресурси за урядом, мережі можуть легко маніпулювати громадською думкою своїм правом на визначення фейку. Недарма ж китайці блокують доступ до західних інтернет-гігантів (які використовуються опозицією для поширення правдивої інформації) таких як Google, Facebook, YouTube, Twitter, WhatsApp, Instagram чи Pinterest.

Зразок російського фейку в Україні

До уваги Батьків!

Із зазвтрішнього дня дітей не повинно бути на вулицях!

В умовах карантину діти сидять вдома!!!

Згідно зі ст. 184 передбачено штраф

1700-5100, або ст. 166 позбавлення волі

строком 2-5 років! Патрульні служба

перевірятиме виконання наказу! Бережіть

себе та дітей!!!

Зразок російського фейку в Україні

Добрый вечер ! Уважаемые коллеги, по городу с сегодняшнего дня патрулирование улиц с целью выявления детей и подростков школьного и студенческого возраста на предмет соблюдения карантина. Спрашивают цель шатания на улицах, номер школы, название учебного заведения, телефоны родителей - всё под запись. Только что закончилось патрулирование в сквере на бульваре Юрьева, возле кинотеатра Киев, возле Дворца Спорта, район Новых домов. Отловили очень много школьников, записали данные, провели беседу, отправили всех по домам. Поехали патрулировать район Московского проспекта и Тракторостроителей. 3 ближайших дня это ещё будет носить внезапный

iMessage

Для тоталітарних держав коронавірус створив ще одну проблему — стало набагато важче ідентифікувати опозиціонерів. Тут дещо пощастило Китаю, який через протести у Гонконзі почав ще у жовтні 2019 використовувати нові технології, що дозволяють встановити особу необхідної людини навіть через маленьку частину обличчя, що потрапляє до камери, а також через пеленгацію мобільних телефонів та їх прив'язку до соціальних мереж. Наразі китайський уряд має змогу ідентифікувати 95% осіб у масках. Раніше цей показник складав близько 50%, а без масок можна було встановити особу 99,5% людей.

Інші ж країни, такі як Росія, просто намагаються не допустити будь-яких масових зібрань, розганяючи їх силою та ідентифікуючи людей вже по факту затримання. Тут грає роль те, що більшість людей звикла ставитися до осіб, які носять маску на мітингах, як до провокаторів та радикалів, що готуються вчиняти протизаконні дії. Власне, маска раніше була основним інструментом опозиції, яка намагалася вберегтися від політичних переслідувань через акції протесту. Українцям цей факт дуже добре відомий.

ОВІ

Російський журналіст допомагав своєму оператору налаштувати баланс білого на камері перед включенням. Для цього він підніс білий аркуш паперу перед об'єктивом камери. Однак правоохоронці подумали, що чоловік вирішив влаштувати одиночний пікет і хотіли його арештувати. / Коммерсантъ FM

93,6

Цікаво, що під час масових акцій у країнах Європи та у США люди стали показово знімати маски як символ протесту. Більше того, дехто почав їх палити, бо «ніхто не може змусити мене носити маску. Я буду носити її тільки тоді, коли сама цього захочу». Все просто: заборонений плід — найприємніший.

Маскою також користуються і злочинці, які тепер можуть зливатися з натовпом. Раніше зайти до банку у медичній масці було б дивно, охорона одразу готувалася до гіршого. Наразі все навпаки: банки вимагають одягати засоби захисту у приміщенні. Цим вже не раз користувалися злочинці, яким тепер не доводилося одягати маску прямо перед входом до магазину, даючи поліції шанс відшукати своє обличчя по камерах, що стоять вздовж усієї дороги до магазину.

Найкращого результату по боротьбі зі збільшенням хворих на коронавірус вдалося досягти тим країнам, які не церемоняться, а швидко приймають жорсткі рішення, які неможливо було б і уявити в інших країнах. Мова йде не тільки про Китай як зразок, а про ті ж Сполучені Штати, які не цуралася використовувати жорсткі підходи, у класичному розумінні, для розгону скупчень людей. Хоча у тій же Швейцарії на мітингах поліція безкоштовно роздавала людям маски. В той час розвинені демократії можуть зробити не так багато: існували випадки, коли конституційний суд країн визнавав, що карантин є незаконним і порушує права людей, а тому штрафи за порушення режиму самоізоляції можна не сплачувати. У червні 2020 навіть відбувся дуже цікавий випадок, коли польські збройні сили випадково вторглися на територію Чехії, помилково перетнувши кордон і встановивши пункти пропуску вже на землі іншої держави. Війська отримали наказ перекрити кордон — не дати будь-кому потрапити на територію Польщі, яка пішла на карантин.

У суспільстві багатьох країн посилюється запит на сильну руку. Це й не дивно, адже у важкі часи невизначеності людям не цікаво чути про довгі дискусії та дослідження, вони розраховують на того, хто швидко приймає рішення. Щось схоже було, коли у Сполученому Королівстві під час II Світової

війни вирішили зробити Вінстона Черчилля прем'єр-міністром країни, де він був на той момент не сильно популярний як політик з «войовничими настроями». Не дарма кажуть: «Складні часи народжують сильних людей». Населення не надто хвилює те, що захисні маски для обличчя з'являться за місяць, адже треба провести чесний і прозорий тендер. Люди хочуть отримати їх тут і зараз, а питання справедливості ціноутворення буде розглядатися вже пізніше. Тоталітарні держави також будують свою медичну систему за принципом загальнодоступного масового лікування і слабких можливостей для лікування окремих осіб від маловідомих хвороб. Кінцева мета системи охорони здоров'я у демократичній державі — врятувати та вилікувати кожного окремого громадянина, а у тоталітарній — врятувати та вилікувати більшу частину населення. В час епідемії краще підходить останній варіант, але тільки на перших етапах. Що ж стосується процесу виходу з кризи, то розвинені демократії досягають значно більшого успіху під час винайдення вакцин. Вони діляться останніми розробками між собою, надають право приватним компаніям брати участь у дослідженнях, адже керуються принципом «чим більше різних людей над цим працює, тим швидше буде успіх», а тоталітарні держави понад усе переймаються власним контролем над ситуацією. Для них головним є зберегти монополію в усіх сферах публічного життя, включаючи і медичну.

У східного сусіда України під час пандемії виникало серйозні проблеми з опозицією. Незважаючи на заяви Кремля про повний контроль над епідеміологічною, економічною, соціальною і суспільно-політичною ситуацією в країні, частина населення Росії під час пандемії дотримувалася протилежної думки.

20 квітня у Владикавказі півтори тисячі людей вийшли на стихійний мітинг проти режиму самоізоляції. Протестувальники кричали, що їм вже нічим годувати свої сім'ї і вимагали виділити людям, яких примусово відправили на карантин та в самоізоляцію, грошей, «як в інших країнах».

Жителі Ростова-на-Дону в свою чергу влаштували віртуальний мітинг в додатках «Яндекс.Навігатор» і «Яндекс.Карти». Вони вимагали або ввести

повноцінний карантин з обов'язковою державною допомогою, або зняти обмеження, які ставлять багатьох на межу виживання. Скупчення точок з протестними коментарями біля будівель обласних адміністрацій в «Яндекс.Навігаторі» зафіксовані також в Єкатеринбурзі, Красноярську і Нижньому Новгороді. Це цікавий приклад онлайн протестів.

Тими ж днями група московських і петербурзьких парламентаріїв різних рівнів (всього 95 осіб) звернулися до президента і прем'єр-міністра з вимогою, що держава повинна виконати свою соціальну роль відповідно до конституції і надати достатню допомогу (25 тисяч рублів на дорослого і 15 тисяч на дитину) всім громадянам РФ за рахунок коштів федерального бюджету. Вони наполягали на тому, що підтримка громадян і економіки зараз дуже необхідна, а позбавлені доходу люди будуть змушені масово порушувати режим самоізоляції та карантину в пошуках коштів для життя, що надзвичайно ускладнить боротьбу з епідемією. Відповідь про те, що «бюджети тріснуть» стала мемом, подібним до знаменитої фрази — «грошей немає, але ви тримайтеся». І це на тлі того, що 20 мільйонів росіян вже знаходяться за межею бідності, а безробіття в країні вже охопило 30 мільйонів працездатних громадян.

Собянин заявил, что «бюджеты тріснуть», якщо допомагати усім громадянам || Спікер міської ради Москви задекларував 2 мільярди рублів (і нічого у нього не тріснуло)

Бюджеты тріснуть // Зимородок — https://twitter.com/zimorodok_mult

Але Кремль продовжує цинічно «дивувати» росіян, розставляючи пріоритети по-своєму навіть після епопеї з закупівлею нових бордюрів для Москви по шаленим цінам під час пандемії, включенням букмекерської контори «Фонбет» в урядовий список системоутворюючих підприємств Росії, а також експериментів з QR-кодами, пропусками і штрафами під час карантину.

На утримання 450 депутатів Держдуми в цьому році виділено на 20% більше, ніж на доплати десяткам тисяч медиків в умовах пандемії. У Росії вже стала популярна фраза «десятки тисяч медиків рятують життя сотням тисяч росіян, а чотири сотні депутатів псують життя мільйонам». У відповідь парламент прийняв закон, що дозволяє видавати державні гарантії офшорам. Також Москва підвищила витрати на оборону і «національну безпеку», збільшила фінансування Росгвардії. На 23% виросло фінансування держапарату (за рахунок бюджетів МЗС і судової системи). Тобто фінансування силових структур чітко показало пріоритет стримування росту опозиційних настроїв над стримуванням поширення вірусу.

У той же час, з федерального бюджету була виділена допомога лише для 500 тисяч компаній з 7,7 млн. Тобто широко розрекламовану «підтримку» отримали менше 6,5% підприємств. В умовах пандемії Росія виділяє на підтримку населення і економіки лише 1,2-2% ВВП. Для порівняння: Естонія витратить 8% ВВП, США — понад 12,4%, Німеччина — 37%, Італія — близько 50% ВВП.

У Тюмені адміністрація міста уклала контракт на дезінфекцію понад 4 тисяч житлових будинків з фірмою, штат якої складає 7 чоловік. В результаті на піку пандемії ніякої обробки будинків так і не відбулося.

Варто зазначити, що соціальна складова ніколи не була прерогативою російського уряду. Батькам омських школярів у лютому 2020 року пообіцяли нараховувати по 10 рублів в день за харчування в їдальні, в той час, як на утримання собак у в'язницях регіону виділялося по 400 рублів в день.

Отже, в усьому світі склалася ситуація, що призвела до призупинення роботи державних органів, комунальних служб та значно ускладнила життя простим громадянам, які не могли отримувати звичні для себе послуги. Держави, очевидно, переглянуть принципи функціонування основних органів таким чином, щоб громадянин не залежав від зовнішніх обставин (таких як карантин). Подібний дискомфорт у 2020 році може значно полегшити отримання простими людьми послуг вже у найближчому майбутньому. Стратегія багатьох країн щодо цифровізації своїх органів — виграшна. Але цей процес повинен буде супроводжуватися чітким регламентуванням боротьби держави з фейками. Чим більше людей отримує інформацію з інтернету, тим менше можливостей у держави її перевіряти.

Ріст соціального незадоволення політиками

Немає жодної людини, яка би подобалась абсолютно усім. Політики тут — не виключення. Всі вони намагаються знайти найкращий баланс між рівнем довіри та недовіри. Зазвичай такі глобальні виклики як фінансова криза змушують людей негативно ставитися до обраних ними чиновників. Насправді, не дуже і важливо, якою мірою вони справляються з вирішенням кризи. У звичайних людей є небагато способів висловити свій негативний внутрішній стан через кризу, серед них основними є протести та вибори. Громадян мало цікавить, що у 2008 початок світової фінансової кризи став можливий через бульбашку стабільності інвестиційних банків та іпотечного бізнесу у США, їх турбує, наприклад, курс гривні до долару. Якщо він обвалився — значить влада все зробила неправильно. Є небагато винятків, серед яких варто виділити війну. Якщо держава веде бойові дії проти агресора (обороняється) і при цьому немає підстав вірити у «тотальну зраду» вищого військового керівництва, то люди схильні підтримати вже існуючу політичну еліту через страх програшу. Тим не менш, після закінчення війни народ з великою імовірністю захоче зміни влади, оскільки роки війни асоціювалися з кров'ю та потом, а хотілося б розвивати цивільну економіку та залишити важкі дні позаду. Таке якраз і трапилося з Вінстоном Черчиллем.

Пандемія COVID-19 є класичним прикладом такої ситуації. Крім очікуваної фінансової кризи з'явилася ще проблема адекватності роботи системи охорони здоров'я, яка не була розрахована на епідемії такого масштабу.

З одного боку, міністерство охорони здоров'я будується не за декілька років, цей процес триває довше. Мова йде про те, що чинна влада у абсолютній більшості випадків не має стосунку до того, як це міністерство працює та які запаси засобів захисту і ліків у нього є. Проте саме чинна влада і стає основним винуватцем епідеміологічної ситуації в країні на думку більшості людей.

З іншого боку, заскорузлість бюрократичної системи не дає приймати швидкі рішення, і це є спільною проблемою усіх поколінь чиновників, включаючи і нинішнє. У багатьох випадках ситуація могла бути б значно краще, якби влада вчасно відреагувала.

Як приклад можна навести Україну, де крива росту кількості хворих трималася на рівні, значно нижчому ніж в Італії чи Іспанії, і це було хороше досягнення влади. Але паралельно з тим вирувало багато скандалів, пов'язаних з масовим продажем медичних масок до Китаю у лютому 2020, коли вже можна було передбачити прихід коронавірусу в Україну. Це створило величезний дефіцит, пусті аптеки та високі ціни на необхідні засоби захисту для населення. В той же час експерти зазначають, що наявної станом на січень 2020 року кількості масок все одно б не вистачило для радикальної зміни картини кількості хворих. Перебувати у владі — уміти приймати складні рішення, які будуть знаходити незадоволення у великої кількості людей.

Цікавим є випадок Швеції, який став дуже популярним у дискусіях на тему доцільності запровадження жорсткого карантину. Шведська влада не вводила заборон на відвідування парків чи ресторанів, лише зазначаючи певні рекомендації для населення. Єдиним виключенням стала заборона на зібрання більше 50 осіб та відвідування будинків для літніх людей (де перебувала найбільш вразлива категорія населення). Багато міжнародних експертів одразу почали досліджувати таке рішення, і весь світ заговорив про «шведський експеримент». Суть його полягає у дослідженні, яка країна легше економічно та демографічно впорається з епідемією коронавірусу: та, що змусить людей сидіти вдома чи та, що не буде вводити серйозних обмежень. Іншим ключовим питанням було, чи дозволить набутий колективний імунітет

до хвороби врятуватися від наступних хвиль.

Спершу подібний експеримент хотіло зробити Сполучене Королівство, але після того, як показник смертності серед населення став величезним, а люди почали протестувати — Велика Британія пішла на жорсткий карантин. До речі, після цього з'явилися люди, які критикували й таке рішення.

Однак повернімося до Швеції. Чи був цей експеримент вдалим? Сказати важко. Ця країна понесла найбільші після II Світової війни економічні втрати, вона довгий час займала сьоме місце у світі за кількістю померлих від COVID-19 на 100 тисяч населення при доволі невеликій кількості тестувань. Найбільша кількість жертв була серед літніх людей та мігрантів, яким влада не зметикувала провести навчання рідною мовою щодо поводження під час пандемії. Також не спрацювала логіка колективного імунітету: станом на кінець квітня у Стокгольмі було лише 7,3% жителів з антитілами, в той час як у Лондоні (де вже діяв жорсткий карантин) таких було 17% жителів.

З іншого ж боку, шведська влада визнає, що хоч і припустилася багатьох помилок, загальна стратегія була правильна, адже вона дозволила уникнути набагато більшої кількості жертв та економічних втрат. Нашвидкуруч побудовані госпіталі для масового прийому хворих так і не запрацювали: просто не було потреби, хоча у Швеції була найменша в Європі кількість лікарняних ліжок на душу населення.

У XIV столітті під час спалаху чуми в Європі країни шукали спосіб боротьби з нею. В той час як більшість держав визнавала чуму «Божою карою», лікувала усіх хворих молитвою та очікувала пришествя Ісуса Христа, були країни, які намагалися підійти до кризи надзвичайно раціонально. Республіка Венеція, наприклад, почала перевіряти усі новоприбулі кораблі та спалювати ті, в яких знаходили сліди хвороби або на яких пересувалися інфіковані. Закривалися таверни та навіть знищувався алкоголь невідомого походження. Втім, більше половини населення держави все одно померло.

Хоча усі країни, що покінчили з жорстким карантинном, перейшли на початкову шведську стратегію (наприклад, Франція вже заявила, що у

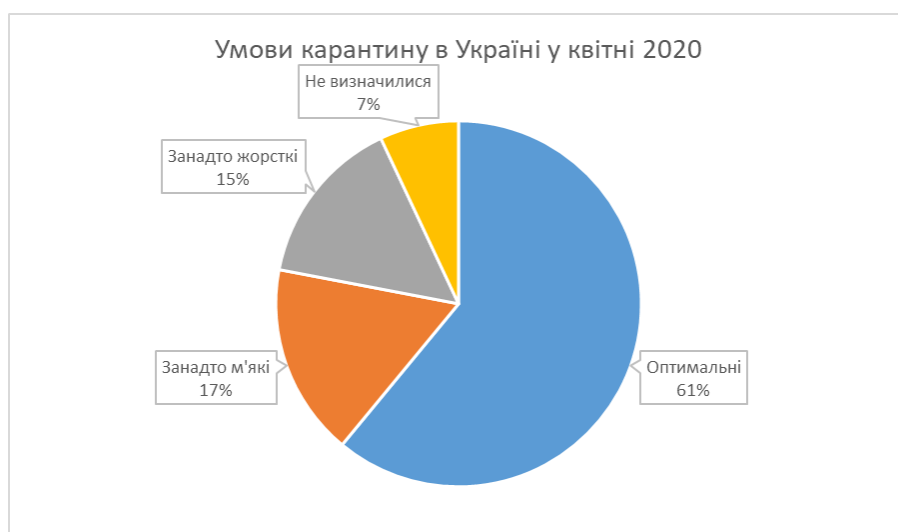
випадку другої хвилі пандемії вона не буде знову йти на жорсткий карантин), але станом на червень 2020 року більшість країн відмовлялася відкривати свої кордони для Швеції через високий рівень захворюваності у цій країні.

Усе вищенаведене я хотів підвести не під тему доцільності жорсткого карантину, а під розуміння, як громадяни реагують на рішення політичної верхівки їх держав під час пандемії. У Швеції у березні люди почали продавати наклейки та робити татуювання із портретом людини, яка працювала головою Агентства громадського здоров'я Швеції. І якщо у квітні 63% громадян вірили у здатність уряду впоратися з епідемією, то вже за місяць таких стало 45%. Тобто за місяць підтримка стратегії змінилася на її несприйняття. Наскільки у такому випадку потрібно слухати власних громадян?

Соціологічні опитування показують стабільне зменшення довіри до національних урядів під час коронавірусної кризи. У тому ж Сполученому Королівстві рівень сприйняття рішень уряду Джонсона зменшувався на декілька відсотків щомісяця, незважаючи на повну зміну стратегії ще у березні 2020 року. Цікаво, що після послаблення карантину за два місяці від його початку, кількість людей, які розуміли стратегію британського уряду впала з 90% до 56%, тому що стало незрозуміло, що можна робити, а що ні. Також громадян стало значно більше хвилювати, чи має вище керівництво держави ретельний план по виходу з кризи. Вас навряд здивує і опитування Ipsos, яке у травні 2020 року поставило британцям наступні два запитання: «хто, на вашу думку, виконує усі/майже всі вказівки уряду під час карантину?» та «хто, на вашу думку, виконує більшість/близько половини вказівок уряду під час карантину?». Виявилось, що 75% громадян виконують усі/майже всі вказівки, але вважають, що так само робить лише 12% людей в їх країні. В той час як тільки 19% особисто виконують близько половини вказівок і вони ж вважають, що 67% людей робить так само. Зрозуміло, що люди завжди хочуть здаватися краще в очах інших, але тут є й інша цікава тенденція. Більшість людей стверджує, ніби значна частина населення не дотримується вказівок уряду (що, на їх думку, є негативом, адже самі вони дотримуються їх

майже повністю), а значить зростає запит на сильну руку, яка примусить усіх поводитися однаково.

Давайте розглянемо українські реалії. Соціологічна група «Рейтинг» у квітні 2020 року провела серію опитувань, що дозволили побачити нетипову картину. В той час 61% опитаних вважав, що умови карантину в Україні є оптимальними, 17% стверджували, що заходи занадто м'які, а 15% — занадто жорсткі.

А ще за два тижні до того занадто м'якими заходи вважали 28% громадян, а жорсткими — 6%.

Відсоток людей, які вважають, що карантинні заходи є занадто жорсткими або м'якими — сумарно майже не змінився, а це та група людей,

яка буде незадоволена будь-яким розвитком подій. 70% опитаних зазначили, що карантин є ефективним, 25% населення так не думає. Тобто існує частина людей, які вважають карантин занадто м'яким або жорстким і при цьому вважають його ефективним. За ці два тижні значно зменшилася кількість тих, хто виступає за запровадження штрафів для людей за порушення умов карантину (з 75% до 55%). 27% опитаних (майже кожен третій українець) були готові взяти участь у заходах з охорони громадського порядку на волонтерських засадах спільно з патрулями Національної гвардії або поліції.

Я не ставлю за мету показати ефективність карантинних заходів у різних країнах та ставлення людей до них. Мова йде про те, що у більшості випадків виходу держав з кризи, викликані коронавірусом, люди все одно реагуватимуть негативно. Це безпосередньо залежить від довіри до чинної влади (баланс якої здебільшого негативний) і прямо на неї впливає. Винятки можна перерахувати на пальцях: наприклад, Ісландія у червні 2020 року переобрала президента з рівнем підтримки більше 92%. Незважаючи на важкі втрати через відсутність туристів (а це драйвер економіки) та інші проблеми, ця малонаселена держава зуміла з відносно малими труднощами пройти через пандемію.

Свобода однієї людини закінчується там, де починається свобода іншої. З одного боку, хтось має право вийти на мітинг під місцеву адміністрацію та висловити свої вимоги, зібравши кількатисячний натовп — це конституційне право. З іншої сторони, у цьому натовпі може бути інфікований COVID-19, який стане «супер розповсюджувачем» та заразить інших людей, які на це дозволу не давали. Він порушить права інших людей. Поки демократії ламали голову, як тримати ідеальний баланс між правом на протест та безпекою більшості населення, авторитарні режими цим не переймалися і просто затримували всіх. Російські правоохоронці били кийками за порушення режиму карантину тих, хто вийшов протестувати проти порушення свободи ЗМІ. Китайський уряд не припиняв утиску громадянських свобод у Гонконзі через коронавірус (хоча протестувальників на вулицях поменшало, аби не завдавати шкоди іншим), а тільки його посилив, приймаючи відповідні закони

та збільшуючи кількість силовиків. У той же час китайці змогли не допустити масових спалахів через заборону скупчення людей. У Північній Кореї, навпаки, влада вирішила показати, що ніякого коронавірусу немає, а тому не скасувала обов'язкові масові заходи, приурочені до комуністичних свят, чим наразила своїх громадян на ще більшу небезпеку.

Певним експериментом стала необхідність встановлення масового контролю за людьми, які повинні після перетину кордону пройти 14 днів карантину, аби раптом не поширити COVID-19. Виявилось, що у будь-якій державі у більшості випадків ліжко-місце в часи епідемії не вистачає, тому адекватною альтернативою стала самоізоляція. Залишилося тільки створити систему перевірки, чи такі громадяни не покидають місце, в якому вони повинні постійно знаходитися. В Україні після приїзду з іншої держави людині дається вибір: примусова обсервація або встановлення додатку «Дій вдома», який буде вимагати час від часу відправляти фотодокази перебування у визначеному місці, яке заборонено покидати протягом 14 днів. Звісно ж це можна трактувати як неконституційне обмеження волі, яке в той же час дозволяє рятувати життя іншим. Багато країн пішло цим же шляхом, а там де рівень цифровізації залишався незадовільним — дільничні поліцейські час від часу перевіряли людей, які мали б піти на самоізоляцію.

Що робити, коли людина заразилася вже всередині країни? А що робити, коли таких людей сотні або й тисячі? Необхідне масове відслідковування соціальних контактів інфікованих осіб, якого не вийде досягти шляхом звичайного розслідування. В Ізраїлі знайшли вихід із цієї ситуації: якщо медики встановлюють, що певна особа є хворою на коронавірус, служба безпеки держави перевіряє, з якими телефонними номерами ця особа зв'язувалася і повідомляє їм, що вони повинні відправитися на самоізоляцію. Фактично служба безпеки використовує ту систему, яка створена для відслідковування соціальних контактів палестинських бойовиків. Небайдужі громадяни звернулися до Верховного суду з проханням припинити роботу цієї системи, оскільки вона дає занадто великі повноваження у руки спецслужби, а тому над її роботою потрібно

встановити законодавчий контроль.

Цікавий факт: багато експертів стверджували, що світ чекає «бум народжуваності», адже люди опиняться ізольованими у своєму житлі, де вибір занять не такий великий як хотілося б. В Італії у травні провели опитування серед населення і виявилось, що 81,9% опитаних не готові зачинати дітей, поки епідеміологічна обстановка не покращиться. Щоб з'ясувати, як ізоляція впливає на бажання обзаводитися потомством, дослідники опитали майже 1500 осіб. Респондентами стали чоловіки і жінки 18-46 років, котрі перебувають в гетеросексуальних відносинах не менше 12 місяців. 268 учасників до початку пандемії планували зачаття на зимові та весняні місяці. Майже 40% відмовилися від цієї затії — їх в рівній мірі турбують як економічні труднощі, так і можливий ризик для здоров'я майбутньої дитини. Однак серед тих, хто перед пандемією збирався найближчим часом завести дитину, більше половини все ж вирішили не залишати спроб. Дослідники припустили, що страх залишитися в майбутньому без дітей переважив всі переживання — про прагнення залишити потомство повідомляли в основному респонденти старшого віку. 11,5% опитаних заявили, що під час карантину відчували бажання стати батьками. На питання про те, що їх до цього підштовхнуло, близько половини повідомили про прагнення до змін і потреби в позитиві. Однак тільки 4,3% з цієї групи (шість осіб) дійсно ризикнули спробувати завагітніти. Зате зросла кількість випадків домашнього насилля. Наприклад, у Франції кількість звернень до соціальних служб з цього приводу зросла на 30%. У Великій Британії кількість жінок, убитих чоловіком удома, зросла втричі, а кількість дзвінків на гарячі лінії — майже вповнину. В Італії 8-15 березня кількість звернень щодо домашнього насильства на 55% перевищувала показники за той же тиждень минулоріч. В ООН заявляють, що через карантин спалах домашнього насильства спостерігався у всьому світі.

Люди почали протестувати й проти посилення карантинних умов. У Сербії, наприклад, тисячі демонстрантів намагалися штурмувати парламент через анонсоване президентом Вучичем посилення карантину (головне —

заборона на зібрання у групи більше п'яти осіб, що було оцінено як боротьба з опозицією). І це відбувалося без врахування об'єктивної картини збільшення інфікованих та жертв у країні.

Пандемія коронавірусу вибухнула настільки неочікувано, що в усьому світі виник дефіцит засобів медичного захисту. Одна справа — медики, які не могли захистити своє життя та здоров'я під час роботи, а інша — масова паніка та заборона виходу на вулицю без маски. Питання державного егоїзму буде розглядатися у цій книзі дещо пізніше, а наразі варто подумати над іншим. У ситуаціях, коли відлік часу йде на години, швидкість прийняття рішень має критичне значення. Де взяти звичайні тришарові захисні маски для обличчя країні з населенням у, скажімо, 10 мільйонів? Врахуйте, що маску потрібно змінювати кожні три години. Мова йде про потребу в сотні мільйонів масок для адекватного виконання усіх норм і правил. Система захисту цивільного населення не розрахована на такі масштаби і не має відповідних ресурсів.

Далі — більше. Медикам потрібні захисні костюми та апарати штучної вентиляції легень (ШВЛ). І якщо виробництво захисного костюму чи масок ще теоретично можна налагодити у себе в країні, то з апаратами ШВЛ ситуація значно складніше. Вони дорогі і вимагають відповідного розвитку технологій та часу на виробництво. Держава починає швидко шукати можливість отримати хоча б якусь частину засобів медичного захисту. Найперший крок — закупівля закордоном та у приватних постачальників, які мають свої склади.

Давайте розглянемо Україну, адже нам буде легше порівнювати ціни у гривнях. У січні 2020 року медичну маску держава купувала в середньому за 0,68-1,5 гривень, у лютому — за 0,7-3,2 гривень. У березні 2020 року відбувся раптовий стрибок. Постачальники продавали медичні маски у межах 10-25 гривень за штуку. Погодьтеся, діапазон — надзвичайно широкий та дає підстави для корупційних зловживань. Дійсно, уряд дав можливість чиновникам на місцях купувати засоби медичного захисту без проведення відкритих тендерів. Це дозволило корупціонерам закупити маски по вдвічі вищій ціні, а різницю покласти собі у кишеню. Звісно ж, в інформаційну еру

приховати таке дуже важко, і часто журналісти знаходять такі випадки та допомагають правоохоронцям відкривати кримінальні провадження. Проте сам факт таких дій дозволяє широкому загалу повірити у конспірологічні теорії, ніби коронавірусу не існує, а влада спеціально розганяє паніку, аби заробити на цьому гроші.

Особливо людей обурювали історії з 300% надбавками лікарям, що працюють з пацієнтами, хворими на COVID-19. Якщо на початку року лікарі боялися приймати пацієнтів з коронавірусом через відсутність засобів медичного захисту та існуючі міфи щодо можливостей зараження та летальності, то після оголошення урядом збільшення заробітних плат втричі тим лікарям, що працюють з інфікованими, ситуація змінилася. З'явилися перші випадки, коли лікарі спеціально ставили діагноз «COVID-19» там, де людина мала просту ангіну, аби отримати більшу зарплату. В той же час у багатьох країнах все відбувалося навпаки: уряд забороняв лікарям ставити діагноз «SARS COVID-19», бо боявся паніки та розголосу відсутності плану держави по боротьбі з хворобою.

Є й інша сторона медалі. Президент та уряд у березні та квітні 2020 року обурювалися, що в областях чиновники не використовують наявні бюджетні кошти для закупівлі медичного обладнання. Здавалося б — гроші є, залишилося тільки за них придбати необхідні речі, тим більше, що непотрібно чекати на результат проведення тендеру. Виявилось, що місцева влада боїться закуповувати товари без тендерів, адже у такому випадку їх можна буде завжди звинуватити у корупції. Був випадок в Одеській області, де проти головного лікаря одного з медичних закладів відкрили кримінальне провадження через закупівлю медичних масок по завищеній ціні. Як потім стало відомо, експертиза щодо ціни масок включала порівняння з вже неактуальними пропозиціями, так як ціни змінювалися щодня. На той момент ціна дійсно була вдвічі більшою. Питання законодавчого неврегулювання подібних ситуацій підриває довіру чиновників до центрального уряду і навпаки.

Україна — це лише приклад. У більшості країн світу виникали корупційні

скандали, пов'язані із закупівлею також і життєво необхідних лікарських засобів. Результат розслідувань повсюди різний, але причина — одна й та сама.

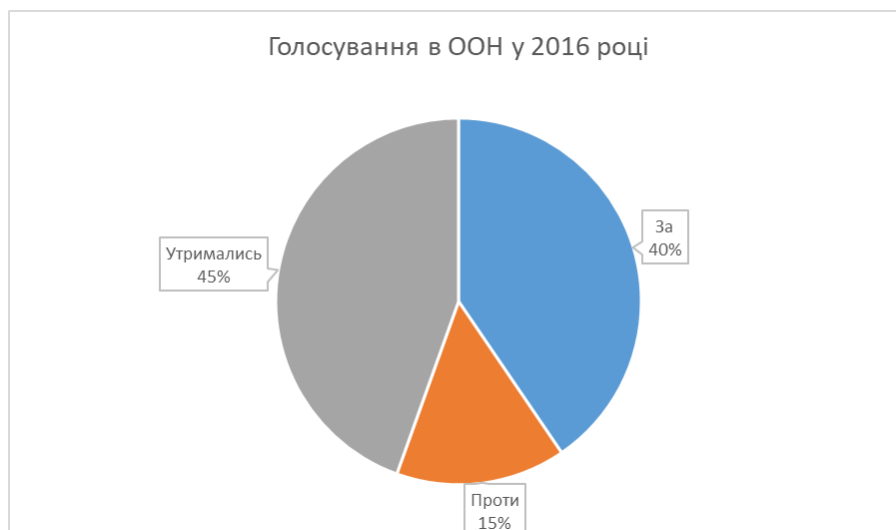
Висновок простий: людям все менше подобаються старі політики. Запит на «нові обличчя» віднині є загальносвітовою тенденцією. Люди вимагають простих рішень складних проблем. Зазвичай нічого хорошого з цього не виходить.

Міждержавні відносини: доводиться бути егоїстом

Існують дуже цікаві дискусії навколо терміну «міжнародне співтовариство». Етимологія другої частини цього словосполучення каже, що йдеться про товаришів, які намагаються співпрацювати у вирішенні спільних проблем. Це поняття дуже зручне, адже його легко використати у більшості політичних ситуацій. Наприклад, міжнародне співтовариство засуджує російську окупацію Криму. Що це означає на практиці? Ми звикли вважати, що в цей перелік входять усі цивілізовані країни. На практиці мова йде про 100 держав-членів ООН, що 27 березня 2014 року проголосували за визнання територіальної цілісності України «у міжнародно визнаних кордонах». У цьому ж голосуванні кнопку «проти» натиснули 11 країн: Росія, Вірменія, Білорусь, Болівія, Куба, КНДР, Нікарагуа, Судан, Сирія, Зімбабве, Венесуела. Ще 58 країн утрималося, більшість з них (як Китай) зазначила, що світу потрібно зменшити рівень конфронтації і напруги, а такі резолюції тільки роблять гірше. 100 з 169 країн, що голосували, підтримали Україну. Це безумовно більшість, але чи можна казати про підтримку всього міжнародного співтовариства? У той момент багато дипломатів, у тому числі і західних, говорили про шалений тиск Москви на африканські та азійські країни, аби ті утрималися при голосуванні.

Вже у грудні 2016 року ООН проголосувала за резолюцію, в якій Росія вперше називалася окупантом, що незаконно утримував Кримський півострів. Цього разу «за» проголосували 70 країн, 26 були проти та ще 77 утрималися. Проти голосували: Ангола, Білорусь, Болівія, Бурунді, Венесуела, Вірменія,

Еритрея, Зімбабве, Індія, Іран, Казахстан, Камбоджа, Китай, Коморські Острови, КНДР, Куба, Нікарагуа, Південна Африка, Південний Судан, Росія, Сербія, Сирія, Судан, Уганда, Узбекистан, Філіппіни. Як видно з цього списку, Росія спромоглася за відносно короткий проміжок часу провести активну роботу через економічний та політичний тиск. Вийшло, що резолюцію підтримали 70 країн з 173 держав, що брали участь у голосуванні. Проте резолюція була все одно прийнята, а Україна знову заявила про підтримку міжнародного співтовариства.

Таких прикладів можна знайти безліч і це одна з причин, чому так критикують ООН, кажучи про необхідність її реформування. Іншим фактором є відсутність реального впливу резолюцій ООН на ситуацію крім психологічного та політичного тиску на певну країну. «Міжнародне співтовариство» у

більшості випадків — ефемерне поняття, адже не існує ситуацій, коли б усі країни світу робили все, чого вимагає та чи інша резолюція ООН. Коли ви чуєте про «міжнародне співтовариство», яке надсилає гуманітарну допомогу в Лівію, то йдеться про певні країни, які самі висловили таке бажання. У дуже рідких виключеннях йдеться про органи ООН, які фінансуються з членських внесків усіх держав. Далеко не всі країни підтримують дії задля зменшення забруднення навколишнього середовища, але таких більшість, що дає підставу говорити про «міжнародне співтовариство», яке активно протистоїть кліматичним змінам.

До 2020 року тенденція ще більш активного вживання терміну «міжнародне співтовариство» тільки набирала обертів, адже ліберальний світопорядок та глобалізація успішно діставалися кожного куточку нашого життя. Тільки у цьому році все раптово змінилося, коли міжнародні організації виявилися слабкими та неефективними, а інтереси національної безпеки вже не було часу прикривати балачками про світ, де усім буде комфортно.

В першу чергу «міжнародне співтовариство» — це організації, що репрезентують країни, які є їх членами та платять відповідні внески. Про критику ООН як системи сказано вже було багато, і це також тема для окремої книги. Я пропоную сфокусуватися на критиці Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), яка є спеціалізованою установою ООН. Саме ця організація тримала світову першість у наданні інформації щодо коронавірусу, як він поширюється та як не інфікуватися самому. Саме спеціалісти цієї організації надавали консультації міністерствам охорони здоров'я різних країн, до яких ті або дослухалися, або ігнорували. І саме ця організація взяла на себе найбільше критики.

Навіть у січні 2020 року, коли влада Китаю замовчувала реальну кількість інфікованих коронавірусом, лікарі в епіцентрі спалаху в Ухані підтвердили передачу COVID-19 від людини до людини, самі заразившись цією хворобою. Нам відомий приклад лікаря Лі Венліяна, якого піддавали критиці за «розповсюдження чуток», хоча він намагався попередити інших лікарів про нову недугу: пізніше він помер від вірусу у віці 33 років. На

запитання під час прес-конференції, виконавчий директор програми ВОЗ з надзвичайних ситуацій зі здоров'ям сказав: «Усі ми сумуємо за втратою свого лікаря та колеги», але не засудив Китай.

Ті втрачені декілька тижнів також збіглися з китайським Новим роком, на який мільйони людей їдуть в гості до родини та друзів. Саме тоді мільйони жителів Уханя були дезінформовані. Потім вони подорожували по Китаю і по всьому світу. Ситуація подібна до чорнобильської аварії, коли, незважаючи на жахливі масштаби лиха, радянська влада виводила людей на першотравневі демонстрації. Тим часом ВООЗ отримувала свою інформацію від тієї ж китайської влади, а потім поширювала її у світ від свого власного імені. 20 січня 2020 року китайський чиновник вперше публічно підтвердив, що вірус дійсно може поширитися серед людей і протягом кількох днів Ухань було закрито на карантин. Але на той момент було вже пізно. Минув ще тиждень, коли ВООЗ оголосила розповсюдження вірусу глобальною надзвичайною ситуацією — за цей час генеральний директор ВООЗ відвідав Китай і похвалив керівництво країни за «встановлення нового стандарту щодо реагування на спалах». Ще півтора місяці минуло до того, як ВООЗ назвала COVID-19 пандемією, після чого вірус вбив понад 4000 людей і заразив 118 000 людей майже на кожному континенті.

Під час епідемії Еболи у 2014 році для ВООЗ були потрібні місяці, щоб оголосити надзвичайну ситуацію в галузі охорони здоров'я. Мова йшла про три дуже маленькі західноафриканські країни, і ВООЗ не хотіла засмучувати весь світ звісткою про нову хворобу в Африці.

Хоч би там як, але у нашому випадку ВООЗ не сиділа, повністю склавши руки. Навіть на початку січня, коли вона ще описувала хворобу як нову таємничу пневмонію, організація публікувала регулярні вказівки для країн та медичних працівників щодо того, як зменшити її поширення. ВООЗ каже, що до травня вже встигла доставити мільйони одиниць захисного спорядження до 75 країн, надіслала тести до більш ніж 126 держав та запропонувала навчальні матеріали для медичних працівників по всьому світі.

Однак зв'язок керівництва ВООЗ з китайською владою дав підстави для дискусії щодо впливу держав на міжнародні організації, які повинні працювати незалежно, хоч деякі держави і вносять більше коштів до бюджету за інших. Дональд Трамп ще на початку пандемії заявив, що США, як найбільший спонсор організації, відмовляться фінансувати ВООЗ, якщо не відбудеться жодних реформ і не будуть зроблені правильні висновки, а це втрата 9% бюджету організації. Врешті-решт, 8 липня США оголосили про початок виходу з організації взагалі. Для Вашингтону це питання має декілька вимірів: глобальне протистояння Китаю, фінансова криза через провал роботи ВООЗ та нерозуміння доцільності витрат на міжнародні організації.

Цікаво, що існує і система добровільних внесків, де перелік донорів вкрай різношерстий. Наприклад, вдвічі менше за США заплатила Європейська комісія (вищий орган виконавчої влади Європейського Союзу) і трохи більше виділив фонд Білла і Мелінди Гейтс. Саме Білла Гейтса прихильники конспірологічних теорій вважають одним з тих, хто створив COVID-19 для того, аби потім провести масову вакцинацію та «чіпізацію» населення.

Окрім питань щодо роботи міжнародних та міжурядових організацій почали виникати складні ситуації у міждержавних відносинах.

Найяскравіше це проявилось у випадку Італії, яка довгий час перебувала на перших шпальтах світових ЗМІ у зв'язку з жахливою щоденною статистикою смертей від коронавірусу. Згідно з опитуванням італійців, проведеним у квітні 2020 року, 42% респондентів заявили, що хочуть виходу країни з ЄС, хоча у листопаді 2018 року таких було 26%. Однак чверть євроскептиків заявляла, що буде готова залишитися в блоці, якщо Європейський Союз затвердить конкретні заходи допомоги Італії.

8 березня Італія запровадила жорсткий карантин, який був значно послаблений лише 4 травня. Країни ЄС декілька тижнів закривали очі на прохання Італії щодо допомоги в боротьбі з коронавірусом, оскільки держави побоювалися, що їм самим буде потрібно накопичувати маски для обличчя та інші медичні засоби, які можуть допомогти власним громадянам.

Італія, яка просила маски для обличчя через механізм цивільного захисту ЄС, не змогла швидко отримати допомогу. По-перше, Брюссель одразу сказав, що він не має таких повноважень — допомогу повинні надавати держави-члени ЄС, які готові виділити засоби захисту зі своїх складів. По-друге, Брюссель почав роздумувати над тим, яку створити систему, аби не допомагати державам вибірково, а усім одразу, якщо подібна до італійської ситуація трапиться з іншими країнами.

Рим сподівався на запуск термінового процесу спільних закупівель, який дозволить ЄС отримати медичні засоби та розподіляти ресурси у ті країни, де є найбільша потреба, незважаючи на політичну позицію певних країн. Це був крок який засвідчив, що Італія не мала часу покладатися на хороші міждержавні відносини в межах ЄС. Проте Європейський Союз досі не володіє повноваженнями розбиратися з пандемією самостійно, усі функції є делегованими національним урядам і тепер дуже малоймовірно, що ситуація зміниться.

Більше того, ЄС не зумів поставити пріоритет для надання допомоги саме державі-члену Союзу, який вносить великі внески до спільного бюджету. Вже за декілька тижнів після цієї неприємної ситуації Франція, Німеччина та Сполучені Штати оголосили, що направлять медичні засоби та 5 мільйонів євро фінансової допомоги Ірану, який теж дуже сильно постраждав під час пандемії.

Лише за кілька тижнів перед спалахом в Італії, ця держава була однією з п'яти країн ЄС, разом з Францією, Німеччиною, Латвією та Естонією, які відправили в Китай понад 30,5 тон захисного обладнання, при цьому транспортні витрати частково фінансувалися і Європейським Союзом. Така ситуація показала наступне: у час глобальної епідемії доцільніше тримати критичні ресурси у своїх руках, поки не стане явним масштаб трагедії, адже скоро цих ресурсів може не вистачати вже вашій країні.

Хоча у перший час Італія не побачила масштабної допомоги від великих європейських держав чи ЄС, вона отримувала посильну допомогу від Польщі,

Німеччини, Франції, Австрії та Чеської республіки. Навіть Україна відправила своїх медиків у найбільш інфіковані райони. Цікаво, що Італії допомагав і Північноатлантичний альянс, який надавав союзний транспорт для перевезення хворих людей та медичних засобів.

Президент Росії Путін направив до Риму дев'ять військових літаків Іл-76, які перевозили понад 100 спеціалістів, деякі медичні засоби (включаючи техніку для дезінфекції на базі вантажних автомобілів) та набори для тестувань на наявність антитіл до коронавірусу. На літаках та вантажівках були наклейки, що демонстрували російські та італійські прапори у формі сердець з гаслом «від Росії з любов'ю» трьома мовами. Російські ЗМІ стверджували, що це акт доброї волі, не пов'язаний з будь-яким політичним питанням. У той же час італійська газета La Stampa повідомила, що 80 відсотків російських поставок не несуть користі для медичних служб Італії.

Російські військові вантажівки в Італії / ТАСС

Варто сказати, що вся ця місія — це робота Міністерства оборони Росії. Навіть «спеціалісти» — це російські військові, чий профіль — очищення хімічних забруднень. Присутність на борту військових стала однією з причин, чому літаки повинні були змінити свій маршрут. Їм довелося уникати повітряного простору деяких країн північно-східної Європи — Москві потрібно було б попросити дозволу пролетіти над ними, а час грав величезну

пропагандистську роль.

Протягом 24 годин після телефонної розмови з прем'єр-міністром Конте, президент Росії відправив дев'ять літаків. На той момент Рим ще не отримав суттєвої допомоги від членів ЄС чи НАТО.

Російські прапори на вантажівках, що пересуваються по італійських дорогах, мали сильний психологічний вплив. Польські лікарі не носять специфічної форми з національною символікою, як це роблять російські військові. НАТО надавало вантажівки в розпорядження уряду Італії без будь-яких символів альянсу. Житель Бергамо, міста, яке найбільше постраждало від коронавірусу, не зможе розрізнити італійські військові вантажівки та ті, які надає НАТО. У той же час російські транспортні засоби, нетипові для регіону, мають чимало помітних прапорів та символів. На запитання журналістів, офіційний Брюссель відповідав, що від чергуючих у лікарнях людей в куртках з логотипом ЄС нікому легше не стане. Але Росія так не думала.

Характер цієї військової операції також є безпрецедентним і для Москви — російські фахівці отримали доступ до медичної та військової системи Італії, яка є частиною більшої структури НАТО. Одна з найбільших і найважливіших військових баз США в Італії розташована всього за дві години від району Бергамо. Російські державні ЗМІ продовжували повідомляти, що «солдати нашої Батьківщини їхали в самому серці Європи дорогами НАТО». Відповідно, Путін вимагав продовження операції незалежно від будь-яких подій всередині Росії. Зрештою, на карту було поставлено престиж Кремля.

Італія є членом НАТО, який має 166 солдатів, розташованих в Латвії як частина програми «посиленої передової присутності» НАТО. Це, в кінцевому рахунку, є спробою стримування Росії. Через кілька днів після того, як Москва направила своїх фахівців до Італії, реактивні літаки НАТО перехопили російський військовий літак у Балтійському морі, недалеко від Латвії.

Журналісти Reuters заявляли, що бачили внутрішній документ ЄС, в якому російські ЗМІ звинувачуються у розгортанні «значної дезінформаційної

кампанії» проти Заходу з метою посилення негативного впливу коронавірусу. Звичайно, Москва спростувала будь-який подібний план. Хоча, не згадуючи саме Росію, глава зовнішньополітичної служби ЄС написав у своєму блозі, що Європейський Союз повинен більш уважно ставитися до можливих випадків «щедрості» окремих держав.

В той же самий час багато російських ЗМІ повідомляли, що ситуація всередині Росії тільки погіршується. При чому найбільше шкодить навмисна політика дезінформації урядом власного населення. Згідно з офіційною статистикою, на момент прибуття російських військових до Італії, в Росії було інфіковано близько 10 000 осіб. Однак, незалежні ЗМІ стверджували, що в багатьох великих містах, а також у регіонах, що знаходяться в безпосередній близькості від російсько-китайського кордону, стався спалах «гострих респіраторних захворювань та пневмонії». У Москві не вистачало комплектів для тестування навіть тих, хто живе в столиці. Багато людей з пневмонією не могли дізнатися, чи заражені вони COVID-19, оскільки не було наборів для тестувань. Російські ЗМІ розповіли про людей на далекому сході Росії, поблизу Китаю, які стверджували, що багато літніх людей хворіє на «дивний грип».

Зрозуміло, що Кремль боявся будь-якої потенційної суспільної паніки через економічну кризу, яка вже тривалий час сильно була по Росії. Санкції через окупацію частини України та падіння цін на нафту вже знекровили російську економіку. Через це пандемія, викликана COVID-19, може стати «чорним лебедем» для країни. Путін точно розумів, що ситуація на той момент була критичною і йому потрібно було мобілізувати всі наявні ресурси. То чому він вирішив відправити досвідчених російських експертів, апарати штучної вентиляції легень, маски і навіть вантажні автомобілі до Італії, коли їх повинні використовувати на батьківщині?

18 березня 2020 року голова Комітету із закордонних справ Ради Федерації Росії закликав до глобального скасування санкцій, окрім тих, які були накладені Організацією Об'єднаних Націй. Причиною цього мало б стати поширення коронавірусу та триваюча криза на нафтовому ринку. Звичайно, санкції на Росію внаслідок її дій в Україні наклала не ООН, а Європейський

Союз та Сполучені Штати Америки.

За рік до того прем'єр-міністр Італії Джузеппе Конте заявив, що його уряд намагається зняти санкції ЄС проти Росії. Як член НАТО, Італія повинна відповісти на гіпотетичну атаку Росії на союзника по Альянсу. Рівень готовності відповісти на російську агресію проти союзника з часом стає все меншим, скоротившись з 40% у 2015 році до лише 25% у 2019 році за даними дослідницького центру Pew.

Росія повертає такі спеціальні операції не тільки з Італією. 2 квітня 2020 року Дональд Трамп заявив, що російський літак, повний медичних засобів захисту, готується йти на посадку в аеропорт міста Нью-Йорк. Трамп висловив подяку за 60 тон апаратів ШВЛ, захисних масок, респіраторів та інших предметів. Поки російські ЗМІ повідомляли про чергову успішну місію допомоги від імені Росії, один з американських чиновників заявив Reuters, що Вашингтон ще таки мав заплатити за цей літак, тобто це не була волонтерська допомога. Однак він визнав, що ціна була нижче ринкової вартості. МЗС Росії заявило, що Вашингтон заплатив лише половину витрат. Як би там не було, Трамп публічно подякував саме за «допомогу російського народу».

Не тільки Росія використовувала тему пандемії задля політичних цілей. Важливо зазначити, що Китай був також однією з перших держав, які допомогли Італії. Безумовно, він все ще є найбільшим експортером медичної допомоги в уражені країни. Пекін обрав цікавий підхід: намагається продати ще більше обладнання після того як надсилає безкоштовну допомогу у вигляді масок та інших засобів захисту. Китай продав медичне обладнання багатьом країнам, які зараз повертають його через відсутність належної якості. Це була перша країна, яка розробила системи тестування на наявність антитіл у людей і почала їх продавати закордон. Там швидко схаменулися: точність тестування не відповідає обіцяним відсоткам (у різних постачальників виявилися різні результати).

Для Китаю надсилання безкоштовних засобів захисту — діло

відновлення репутації. Назва цієї країни звучить щоразу при згадці COVID-19, а Дональд Трамп взагалі назвав його «китайським вірусом». Справа не у тому, звідки вірус, а у тому, що китайська влада приховувала його розповсюдження. Хоча деякі країни вже подали судові позови до Китаю щодо відшкодування збитків. Це, до речі, цікавий випадок, адже якщо Китай виплатить гроші хоч одній постраждалій країні — виникне прецедент, і Пекін фактично визнає свою провину. Звісно, цього не станеться. Тому судові процеси проти Китаю — крок скоріше політичний, який притаманний США і союзникам. Доцільність подібних кроків для третіх країн — сумнівна, адже Китай надовго запам'ятає такий недружній крок.

Втім, Китай з легкістю використовує медичну допомогу для досягнення політичної мети. Прикладом цього є досвід Швеції. Вона не отримала медичної допомоги від Китаю у самий розпал пандемії навіть після того, як сама її попросила. Багато експертів стверджує, що це пов'язано з підтримкою Швецією ув'язненого гонконгського продавця книг Гі Міхая, якого звинувачували у веденні розвідувальної діяльності на користь інших країн. Варто також відзначити дії тих європейських країн, які тісно пов'язані з Китаєм своїми інфраструктурними проектами — наприклад, Угорщини. Влада цієї країни жодним словом не згадувала Китай при обговоренні пандемії, чим призвела до негативної реакції з боку ЄС, який обережно ставиться до росту китайського економічного впливу в Європі.

Повернімося до ситуації січня-березня 2020 року. У світі тотальний дефіцит засобів захисту, країни не поспішають надавати допомогу ураженим державам. В цей же час більшість країн законодавчо обмежує будь-який експорт всього, що може знадобитися під час епідемії — захисних масок, апаратів ШВЛ, захисних костюмів для лікарів, медичних препаратів, рукавичок. З одного боку, це питання національної безпеки, а з іншої — питання лібералізації ринку, адже будь-яке обмеження при торгівлі засуджувалося тим же «міжнародним співтовариством».

Китай по усьому світу починає шукати постачальників вищезазначених

товарів і, як не дивно, знаходить. Деякі держави (як Україна) зуміли обмежити експорт занадто пізно, деякі не змогли проконтролювати незаконний вивіз товарів закордон. В одних країнах розгорталася мережі підпільних цехів по виробництву медичних масок, в інших держава скасовувала податки для виробників медичного обладнання та надавала кредити на створення нових компаній. Раніше багато економістів стверджували, що можна розвивати якусь одну «коронну» галузь, в той час як інші товари можна буде просто імпортувати. 2020 рік показав, наскільки автаркія (економічна незалежність країни, що позбавляє необхідності ввезення найважливіших продуктів споживання) ще важлива в епоху глобалізації і максимального зближення ринків. Також пандемія довела необхідність розвитку власних науково-дослідних інститутів, які повинні вміти починати оперативне виробництво вакцини від захворювань.

З початку пандемії ЗМІ різних країн повідомляли про випадки крадіжок великих партій засобів медичного захисту (навіть з лікарень). Однак великим здивуванням стала крадіжка гігантських партій захисних масок, що купувалися державами. Кожна країна шукала способи купівлі необхідних товарів на усіх складах світу. Ізраїльська розвідувальна служба, наприклад, відзвітувала про те, що саме їй вдалося забезпечити свою державу масками.

Гучний скандал розгорівся між США і Німеччиною. Дві країни дуже сильно постраждали від коронавірусу. Але причину цього конфлікту ще зовсім недавно уявити собі було б неможливо — США, за словами ЗМІ, вкрали у Німеччини медичні маски, які були цією країною замовлені в Китаї і призначалися для берлінських поліцейських, аварійних служб і медичного персоналу. Вантаж масок США перехопили в Бангкоці і перенаправили вже в Америку.

Німецька сторона замовила в Китаї 200 тисяч дихальних масок з високим класом захисту — FFP2 і FFP3. Однак німці заявили, що маски були конфісковані якимись американцями. Берлінська влада прямо назвала те, що відбувалося «актом сучасного піратства» і звинуватила США в неповазі до інтересів своїх трансатлантичних партнерів, а дії США порівняла з часами

Дикого Заходу.

По версії німецької сторони вкрадені маски були зроблені на китайському заводі американської компанії ЗМ. З Бангкока маски для обличчя повинні були бути направлені прямим авіарейсом до Німеччини. Однак з незрозумілих причин були відправлені в США. У самій Німеччині вважають, що це пов'язано із забороною на експорт товарів від американських виробників, які ввели США. До слова, всього Німеччина розмістила замовлення у американського виробника на 400 тисяч масок.

Компанія ЗМ взагалі заперечувала, що до неї зверталася німецька сторона і заявила, що ні про які замовлення з боку Берліна не знає. Нарешті й американська сторона заперечила, що має відношення до викрадення оплачених німцями дихальних масок.

Це далеко не перший і не останній випадок прямої крадіжки захисних масок однією державою в іншої. Чехія таким чином конфіскувала маски, надіслані Китаєм в Італію. Пекін направив до Італії 680 тисяч масок і респіраторів. Однак Чехія їх привласнила собі, оголосивши, що нічого не знає про їхнє походження. На борту вантажівок, що їх перевозили, були два прапори — Італії та Китаю, а також написи, які свідчили, що це гуманітарний вантаж. Чехія довгий час заперечувала факт викрадення. Проте врешті-решт уряд країни визнав правду і підтвердив, що ці маски дійсно входили в вантаж Червоного Хреста з китайської провінції Чжецзян і вони призначалися для Італії.

В аеропорту Кенії зникли 6 мільйонів медичних масок стандарту FFP2, які Німеччина замовила для медпрацівників. Міністерство оборони Німеччини так і не пояснило, яким чином маски змогли загубитися. Вони повинні були прибути до Німеччини 20 березня. Їх місцезнаходження до цих пір не відомо. Єдиний нюанс, що цей інцидент не привів до фінансових втрат, оскільки служба закупівель повинна була заплатити за маски тільки по їх прибуттю в країну.

У світі існує рейтинг паспортів, по якому визначається престиж

громадянства певної країни. Наприклад, громадянин України може без віз відвідати 128 країн (у нас 43-є місце), а громадянин Японії — 191 державу (1-є місце). У 2020 році через пандемію можна було б створити інший, вже існуючий неформально, рейтинг паспортів. Мова йде про те, що кожна країна має свій список держав, в'їзд громадян яких вона дозволяла, обмежувала або забороняла. Також заборона може поширюватися на людей, які пролетіли через певну країну транзитом. Наприклад, станом на 8 липня 2020 року США не дозволяли в'їзд громадянам інших держав, які за останні 14 днів знаходилися у Швейцарії. У той же час жителі Австралії (які протягом останніх 14 днів не перебували у зазначеному переліку країн) могли легко потрапити на територію Америки. І якщо у випадку перебування на території держави з високим рівнем захворюваності все ясно, то виникає серйозне питання щодо дискримінації за фактом громадянства. Наприклад, Польща у червні-липні запровадила режим 14-денної самоізоляції для усіх громадян України. Склалася ситуація, що якби з Києва у Варшаву прилетів літак з українцем та канадцем, то тільки українець був би змушений піти на самоізоляцію.

Цей дискримінаційний підхід може й має мінімальне логічне підґрунтя, але виник ще на початку пандемії, коли по усьому світі аеропорти перестали приймати громадян Китаю або тих, хто відвідував цю державу останні 14 днів навіть декілька годинним транзитом. Особливо дивно, коли країна з великим рівнем кількості хворих (США) забороняє в'їзд людям з країн, де кількість хворих на 100 тисяч населення значно менша. Це дало неабиякий поштовх розвитку ксенофобії.

Варто згадати, що у часи чуми селяни масово громили єврейські квартали, адже щиро вірили, що саме вони є джерелом захворювання. Євреї статистично менше хворіли через більш закритий в общинах стиль життя, а також завдяки високому рівню особистої гігієни. Це ніяк не завадило тодішнім прихильникам конспірології закривати «гетто» на замок та спалювати разом з людьми.

Отже, в якийсь момент стало очевидно, що в критичний для нації час держави приймають рішення, що йдуть в розріз з декларованими цінностями

гуманізму та взаємодопомоги. Це не новина, але саме для уникнення таких ситуацій було створено ООН, ЄС та безліч інших організацій і міждержавних утворень.

Перешкоди у роботі дипломатії

Для багатьох людей дипломати — люди, що цілими днями тільки те і роблять, що попивають вино на прийомах, де усі в костюмах розслаблено обговорюють філософські вчення. Насправді, це дуже далеко від правди.

По-перше, дипломат — людина, яка не просто працює як звичайний державний чиновник, а фактично служить своїй країні. Він отримує високу за українськими мірками зарплатню, але його робочий день не обмежується годинами прийому дипломатичної установи. Раптом щось трапиться з українським громадянином о 3 годині ночі — він повинен без зволікань прокинутися і їхати допомагати. Як ви самі розумієте, в час пандемії, коли громадяни Батьківщини масово опинилися закриті в інших державах, дипломати стали героями на ряду з медиками. Міністерство закордонних справ (МЗС) України, наприклад, поставило чітке завдання: сприяти поверненню українців додому або допомагати їм проживати в країні перебування на час карантину. Незважаючи, на шалений пласт роботи і величезні досягнення, українських (і не тільки) дипломатів нещадно критикували. Нічого дивного у цьому немає, адже кожен громадянин вважає, що державна бюрократія працює тільки заради нього, і усі державні ресурси повинні бути акумульовані, аби витягнути його з біди. Часто українці їхали закордон, коли вже було очевидно: назад повернутися без проблем не вийде. Розрахунок був бути поверненим за кошти держави. Ось порівняння статистики: за час пандемії до українських дипломатичних представництв звернулося понад 16 тисяч громадян, до польських (Польща схожа за

кількістю населення) — близько 50 тисяч, до американських — 85 тисяч. Більшість звернень стосувалися організації чартерів, що повертали громадян додому. Це також був спірний момент, адже багатьом платникам податків не сподобалося витратити гроші з бюджету заради повернення людей, які успішно заробляли гроші в інших країнах або поїхали відпочивати, коли було очевидно, що цього робити не варто. З іншого боку держава повинна дбати про своїх громадян.

По-друге, більша частина робочого дня дипломата — зустрічі. Це можуть бути панельні дискусії, відвідини культурних заходів чи меморіальних комплексів, але незмінним залишається одне — багато зустрічатися з людьми. Пандемія раптово позбавила дипломата однієї з цих важливих функцій. Ба більше, існує поняття дипломатичних привілеїв та імунітетів. Примусове відправлення дипломата на карантин порушує цілу низку міжнародних договорів, так само як і перевірка температури його тіла в аеропортах. Особливо кричущими були випадки заборони в'їзду дипломатів через заборону на в'їзд громадян держави, яку вони представляють.

Протягом першого тижня квітня, на піку спалаху коронавірусу в Нью-Йорку (там знаходиться штаб-квартира організації), Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй провела тиждень в інтенсивних дискусіях щодо протоколів, які вимагали проведення офіційних зустрічей лише у спеціальному приміщенні штаб-квартири. І хоч росіяни нарешті погодилися на проведення відеоконференцій та здійснення дебатів в Інтернеті, не вдалося покінчити з ширшою політичною безвихіддю, яка пов'язана з відсутністю консенсусу серед п'яти постійних членів Ради Безпеки. Справді, в найбільшу глобальну кризу після Другої світової війни Рада, відповідальна за «підтримку міжнародного миру та безпеки», не змогла прийняти жодної резолюції.

Коронавірус створив нові обмеження у дипломатичній сфері. Дипломати не можуть особисто зустрічатися, здійснювати закордонні поїздки або взаємодіяти на високому рівні. Місії за кордоном не в змозі виконати свою основну перевагу — зустрічатися з місцевими жителями та аналізувати таким

чином ситуацію в країні. Іноземним представництвам по всьому світу довелося переводити велику частину своєї роботи в Інтернет і працювати через незахищені мережі. Поширення набули дистанційні двосторонні політичні зустрічі, а багатосторонні конференції у додатку Zoom стали популярними як ніколи. Видання Politico провело своє дослідження цієї теми.

«На те, щоб засідання Ради Безпеки щодо коронавірусу відбулося, знадобилося три тижні. Якби не вимушений перехід в онлайн, це могло б статися набагато, набагато раніше», — розповідав виданню посол Естонії. Він додав: «Чати WhatsApp не можуть замінити кулуарну дипломатію у випадках потреби досягнення консенсусу».

Коли Рада Безпеки перенесла свою роботу в мережу інтернет, Росія спочатку виступила проти і тим самим не дала усій Раді Безпеки працювати, фактично заблокувавши її роботу. Москва лобювала створення системи надсилання підписаних листів електронною поштою під час голосування за резолюції замість того, щоб просто підняти руку під час відеоконференції.

Несподівано дипломат втратив ще одну зі своїх функцій — заведення нових контактів. Усім співробітникам установ довелося працювати тільки з тими людьми, яких вони вже знають, завести нові знайомства стало фактично неможливо. Це значно ускладнило не тільки професію, а й привело до зниження зарплат багатьох дипломатів, обсяг якої був прив'язаний до кількості нових заведених знайомств.

Для дипломатів деяких далеких і бідних країн світу віртуальні

конференції стали орієнтиром у переговорах щодо клімату ще давно, адже багато переговорів з метою боротьби зі зміною клімату проводилися саме у віртуальній площині, аби продемонструвати зменшення кількості авіаперельотів, скорочення потреби у папері і т.д. Втім, під час недавньої онлайн зустрічі в рамках Варшавського міжнародного механізму (американської ініціативи з питань клімату) представник Судану не зміг взяти участь через низьку швидкість інтернету. Це цікаве питання для держав-членів Ради Безпеки ООН, що мають право вето на резолюції.

Якось радянська делегація у знак протесту покинула приміщення Ради Безпеки і цим дозволила прийняти резолюцію щодо першої в історії ООН військової операції (мова йде про війну у Кореї), адже вона не змогла проголосувати проти. Цей випадок назавжди дав зрозуміти великим державам, що вони повинні бути за будь-яких обставин присутні при голосуванні.

Виникає питання, наскільки можливим є спеціальне відключення одного з таких делегатів під час важливих переговорів та подальше проведення переговорів без нього. Що робити у випадку, коли представник держави раптово перестає виходити на зв'язок — чекати на нього чи голосувати далі?

Безпека систем відеоконференцій є ще одним головним болем для багатих та бідних країн. Zoom зіткнувся з негативною реакцією на свої стандарти конфіденційності, викликаючи застереження щодо його використання з боку абсолютно різних установ: міністерства закордонних справ Німеччини, Сенату США, уряду Тайваню і т.д.

Тайвань просто заборонив Zoom, чим підняв ще одне цікаве питання. Якщо вся планета використовує певний додаток для відеозв'язку, який ви блокуєте, то чи не позбавляєте ви самі себе можливості комунікувати із зовнішнім світом?

Рекомендації фахівців щодо використання додатків кардинально відрізняються. Дехто рекомендує лідерам використовувати Nextcloud або Jitsi для забезпечення конфіденційності розмов. Команда нагляду за захистом

даних Європейського Союзу використовує WebEx та Jabber. Це говорить про те, що дипломатам доведеться вчитися володіти цілим арсеналом додатків, простих і складних, аби не випадати з колообігу конференцій та зустрічей.

Що стосується складнощів з технічної точки зору, то Європейський Союз мав один з найбільших дипломатичних викликів, коли через початок пандемії довелося переносити тисячі зустрічей на 24 мовах світу.

Позбавлені щомісячних поїздок для пленарних засідань у Страсбурзі (Франція) 705 членів Європейського парламенту використовують систему Interactio, яка проводить багатомовні зустрічі. У чотирьох паралельних засідань може брати участь до 1000 людей. Це значно зменшує логістичні витрати самих депутатів та установ ЄС.

Кожен департамент уряду кожної країни підключається до системи Ради, використовуючи власні системи відеоконференцій. Це створило жахливу плутанину ще до пандемії. Для досягнення угоди щодо економічного порятунку Греції у 2015 році президент Європейської ради Дональд Туск провів 16 годин, перемикаючись між великими груповими дискусіями та паралельними двосторонніми і невеликими груповими дискусіями, відмовляючись відпускати лідерів, поки угода не була досягнута. Ця дипломатична версія катувань спрацювала — але лише після особистих переговорів, які тривали усю ніч.

Перспективи того, що COVID-19 не зникне протягом наступних 12-18 місяців, піднімають питання, чи можна називати Zoom-дипломатію майбутнім, що вже настало. Вона може мати тривалий вплив на способи ведення міжнародних відносин або може виявитися ефемерним явищем, яке швидко забудеться разом зі зникненням вірусу. Дипломатія не раз перебудовувалася — від моменту відправлення перших посланців і до створення постійних дипломатичних місій. Зараз же тенденція і без пандемії зводилася до того, що ситуації, коли посол країни постійно слугував комунікатором між лідерами двох держав, стають все більш рідкісним явищем. З часу появи нових технології лідери держав отримали змогу спілкуватися напряму дистанційно,

не витрачаючи час на переліт чи на посередника у вигляді посольства. Цікаве дослідження провело видання «Foreign Policy» (Даніель Шапіро та Даніель Раков).

Воно стверджує, що Zoom-дипломатія вже принесла перші плоди. На початку квітня 2020 року міністри енергетики країн ОПЕК, отримавши цілковиту підтримку країн G-20 («великої двадцятки»), зуміли прийняти історичне рішення щодо скорочення видобутку нафти. З іншого боку, на відео-самітах G-7 («великої сімки») та G-20 з моменту появи вірусу не було прийнято жодних конкретних рішень. Ці невдачі, ймовірно, легше пояснити різними інтересами, ніж звинувачувати засоби для спілкування. Проте інструменти для проведення інтернет-конференцій є недосконалим середовищем для дипломатичної роботи, і приведення їх до ладу займе багато зусиль.

Експерти багато нарікають на труднощі та недоліки, які слідують за дистанційною дипломатією. Foreign Policy розмовляло з десятками представників американських, європейських, ізраїльських та американських дипломатичних служб, які висловлювали майже однакові скарги. В цілому спостерігається підвищена схильність до помилкового сприйняття інформації та ще більша загроза того, що неправильне представлення фактів пройде непомітним. Технічні бар'єри, включаючи зв'язок, мову та часові пояси, роблять онлайн-платформи ненадійними для чутливих до часу переговорів і впливають на можливість досягти згоди по суті. Таке поняття як «не під запис» відтепер пішло в небуття. Дипломати постійно усвідомлюють: все, що сказано на веб-платформі, може бути легко записано — досвідчене око швидко помітить відхилення від офіційної позиції держави і тим самим підірве перспективу успіху дипломатичної роботи.

Деякі дипломати заявили, що готувати ефективні багатосторонні саміти вкрай важко. На відміну від звичайного процесу особистих попередніх переговорів між дипломатами країн-учасниць щодо підготовки порядку денного, дистанційні обговорення перешкоджають можливості укладати угоди на нижчому рівні. Дипломати починають попередні переговори з уже чітко

виважених позицій і бояться змінювати їх під постійний запис, який раптово засвідчить слабкість одну із сторін. Саміти та зустрічі лідерів традиційно використовуються як заходи, що обов'язково мають привести до реальних результатів, адже лідери беруть на себе особисту відповідальність та хочуть довести справу до кінця. Зазвичай вони містять багато публічних елементів, наприклад фотозйомку, прес-конференції та приватні бесіди. Під час перемовин у дистанційному форматі жодних прес-конференцій та фотозйомок не ведеться, а це не додає стимулу лідерам держав брати на себе якусь відповідальність, поки вони не знаходяться у центрі уваги ЗМІ.

Врешті-решт, інтернет-платформи зіштовхуються із питаннями безпеки. До закритих переговорів можуть отримати доступ розвідувальні структури третіх країн, приватні розвідувальні організації або навіть злочинці — всі вони ризикують гальмувати відвертий обмін думками та інформацією. Існує також явище навмисного зриву зустрічей, яке іноді називають «Zoom-бомбардування». Нещодавно прем'єр-міністр Великої Британії Борис Джонсон виклав фото із засідання Кабінету міністрів, на якому було видно чітке зображення номеру конференції Zoom, за яким можна було до неї підключитися. Це було своєрідне нагадування про все більшу потребу займатися цифровою безпекою. Якщо додати до цього всього технологію «deep fake», коли до чужого тіла можна прикріпити будь-яке обличчя і представитися будь-ким, то ситуація є дійсно складною.

Несправжній «Ілон Маск» приєднався до випадкової відеоконференції

Попри критику, деякі дипломати позитивно відгукувалися про онлайн-дипломатію, хоча такі відгуки супроводжувалися побоюванням того, що вона може бути використана як привід для сильного скорочення бюджету дипломатичних служб та скорочення кількості співробітників. Один молодий дипломат сказав виданню Foreign Policy: «Деякі старші дипломати бояться, що Zoom замінить їх та їхні старі практики дипломатичної бюрократії».

Спеціальний представник ООН у справах Близького Сходу, наприклад, активно використовує онлайн-платформи дипломатії. Він заявив, що платформи дійсно не підходять для обговорення конфіденційних питань. Але день у день звичайні робочі зустрічі ставали все більш ефективними: «Це дивно, але воно працює... немає часу на пусті дружні балачки, тож ви одразу переходите до справи. У цьому сенсі Zoom є більш ефективним ніж зустріч, яка вимагає часу на подорож, починається з неофіційних дискусій, чашок кави чи їжі і лише потім починається розмова по суті».

Дійсно, бар'єри для організації двосторонньої або багатосторонньої зустрічі на високому рівні стали набагато нижчі: немає потреби приділяти час та кошти на організацію поїздок на далекі відстані, сплачувати за авіаквитки, проживання, транспорт та харчування. При меншій кількості протокольних моментів, меншій кількості логістичних вимог та фактичній відсутності обмежень щодо розкладу, насправді може бути більше можливостей для зосередження на деталях та випрацювання рішень.

Глави держав та лідери міжнародних організацій можуть говорити частіше. І відтепер дипломатам стане легше не дозволяти лідерам імпровізувати. Вони отримають добре підготовлений порядок денний, оскільки зустрічі в онлайн-форматі мають бути короткими та конкретними.

Так само, для представників делегацій стане значно простіше обговорювати спірні моменти прямо під час зустрічі. Багато чиновників нижчого рівня можуть приєднатися до онлайн конференції, щоб зрозуміти суть важливих моментів та запропонувати рішення. Їх лідер прочитає в окремій закритій онлайн переписці та зможе одразу артикулювати необхідними

тезами, в той час як раніше для цього потрібно було би брати паузу.

Фінансові заощадження від проведення онлайн-зустрічей можуть дати можливість дипломатичним службам покращити свої головні офіси та дипломатичні представництва. Також буде значно посилена практика залучення у переговори недипломатів, які відтепер зможуть працювати над суто технічними питаннями, оминаючи необхідність навчатися протокольним моментам. Нарешті, інтернет-конференції можуть надати можливість малим, спритним країнам можливість бути присутніми на значно більшій кількості заходів, що раніше було занадто дорого. З іншого боку, країни та міста, які приймали саміти, можуть втратити політичний престиж та дохід.

Ті міжнародні організації, які все ж проводили фізичні засідання, обмежили кількість делегатів від кожної країни, що могли бути присутніми в одній залі. Наприклад, під час голосування за оновлення переліку членів Ради Безпеки ООН, від кожної країни у залі перебував лише один делегат. Така ситуація ускладнює швидкість процесу прийняття рішень і може призвести до технічних помилок, зроблених дипломатами, які представляють позицію своєї країни.

Важливість «м'якої сили» в дипломатії зростає і, перш за все, це буде виражатися у бажанні держав покращити свій науково-технічний потенціал у медичній галузі. Дипломатам потрібно буде навчитися використовувати технологічні переваги своїх країн у цій сфері для досягнення політичних та економічних цілей. Ті країни, що володіють сучасними системами охорони здоров'я та міцними науково-технологічними базами, матимуть перевагу перед країнами, що не можуть цим похвалитися.

Можливість ефективного використання соціальних мереж, поряд з креативністю та сильним ринковим підходом, будуть обов'язковими атрибутами майбутніх дипломатів. Інформаційні технології вже давно є частиною сучасної дипломатії. Із закінченням пандемії коронавірусу ці речі займуть центральну роль у роботі дипломата.

Зростаюча кількість проблем, пов'язаних зі здоров'ям, зараз виходить за

межі національних кордонів, що породжує зростаючий попит на дипломатичну координацію з приводу вирішення медичних проблем державами на глобальному рівні. Дипломатія здоров'я, скоріш за все, переросте в окрему професію. У більшості дипломатичних представництв можуть з'явитися посади типу «медичного аташе» — ними стануть дипломати, що володіють знаннями у цій сфері або лікарі, які проходять певну дипломатичну підготовку.

Дипломатам доведеться вирішувати багато питань, що стосуються переміщення громадян під час криз. Одним із варіантів може бути запровадження «медичних віз», що дозволять здійснювати транскордонний рух для тих, хто не хворіє на вірусні інфекції. Дипломати братимуть активну участь у визначенні нових правил, таких як рекомендації щодо медичного обстеження перед посадкою на міжнародні рейси та створення баз даних з інформацією про вакцинацію та історію хвороб громадян інших країн. До речі, в ЄС активно відбувається обговорення щодо створення «паспорту здоров'я», де будуть вказані щеплення, які будуть необхідні для перетину кордону без додаткових обмежень.

Взагалі ситуація з дипломатичними перемовинами під час карантину є доволі іронічною, адже поки вся планета переходить з режиму «світ без кордонів» до політики обмеженого ізоляціонізму, дипломати працюють так, ніби кордони взагалі перестали існувати — адже для відеозв'язку поняття меж держави не існує.

Проблеми на окупованих територіях

Згідно зі статтею 56 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року, держава-окупант зобов'язана забезпечити та підтримувати на окупованій території умови, задовільні з точки зору охорони здоров'я та санітарії, має вживати профілактичні та запобіжні заходи, необхідні для запобігання поширенню інфекційних захворювань та епідемій. Кажучи простими словами, окупант повністю відповідає за все, що відбувається на окупованій території. Летальні випадки COVID-19 на окупованих територіях — не просто статистика, а привід для подання судового позову на державу-окупанта, що не забезпечує необхідні умови.

Практика показала, що в часи глобальної скрути держави вкрай рідко переймаються окупованими ними ж регіонами, скоріше намагаючись концентрувати зусилля на своїй власній території. У першу чергу це викликано критичною нестачею ресурсів (жодна країна у світі не була до цього готова), а потім вже питанням пріоритету — коли держава розглядає людей з окупованих територій як другий сорт у порівнянні з населенням своєї столиці. Давайте подивимось на приклад окупованого Криму та Донбасу.

Економіка так званих «донецької народної республіки» та «луганської народної республіки» повністю залежить від Росії, власний бюджет якої зазнає величезних втрат через нафтову кризу та пандемію COVID-19. «Влада» самопроголошених республік повідомляла про середньомісячну зарплату в еквіваленті 150 доларів США. Люди, які проживають в окупованому Донецьку,

повідомляють, що реальна зарплата часто наполовину менша.

Багато місцевих компаній, що працюють на окупованих територіях, припинили свою діяльність з часу спалаху коронавірусу. Деякі міста перебували на карантині та були повністю закриті. До речі, бойовики використали російський досвід розгону протестів під приводом пандемії, коли шахтарі збунтувалися через відсутність вже декілька місяців виплат заробітної платні. Місцева окупаційна адміністрація тоді вимкнула стільниковий зв'язок, заглушила доступ до інтернету та залучила російських військових для розгону демонстрантів. Люди не могли працювати, хоча через відсутність заощаджень вони не мали іншого способу матеріально підтримати свою родину. Зважаючи на те, що Москва не могла дозволити собі виділити гроші на допомогу сепаратистам, Кремль прийняв два швидких рішення.

По-перше, самопроголошена влада «республік» не ділилась реальною статистикою інфікованих і померлих від «COVID-19». Вони навіть не були в змозі протестувати населення — Москва ніколи не розголошувала кількість тестових наборів, надісланих сепаратистам. Основна мета — уникнути паніки, яка могла б призвести до протестів і краху окупаційного режиму. Росія досі успішно використовує цей метод на власній території — Москва надала ексклюзивне право ділитися останніми офіційними оновленнями тільки своїм державним ЗМІ. Показники і графіки спершу з'являються на державному телебаченні, і лише після цього вони можуть бути опубліковані в Інтернеті.

Бойовики так званої «ДНР» проводять дезінфекцію в лікарні в окупованому Донецьку, де лікують пацієнтів з COVID-19, травень 2020 року / EPA-EFE|DAVE MUSTAINE

Друге рішення полягало у скасуванні гербового збору для тих, хто проживає на окупованих територіях та хоче отримати російський паспорт. Минув рік, як Москва офіційно дозволила людям з окупованого Донбасу отримати російське громадянство, і майже 200 000 людей до цього часу це зробили, якщо вірити Кремлю. Це менше 10 відсотків населення, яке проживає на окупованих територіях.

Путін дуже зацікавлений у збільшенні цієї кількості, оскільки це дасть йому можливість офіційно «захистити» людей з російським громадянством в Україні. Державний збір еквівалентний 45 доларам США: занадто багато для людей, яким виплачують дуже низькі зарплати (навіть якщо вірити офіційному

середньому рівню у 150 доларів США). Заявники також повинні платити за власну подорож через українсько-російський кордон до міст, де Росія опрацьовує заяви. Більше того, через розповсюдження COVID-19 Росія заборонила в'їжджати в країну іноземним громадянам, у тому числі тим, хто проживає на окупованих територіях, і зупинила автобуси, що прямують до пунктів обробки заяв. Це означає, що Москва зробила процес отримання громадянина Росії безкоштовним, водночас унеможлививши його.

У березні 2020 року Україна закрила пункти пропуску, тимчасово припинивши пересування осіб з окупованої території і на неї, оскільки на той момент в Україні почали діяти жорсткі карантинні заходи. Бойовики зробили аналогічно, але вже у червні 2020 року Київ в односторонньому порядку відкрив пункти, а російські куратори «республік» заборонили їм відкривати кордон. Експерти стверджують, що таке рішення викликане великим показником кількості хворих на окупованих територіях, а тому росіяни бояться декількох речей. По-перше, у них страх отримати нових хворих через людей, що повертаються на окуповану територію. По-друге, вони бояться, що коли люди поїдуть на підконтрольну Україні територію, Київ дізнається реальну картину захворюваності, почавши тестувати людей на пунктах пропуску. Врешті-решт, в окупаційних адміністраціях не мали жодних ресурсів стримування пандемії та навіть тестування потенційно інфікованих, а Росії не вистачало навіть для покриття власної території.

Санітарна обробка машин бійцями роти біологічного, хімічного та радіологічного захисту ЗСУ на блокпості в травні 2020 року / Spektr.Press

Що стосується Криму, то Росія з 2014 визнає півострів «своєю територією», вже не вигадуючи «республік». Для приховування наслідків незаконної анексії Криму, байдужого ставлення до громадян, які там проживають, корупції, насильства над приватною власністю і відвертого свавілля російських силовиків та інших негативних явищ, які все чіткіше

вимальовуються на півострові протягом всіх цих років окупації, в Москві задумалися над пошуком «цапів-відбувайлів».

Окупанти почали реквізицію майна приватних осіб і бізнесменів, яке, на думку так званої «влади Криму», стане в нагоді в боротьбі з коронавірусом. Причому, «під ніж» потрапила в першу чергу нерухомість населення, яке в тій чи іншій формі виявляло незгоду з нинішнім режимом (тим самим знищуючи спротив окупації). Методи сильно не підбирали: примусова «націоналізація» землі, що належить громадянам інших країн (читай — України), опис майна в квартирах під час перевірок. Абсурдно звучали обвинувачення у порушенні умов карантину і навіть звинувачення в корупції, джерелом якої є «українські елементи» в складний для Росії період боротьби з COVID-19.

Пандемія зіграла на руку Кремлю, оскільки вона не тільки дає можливість певною мірою «перевести стрілки», прикриваючи масові розкрадання коштів федерального Центру, але і влаштувати «полювання на відьом», особливо якщо можна послатися на прямі укази Путіна.

Так, лідер петербурзьких комуністів Росії закликав задіяти спецназ для вилучення майна у тих мешканців Криму, які, на думку силовиків і держорганів країни-агресора, шкодять заходам Москви по боротьбі з коронавірусом на півострові (наприклад, уникають соціальної відповідальності щодо безкоштовного забезпечення населення всім необхідним і т.д.).

Варто нагадати, що зовсім недавно на території окупованого Криму під виглядом антикорупційних заходів та на виконання вимог федеральних і республіканських законів у сфері земельного нагляду Москвою були ініційовані додаткові рейди проти іноземних власників землі.

Причому, з боку державних органів окупантів ситуація ніяк не коментувалася. Більш того, тим жителям і чиновникам, кого силовики підозрюють в неправильному поводженні з грошима, виділеними з Центру в якості дотацій, висувуються загрози насильницького виселення з півострова. Подібне правове беззаконня і узурпація активів є очевидно неприйнятними для демократичного суспільства, однак є звичайною справою для нинішнього

режиму, тобто «керованої демократії» Путіна, а за фактом сумної дійсності воєнного стану, в якому опинився кримський півострів.

Кремль намагався приховати факти розкрадань і відмивання грошей, які військові міністри в прямому сенсі закопували в асфальт, поливаючи вулиці міст водою для створення ілюзії боротьби з епідемією. Яку тільки аргументацію не вигадували — це і досвід боротьби СРСР з холерою, і психологічний ефект для залякування населення.

А що вже казати про те, як Росія намагалася формувати собі імідж рятувальника світу від пандемії. Мова йде вже не так про Італію чи США, а про створені Москвою псевдодержавні утворення. Ось наприклад, у травні 2020 року Росія перекинула військових з Криму до Абхазії для посилення заходів з протидії пандемії коронавірусу в регіоні.

Як повідомили в прес-службі Чорноморського флоту РФ, підрозділи радіаційного, хімічного і біологічного захисту Чорноморського флоту були передислоковані в Абхазію для допомоги в боротьбі з COVID-19.

Чому військових в Абхазію перекинули саме з Криму? Все дуже просто: Крим за всі роки окупації був на стільки мілітаризований, що ні в одному іншому регіоні Росії немає такої щільності військовослужбовців на душу населення, як на українському півострові. Ще одна причина полягає в тому, що в умовах стрімкого поширення пандемії в РФ, зростаючої бідності серед населення, різкого падіння рейтингу влади і навіть, як виявилось, назріваючих бунтів — забирати армійські формування з інших регіонів, в яких не так багато військових, не те щоб недоцільно, а скоріше небезпечно. І тому Кремль тимчасово вивів частину військ з дуже мілітаризованого Криму в одну з дуже проблемних (завдяки Москві) точок — Абхазію.

А що ж Крим? На окупованих територіях справлялися з пандемією звичайними режимно-адміністративними заходами. А саме: кримчанам було заборонено залишати свої будинки без належної на те причини. Транспорт пускали тільки вранці і ввечері. Щоб припинити можливі акти непокори, вулиці міст патрулювала поліція і «козаки», які штрафують людей за

«порушення карантину». При цьому, у цих наглядців під прицілом перебувають і контролюються, в першу чергу, особи, які підозрюються у нелояльному ставленні до російської влади. У той же час, при всіх зазначених карантинних обмеженнях, встановлених в Криму, щодня у квітні-травні 2020 року (саме розпал епідемії) з Москви до Сімферополя прилітало по 5 рейсів, які, на думку кримчан, і привозили з Росії головних поширювачів епідемії. Відповідно, це додатково озлоблювало населення Криму на додаток до вже наявних проблем. Для нівелювання можливих спалахів громадянської непокори в Криму були підготовлені укази про введення комендантської години.

Судячи з кількості військових, які були направлені до Криму для дислокації під час всього періоду окупації і враховуючи ті заходи, які застосовувалися в Криму, можна зробити висновок, що РФ проводила величезний експеримент щодо обмеження прав і свобод громадян під приводом пандемії.

Згідно із заявою «міністра охорони здоров'я Криму» під наглядом медиків у квітні знаходилося більше двох тисяч кримчан, у яких діагнозом зазначалася пневмонія. Російські тести на коронавірус ніби показували негативний результат. Але при цьому тих пацієнтів чомусь продовжували тримати в обсервації під наглядом медиків більше двох тижнів. Судячи з того, як поводи́ла себе влада РФ і, відповідно окупованого Криму, реальні дані про кількість випадків захворювань приховувалися, як за часів холери в СРСР.

Водночас епідемія COVID-19 стала у нагоді російській владі, яка ніяк не могла досягти того рівня відвідуваності Криму туристами, який був до 2014 року. У 2020 році росіяни масово втратили можливість виїжджати закордон, а тому були змушені шукати способи відпочинку всередині країни. До початку глобальної епідемії Москва дарувала путівки до Криму лояльним чиновникам, аби ті створювали картинку наявності туристів та витрачали хоч якісь кошти для економіки півострову, яка будується на доходах від туристів. Нині ж люди почали самі цікавитися поїздками до окупованих міст та сіл. Оскільки епідеміологічна ситуація в Криму була важка, то спершу влада навіть не

пускала туристів (тільки тих, які мали путівки від влади). Потім раптово з'явилися заяви, ніби при перетині адміністративного кордону усі особи будуть тестуватися, а тому відпочинок буде безпечним. Звісно ж, ніяких заходів вжито не було, зате російська пропаганда отримала змогу зменшити обсяг дотацій для туристичної галузі окупованого Криму та на весь світ показувати картинку «задоволених росіян, що відпочивають на рідному півострові».

А поміж тим Кремль вимагав від України пустити воду до окупованого півострову, аби не допустити «гуманітарної катастрофи» в умовах пандемії. От тільки прісної води для потреб населення вистачало, дефіцит відчували тільки наявні виробничі потужності та російські військові бази. Це, втім, не заважало росіянам вигадувати обвинувачення в сторону Києва, ніби українці примушували страждати кримчан.

Ризик нової «світової революції»

Отож рівень незадоволення діями влади (який і так стабільно високий) тільки продовжує рости вгору у більшості країн світу. Фінансова криза 2020 року за своїми масштабами є більш руйнівною ніж фінансова криза 2008 року. Якщо у 2008 році весь світ скоротив ВВП на 0,1%, то у 2020 експерти прогнозують падіння на 3%. Люди втрачають гроші на існування, житло через невиплату іпотеки, не мають змоги годувати дітей. Вони починають вважати владу винуватою в усіх бідах. Немає сенсу згадувати усі історичні приклади «голодних бунтів», але варто лише зазначити, що каталізатором може стати найменший прояв несправедливості, який одразу підніме питання прірви між соціальними класами. В Індії через карантин роботу втратило близько 100 мільйонів людей, всі вони належать до категорії малозабезпечених. Ба більше, багато з них є бідними мігрантами, які після втрати роботи поїхали додому, поширюючи вірус по континенту. У той же час військові літаки Індії розкидали з неба мільйони пелюсток троянд в знак підтримки лікарів. Цікаво, що уряд виділив понад 1 мільярд доларів для боротьби з пандемією, виділивши їх у секретний фонд, про розпорядження яким громадськість не інформували. Це не могло не обурювати людей.

Важливим елементом суспільної думки (чи обурення) щодо тієї чи іншої події є інформаційна або дезінформаційна кампанія. Наприклад, проти ратифікації Європейським Союзом Угоди про асоціацію з Україною у 2016 році на референдумі проголосували 61,1% голландців. Можна багато

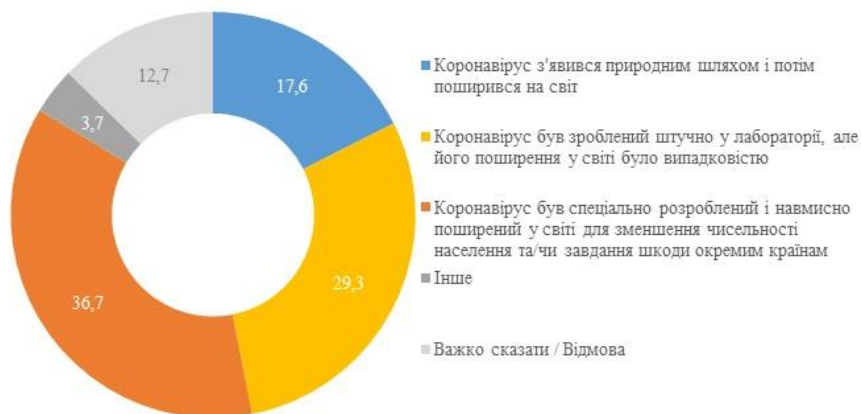
говорити про причини, але більшість експертів погоджуються щодо величезної ролі дезінформаційної кампанії Російської Федерації. Про це також можна багато сказати, але нам варто сфокусуватися на підході, коли якась країна або третя сила своїми фейками руйнує усю інформаційну політику держави. Розглянемо Україну та як вона була вимушена активно боротися з неправдивою інформацією щодо COVID-19. На відміну від інших країн, вітчизняні ЗМІ жодного разу не звинувачували центральну владу у спробах цензури кількості померлих. Уряд не змушував українські ЗМІ виділяти обов'язкове місце під час телереклами чи в газетах, де б містилася офіційна інформація. Мова йшла тільки про купівлю місця для соціальної реклами, як це зазвичай буває у демократичних країнах. Тим не менш, російські спецслужби продовжували інформаційні операції не тільки по відношенню до війни на сході України, а й до пандемії.

Ось вам цитата з прес-релізу Київського міжнародного інституту соціології:

Зараз у світі в цілому і в Україні зокрема особлива увага приділяється поширенню фейків, сумнівної інформації, дезінформації з різних тем, зокрема і з питань походження коронавірусу. Для того щоб з'ясувати, наскільки схильні жителі України вірити у конспірологічні версії чи «теорії змови» щодо походження коронавірусу, ми поставили респондентам декілька запитань з цього приводу (крім цього, ці результати можуть ілюструвати, наскільки легко/складно маніпулювати громадською думкою).

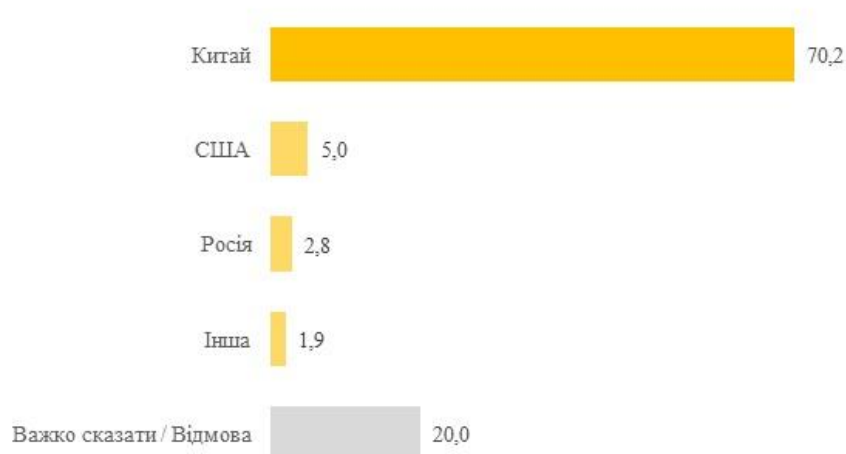
Під час інтерв'ю респондентів просили обрати, з яким з трьох тверджень щодо походження коронавірусу і його поширення у світі вони згодні в більшій мірі. Твердження охоплюють такі погляди: (1) природне виникнення і згодом поширення у світі; (2) штучна розробка в лабораторії, але випадкове поширення у світі; (3) спеціальна розробка і навмисне поширення у світі для зменшення чисельності населення та/або завдання шкоди окремим країнам. Крім цього, респонденти могли назвати свій варіант.

Найбільше респондентів — кожен третій, 37% — обрали варіант, що коронавірус був «спеціально розроблений і навмисно поширений у світі для зменшення чисельності населення та/чи завдання шкоди окремим країнам». Ще 29% обрали варіант, що коронавірус «зроблений штучно у лабораторії, але його поширення у світі було випадковістю». (Таким чином, 66% респондентів обрали один з двох варіантів, який означає штучне походження коронавірусу.) Обрали варіанти, що коронавірус з'явився природним шляхом і потім поширився на світ — 18%.

Респондентам, які обрали варіант про штучне походження, але випадкове поширення у світі, ставилося додаткове запитання «А в якій країні, на Вашу думку, був штучно зроблений коронавірус?». Запитання ставилося у відкритій формі, тобто респонденту варіанти відповідей не пропонувалися.

Переважна більшість респондентів (70%) вважають, що коронавірус був штучно розроблений у Китаї. Ще 5% назвали США, 3% — Росію. Інші країни називалися рідше.

Водночас, респондентам, які обрали варіант «коронавірус був спеціально розроблений і навмисно поширений у світі для зменшення чисельності населення та/чи завдання шкоди окремим країнам», ставилося додаткове запитання «А хто, на Вашу думку, відповідальний за розробку і навмисне поширення коронавірусу?». Запитання також ставилося у відкритій формі, тобто респонденту варіанти відповідей не пропонувалися.

Половина респондентів (49%) не змогли відповісти на запитання. Разом з цим, 26% вважають, що Китай відповідальний за розробку і навмисне поширення коронавірусу. Далі йдуть США (11%) і Росія (2%). Інші відповіді називалися рідше.

З вищенаведених даних можна зробити простий висновок: люди хочуть звинуватити когось у тому, що пандемія набула таких масштабів і їм довелося втратити роботу, обмежити власне пересування тощо. І це вкрай небезпечна ситуація, адже спецслужбам ворожої країни достатньо лише переконати, що звинувачувати треба саме потрібних людей та державу.

Відсоток осіб, що не мають доступ до офіційної інформації, серед населення буде тільки рости, адже в Україні зараз 68% людей дізнаються новини через соціальні мережі, в яких державним чи міжнародним інститутам доносити правдиву інформацію вкрай важко. Візьмемо до прикладу простий вкид, ніби держава приховувала поширення вірусу у Нових Санжарах після того, як туди ще у січні на карантин потрапило майже 50 евакуйованих з Китаю осіб. Спершу російські спецслужби задіяли свої ботоферми, які тисячами поширювали пости у мережі Facebook від імені несправжніх жителів Нових Санжар, які нібито заявляли про те, що скоро до них привезуть заражених на коронавірус людей, які поширять хворобу на всю околицю і країну. До цього були додані ще десятки різних вигадок під соусом страху людей захворіти на невідомий вірус і результат був очікуваний — каміння, що летіло у автобус з евакуйованими. Пізніше виявилось, що ніхто з них так і не хворів на COVID-19, проте росіяни свої

мети досягли. Після цього Кремль тільки і плодив абсурдні новини, які поширювали вже самі українці, аби «попередити родичів».

Така ситуація склалася не тільки у нашій державі. Багато людей в інших країнах щиро вірять у всесвітню змову, операції американських спецслужб та найбільше — у китайські лабораторні експерименти. Якщо у квітні 2020 року 25% британців вірили у те, що COVID-19 був створений штучно, то у травні таких було вже 30%. Цей показник тільки продовжував рости в більшості держав. У першу чергу це пояснюється нерозумінням, чому багаті багатіють, а бідні бідніють, хоча в обох ситуаціях ринок страждає через пандемію.

Підозрілість людей щодо природи коронавірусу породила й ще більшу підозрілість по відношенню до політики вакцинації. 13% британців у травні 2020 року стверджувало, що пандемія — продуманий кимось захід, щоб вакцинувати усе людство.

Все це пішло далі і перекочувало у дуже дивну площину — боротьбу з вишками 5G. Багато хто чув, як по всьому світу раптово почали говорити про реальну причину поширення коронавірусу — і нею стали звичайні вишки стільникового зв'язку, які дозволяють передавати інформацію в рази швидше ніж раніше. Почалося все з Уханю, епіцентру епідемії, де, як виявилось, «перші хворі з'явилися якраз після початку роботи вишок 5G». Звісно ж, це абсолютний фейк, адже вишки успішно працювали в інших точках світу і до цього. Що вже й казати про технічну сторону питання. І якщо в Україні все зупинилося на рівні петиції про заборону таких вишок (як і петиції про заборону примусової вакцинації), то у Сполученому Королівстві люди почали їх спалювати. Можна й не зазначати, що це дуже дороге обладнання, яке, крім того, є складовою стратегії цифровізації цілої низки країн. А якщо врахувати, що шматок частот 5G є зарезервованим для потреб військових, то це є гарною спецоперацією для підризу обороноздатності. Для того, щоб знайти ініціатора таких фейків варто лише поцікавитися, чому Росія поки що цілеспрямовано відмовляється від підключення усієї території до технології 5G.

Знову ж, про історію неправдивої інформації та способи боротьби з нею під час пандемії можна написати окрему книгу. Давайте змістимо акцент на тому, до чого такі фейки приводять у фіналі.

Під час криз соціальна складова починає відігравати роль не тільки через те, що багато людей втрачають **все**, а тому що хтось це **все** забирає. На цьому тлі все більшої популярності набирають ліві сили (як було на початку ХХ століття).

Рахувати гроші мільярдів завжди складно, адже їх обсяг напряду залежить від коливань цін на акції їх компаній. У квітні 2020 року стало відомо, що 100 найбагатших людей планети одномоментно втратили близько 400 мільярдів доларів через обвал фінансових ринків, особливо в Китаї. Але це тривало недовго. За кожним обвалом на фінансовому ринку слідує відкат, навіть у часи глибокої кризи. Це викликано звичайним правилом «якщо хтось продає — значить хтось купує».

Незважаючи на світову рецесію, тільки 25 найбагатших людей світу буквально за три місяці з моменту початку пандемії заробили сумарно близько 255 мільярдів доларів. Лише один засновник соціальної мережі «Facebook» встиг збільшити свої статки майже втричі — з 31,4 до 86,5 мільярдів доларів. Джеф Безос, який бідкався через втрату 9 мільярдів доларів для Amazon під час обвалу ринку у березні, зумів до травня заробити майже 30 мільярдів доларів.

Каталізатором соціального вибуху у світі цього разу стало вбивство поліцейським афроамериканця Джорджа Флойда (який, як виявилось, в момент насильницької смерті був ще й інфікований коронавірусом). Це розбудило рух «Життя чорних важливі» (ЖЧВ), кампанія якого за боротьбу проти білого расизму у США була раніше не настільки популярною. Я розумію, що історія расових утисків та упередженого ставлення до чорношкірого населення в Сполучених Штатах — складна та є темою окремої книги, тому його метою є пояснити, що рух ЖЧВ набув такої популярності не тільки через вбивство одного чоловіка. Цьому значно

посприяв фактор загальної втоми та розчарування від капіталізму під час глобальної світової кризи.

Як же люди змогли поєднати протести та дотримання вимог щодо соціальної дистанції? Мер Нью-Йорка заборонив проведення цього літа будь-яких масових заходів, за винятком мітингів руху ЖЧВ. Без сумнівів, у нього були свої політичні мотиви у переддень президентських перегонів у США. Сам він пояснив це так: «Якби мова йшла тільки про здоров'я, то ми б сказали, щоб ви, за можливості, залишалися вдома. Але ми розуміємо значення цього моменту для історії: люди говорять про необхідність кардинальних змін». Варто розуміти, що Нью-Йорк — місто з найбільшою кількістю летальних випадків COVID-19 у США. Станом на 13 липня 2020 року загинуло 32 тисяч людей з 400 тисяч інфікованих, тобто показник летальності складає 8%. Всього у США загинуло 137 тисяч з 3,5 мільйона інфікованих. Тобто місто Нью-Йорк відповідає а 23% усіх смертей від COVID-19, при цьому має один з найбільших показників летальності на кількість хворих. Втім станом на 25 травня 2020 року (коли було вбито Джорджа Флойда і почалися масові протести) пік епідемії вже пройшов.

Очевидно, що під час великого скупчення людей на акціях ЖЧВ склалася ситуація, коли ніхто не переймався дотриманням соціальної дистанції. Що вже казати, більшість людей зняла маски у знак протесту. Звідси можна зробити логічний висновок, що такі акції мали б стати фактором вибуху кількості хворих на COVID-19, але це не зовсім так. Дослідники Національного бюро економічних досліджень США не знайшли зв'язку між збільшенням кількості хворих на коронавірус та акціями протесту. Дійсно, переглянувши статистику по тому ж Нью-Йорку різкого росту кількості інфікованих не видно. Але є набагато цікавіше спостереження: багато людей свідомо уникали акцій ЖЧВ і, як наслідок, масових скупчень людей. Це позитивно вплинуло на режим дотримання соціальної дистанції. Тим паче, більшість тієї частини активістів, яка на пізніших етапах почала сутички з поліцією або брала участь у мародерстві, почала носити маски для обличчя, щоб уникнути відповідальності і тим

самим зменшила шанс зараження себе та інших.

У Швеції 6 з 15 померлих від коронавірусу складають біженці із Сомалі. А різниця у тривалості життя бідних та багатих у Стокгольмі складає 18 років. Здавалося б, нічого дивного тут немає, адже шведська влада не готувала медичну систему реагувати на масштабні виклики з розрахунку на населення, кількість якого значно збільшилася після кризи мігрантів 2015 року. Особливою проблемою став соціальний проект 2019 року, завданням якого було поєднати дві групи суспільства — біженців та самотніх пенсіонерів. Під час пандемії обидва прошарки виявилися критично вразливими до коронавірусної хвороби.

Весь світ вже довгий час намагається побороти проблему бідності — якась держава вводить відповідальність для тих, хто не хоче йти на роботу (як Білорусь), а якась надає субсидії малому бізнесу.

У 1977 році в Китаї близько 95% населення перебувало за межею бідності. З того часу ситуація кардинально змінилася через реформи. У 2021 Комуністична партія Китаю буде святкувати свій сторічний ювілей. Це дуже гарна дата для проведення потужної демонстрації здобутків та перемог. Проте є один нюанс: уряд обіцяв до цього свята повністю знищити бідність, яка після початку пандемії раптово важким каменем впала на душу китайської влади. Справа у тому, що під час епідемії близько 20% китайців сказали, що вони не зможуть прожити на власні заощадження більше двох місяців.

Пекін, з метою перемоги над бідністю, давав малоосвіченим людям просту роботу, яка стосувалася, серед іншого, розведення бамбукових пацюків. Але зараз вчені говорять, що бамбукові пацюки і борсуки можуть бути джерелами коронавірусу, і уряд в лютому ввів заборону на вживання диких тварин в їжу. Ціла галузь з мільйонами працівників раптово зупинилась. Така ж доля спіткала схожі сфери — розведення тварин, ринкова торгівля, до яких залучені десятки мільйонів людей. І справа не тільки у Китаї, офісні працівники по всьому світу отримали відносно

слабкий удар, адже можуть працювати дистанційно або, на крайній випадок, легко змінити роботодавця. Коли уся галузь зупиняється, залишається тільки змінити фах, що важко зробити, коли ти нічого більше не вмієш.

Міжнародна організація праці попередила, що вірус знищить 195 мільйонів робочих місць по всьому світу і різко скоротить доходи ще 1,25 мільярда чоловік. Більшість з них і до цього були бідні. І в міру того, як їх страждання посилюються, посилюються і інші лиха — від алкоголізму і наркоманії до насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми.

У цьому контексті було б безрозсудно вважати, що після того, як пандемія закінчиться, окремі країни або весь світ зможе жити так само, як і до спалаху пандемії. Гнів та образи дадуть собі раду. Серед перших провісників — мільйони бразильців, які у вікнах стукають каструлями і сковорідками в знак протесту проти уряду, або ліванські в'язні, що бунтують в переповнених тюрмах.

За даними Американського бюро статистики ринку праці, серед чверті найбагатших жителів США більше 60% можуть працювати і заробляти дистанційно. На іншому полюсі — чверть найбідніших громадян. І тут лише 10% можуть самоізолюватись і не втратити в доходах.

Відмінності між народами ще більше. Для тих, хто живе у міських нетрях в Індії або Південній Африці, немає такого поняття, як «соціальне дистанціювання», тому що вся родина спить в одній кімнаті. Там немає дискусії про те, носити маски чи ні, тому що їх просто немає. Ось вам хороша порада ВОЗ — частіше мити руки, але який в ній сенс, якщо у людей немає доступу до проточної води.

Влада багатьох країн вирішила залучити світових і національних зірок, аби показати, що вони теж сидять на карантині і зайвий раз не виходять на вулицю. Експеримент завершився провалом. Досить лише порівняти середній розмір квартири у місті Свалява на Закарпатті та кількість квадратних метрів у палаці відомого голлівудського актора, який

каже на камеру, що він дотримується режиму карантину. Користувачі соціальних мереж швидко знайшли відео огляд маєтку цього актора і бачили там кінотеатр, декілька тенісних кортів, футбольне поле та багато всього іншого. Дійсно, ізоляція у такому будинку не виглядає великою проблемою.

Наприклад, в США деякі з дуже багатих людей зробили спробу «самоізолюватись» на своїх маєтках в Хемптоні та на своїх шикарних яхтах. Один американський магнат після хвилі громадського обурення швидко видалив з Instagram фотографію своєї яхти за 590 мільйонів доларів.

Мало хто знає, але сильно постраждала індустрія розкоші, яка є одним з джерелом фінансових надходжень (через участь у рекламі) для відомих представників креативної сфери (акторів, співаків). Багатії у соціальних мережах бідкалися, що на певний час зупинилося виробництво Victoria's Secret, Chanel, Hermes, Patek Philippe та багатьох інших компаній. 310 мільярдів доларів — це частка цього сектору у світовій економіці. Уявіть собі, що це шість дохідних бюджетів України на 2020 рік. Експерти переконані: цю сферу чекає обвал у 35%. У 2020 році фахівці спрогнозували закриття близько 15 тисяч магазинів роздрібною торгівлі відомих мереж індустрії розкоші. Втім у критиків побутує думка, що вищенаведені компанії й так взяли за стратегію скорочення кількості реальних магазинів і перехід в онлайн-торгівлю, а статистикою закриття точок продажу вони користуються, щоб отримати пільги та субсидії від держави. Не дивно, що мародери, які прикривалися акціями ЖЧВ, у першу чергу нападали на ці магазини.

Компанія Deutsche Bank зазначає, що розподіл багатства між домогосподарствами в США став ще більш непропорційним за останнє десятиліття. Найбагатші 10% американських домогосподарств представляють 70% всього багатства США у 2018 році. У 1989 році цей показник складав 60%. У дослідженні встановлено, що частка багатства серед 1% найбагатших зросла до 32% з 23% за той же період. В той же час бідніші 50% населення США стали представляти не 4% багатства, а

вже тільки 1%.

Національний показник кількості власників житла у США в першому кварталі 2019 року становив 64,2% за повідомленнями американського бюро перепису населення. Це число є меншим історичного мінімуму в 65,2%, що сягає 1960-х років.

Середній показник Dow Jones Industrial Average піднявся майже на 300% з моменту закриття в березні 2009 року, індекс S&P 500 SPX на 325%, а Nasdaq Composite Index подорожчав на 535 % за той же період. Але кількість власників будинків з того часу аналогічно з цим ростом цін на акції не збільшувалась, адже багато людей не брали участі в торгівлі на фондовому ринку після кризи 2008 року.

Середній дохід домогосподарств у 2017 році досяг 61 372 доларів США. Це майже на 20 000 доларів більше, ніж у 2000 році. Але типове американське домогосподарство у 2017 році мало в середньому борг у 137 063 доларів. Середній борг у 2000 році становив лише 50 971 долар.

Спалах COVID-19 цього року у Китаї повинен уповільнити економічне зростання країни до 1,2% ВВП, що спричинить швидке залучення кредитних коштів. Це збільшить відношення боргу до ВВП Китаю, яке, за прогнозами, зросте на 24 процентних пункти до 273% у кінці 2020 року. Поки що, це нормально.

Китайські урядові чини вже заявляли, що Пекін розглядає своє рішення про підключення кредитної лінії під час світової фінансової кризи 2008-2009 років як помилку, яку він не хоче повторювати.

Давайте подивимось на нашого східного сусіда. Економісти констатують, що за п'ять років частка всіх фінансових активів в країні, що припадають на найбагатших громадян Росії, збільшилася на 5 процентних пунктів: якщо в 2013 року вона становила 84,3%, то до 2018 року виросла до 89,3% і це число росте. Аналогічний показник за готівковими заощадженнями збільшився за той же час на 11 процентних пунктів — з 78% до 89%. Станом на травень 2018 року найбагатші росіяни володіли 92

відсотками всіх строкових вкладів в країні (в 2013 році — 92,2). І хоча заощадження в готівці і цінних паперах 3% найбагатших громадян росли, їх реальні доходи, а також заборгованість і депозити зменшилися.

Тим часом заборгованість найбільш вразливого населення за п'ять років зросла значно більше ніж реальні доходи, а основні фінансові активи збереглися на колишньому рівні. 54% працюючих росіян мають кредити.

Що вже й говорити про найбільшу проблему — борги держав. Адже коли якась країна не може виплатити борг і оголошує дефолт, це катастрофа для усього населення. ООН приділила цьому питанню багато уваги. Часткове припинення виплат по боргам було запропоновано 76 країнам зі слабкими економічними показниками. Перелік таких держав визначила міжнародна асоціація розвитку Світового банку. До нього входять всі найменш розвинені країни та 13 малих острівних держав, що розвиваються. МВФ також запропонував спрощення боргів для 25 найбільш вразливих країн. Але вжитих заходів поки що недостатньо, щоб уникнути дефолтів. Комерційний борг цією системою не враховується, а багато країн із середнім рівнем доходу повністю виключені з ініціативи.

Країни стикаються з додатковими витратами на необхідність негайного реагування щодо коронавірусу, надання підтримки домогосподарствам і фірмам та вкладення коштів у відновлення економік, коли пандемія буде повністю під контролем. У той же час доходи падають, особливо для експортерів та країн, що залежать від туризму та інших послуг. За прогнозами ООН, загальний обсяг державного боргу зросте на 13% валового світового продукту лише за один рік — з 83 до 96 відсотків. Важливо зазначити: найбільше борг росте у країн зі слабкою економікою. Багато фахівців стверджує, що боргова яма після пандемії буде гіршою ніж та, в якій світ опинився після II Світової війни. Це також піднімає питання світового рятівника, який буде через новий «ленд-ліз» допомагати іншим країнам.

У світі знову набуває популярність ідеологія соціалізму. На протестах

ЖЧВ у США діставали прапор СРСР, у Німеччині відкрили пам'ятник Леніну. Здавалося б це дрібнички, але основні протестні рухи у світі наразі активно підтримуються лівими силами. Наприклад, Дональд Трамп вже встиг назвати «антифа», учасники якої долучилися до організаторів ЖЧВ, терористичною організацією. Цікаво, що соціалізм набирає обертів якраз тоді, коли набирає обертів концепція соціальної дистанції.

Як не дивно, основи для росту популярності лівих ідей під час пандемії заклали самі держави. Окрім зрозумілих податкових канікул та безвідсоткових кредитів для бізнесу, уряди почали видавати матеріальну допомогу своїм громадянам. Спершу це було радісно сприйнято звичайними громадянами, які втратили джерело доходу, але потім населення інших країн почало запитувати свою владу: де наші гроші? Бажання отримати гроші за американським зразком не включали розуміння того, що для Вашингтону було відносно легко запустити друкарський станок і роздати гроші населенню. США — світовий центр емісії основної валюти планети — американського долару (який є найпопулярнішою резервною валютою, адже нею при міжнародних розрахунках користується до 65% усіх держав). Якби подібне повторилося в Україні — інфляція зробила б життя звичайних людей нестерпним. Громадяни деяких держав, як це було в Росії, обурювалися через малу суму виплат. Хоча український уряд обмежив зарплатню топ-посадовцям і виділив додаткову тисячу гривень для пенсіонерів, це все одно викликало негативну реакцію людей, які чули про тисячі доларів, виділені для «кожного громадянина США». Звісно ж це не зовсім так. Кожному американцеві **з доходом менше 75 тисяч доларів на рік** було виплачено 1200 доларів, сім'ям з дітьми на кожну дитину було видано 500 доларів. Цікаво, що спершу американська влада запропонувала варіант допомоги, який одразу відкинули через величезні виплати корпораціям та відсутність акценту на простих людях. Усі компанії, що належали можновладцям (в тому числі і готелі президента Трампа), не змогли претендувати на допомогу платників податків. Про виплати по безробіттю можна не згадувати, оскільки цей механізм не є новим. На піку

епідемії у квітні 2020 року 14,7% американців визнали себе безробітними і подали заяву на виплати. Це історичний максимум з того, що фіксувалося після 1948 року.

Багато афроамериканців почали записувати відео з подякою Трампу, де вони казали, що раніше ніхто не згадував про їх існування, а тим паче уряд не видавав їм готівку просто в руки. Деякі фахівці стверджують, що це був переломний момент, коли малозабезпечені афроамериканці відчували власну важливість, і це значно вплинуло на їх поведінку під час протестних акцій.

І мова йде не тільки про США, а й про Сполучене Королівство, Іспанію, Данію, Швецію та десятки інших держав, які пішли на виділення коштів з бюджету для надання допомоги своїм громадянам. Соціалісти аплодували, адже це саме те, про що вони і казали: «від кожного за його здібностями кожному за потребами». От тільки держави все більше вганяли себе в боргову яму та збільшували цим самим рівень інфляції. Люди, в той же самий час, відчували все більш важливу власну роль у функціонуванні держави та існуванні нинішнього суспільного ладу.

Варто відзначити дослідження, проведене в рамках проекту «Mozilla». Його висновки підтвердили побоювання багатьох спеціалістів: соціальні мережі (а розглядався саме Youtube) спеціально створюють інформаційні бульбашки навколо користувачів. Суть у тому, що система визначає сферу ваших інтересів і підбирає відповідні відео. Тобто консерватору в Youtube пропонувалися відео щодо засудження акцій ЖЧВ, а лібералам щодо їх підтримки. Один раз вводячи в пошук назву відео щодо конспірологічних теорій походження COVID-19, ви отримували в рекомендації сотні відео, в яких вас переконували у фантастичних речах. Кожній людина здавалося, що її у мережі оточують люди, які думають так само, ніби її точки зору дотримуються всі. Враховуючи, що у березні та квітні багато людей сиділо вдома на самоізоляції, така ситуація очевидно радикалізувала усіх, незалежно від політичних уподобань.

Люди почали покладатися не на роботодавців, від яких раніше залежали, а на державу, яка сама здійснить прямі виплати або змусить роботодавців не звільняти співробітників під час пандемії. Водночас роботодавці стали все більш залежними від урядів, які могли як знищити бізнес через карантинні обмеження, так і надати безвідсоткові позики за умови збереження персоналу. Що вже казати про дефіцит продовольчих товарів чи туалетного паперу, який трапився ще на початку епідемії, коли держави були вимушені примусово встановлювати певний рівень цін на соціальну групу товарів, а це перехід від «невидимої руки ринку» до ретельного державного регулювання, добре відомого жителям СРСР.

На акціях ЖЧВ та протестах проти карантинних обмежень у країнах Європи почали масово лунати заклики щодо перерозподілу суспільних благ. Знову стало чути про вимоги щодо збільшення податків для багатих. Цікаво, що й самі багатії часто заявляють про необхідність збільшення податків для людей з високим доходом, але ніяк не лобіюють це питання. Особливо людей обурювали подібні висловлювання мільярдерів, які паралельно реєстрували компанію у місці з мінімальним рівнем оподаткування. Найбільші критики стверджують щодо необхідності забирати 70% прибутку таких людей до бюджету.

Усі революції, що стосуються зміни суспільного ладу, починалися після подій, які давали людям відчуття кінця старої епохи і початку нової. Створення СРСР після закінчення I Світової війни і краху царизму, побудова демократичних держав після розпаду СРСР — це тільки знайомі нам події XX століття, а що вже казати про Велику французьку революцію чи тисячі інших історичних дат, після яких люди починали будувати щось нове (а все нове — добре забуте старе). Кінець пандемії означатиме початок нової епохи, і тільки від нас буде залежати, яка вона буде.

Чи побачимо ми цей новий світовий порядок зовсім скоро? Можливо він тільки будується в нас на очах, а можливо ми в ньому вже живемо.